

SZEGED HALÁLA ÉS FELTÁMADÁSA

AZ 1879. ÉVI ÁRVÍZ ÉS A VÁROS
ÚJJÁÉPÍTÉSÉNEK TÖRTÉNETE

ÍRTA:

D" SZABÓ LÁSZLÓ

II. KÖTET

SZEGED, 1920

A DÉLMAGYARORSZÁG HÍRLAP- ÉS NYOMDAVÁUALAT RT.
KIADÁSA

XXVI.

A Katasztrófa részletei

Össze kell szedni minden kis adatot, ami a katasztrófa első óráira vonatkozik, mert ezekből az apró mozaik-darabokból össze lehet állítani az eseményeknek hü, megbízható képét. Sajnos, kevesen vannak, akik többé-kevésbé összefüggő feljegyzéseket hagytak hátra. Köztük az első hely Lázár Györgyöt illeti, a második Zubovics Fedort.

Lázár a Mars-téren találkozott az árvízzel, Zubovics Felsővároson; ugyancsak a Felsővárosról van még egy pár adatunk Pillich Kálmántól. Ezek érdekesen egészítik ki egymást és ha hozzájuk vesszük még azt, ami az egykorú hírlapok közleményeinek gondos megrostálása után fennmarad, az anyag figyelemreméltó és hasznavehető.

Vegyük számításba, hogy félkettő és háromnegyed kettő között az egész városban megszűnt a gázvilágítás és így koromsötétség borult a városra. Reggel félhatig mindenki csak azt figyelte meg, ami közvetlen közelében,

néhány méternyi körzetben történt.

Az ifjúság részére már március 4-én ki-
osztották azokat a csónakokat, melyek rendel-
kezésre állottak s a »tornászok« három szur-
kos ladikját Lázár György parancsnoksága
alatt a Mars-téren helyezték el. A három
ladikhoz tizenkét ember volt beosztva, — min-
den ladikba négy ember jutott: egy kormá-
nyos, két dalladzós és egy csákyás. Lázár
akkor, amikor feljegyzéseit elkészítette, már
nem tudta, hogy kik voltak vele a Mars-téri
csónakokban s csak a következőkre emlékezett:
Nyilassy Pál, Wagner Gyula, Ivánkovits Sán-
dor, Porzsolt Gyula, Kacsóh Lajos, Ujj Sándor
és Harcz Lajos; a többi négynek nevét el-
felejtette.

Koporsó a vizen

Mikor a víz a budai országút felől a Mars-
térre érkezett, felkapta a csónakokat és magá-
val sodorta a Kálvária-utca felé; evezésről
vagy kormányzásról szó sem lehetett. A Kocso-
nyás-utcában (ma Báró Jósika-utca) látta
Lázár az első megrendítő dolgot, amelyet ő
maga így beszélt el:

A Kocsonyás-utca dereka táján egy ház még
fennállott, de olyannyira összeropadozva, hogy
minden pillanatban összeomlással fenyegetett. A
kinyitott ablakokból zokogó segélykiáltások hang-
zottak felénk. Attól tartva, hogy a ház össze-

omlik, csak a csónak végét irányoztam az ablakhoz.

Megrendítő látvány tárult elénk: *a szobába betört víz egy asztalra feltett koporsót hintázott, melyben halotti díszben az előző napon meghalt családfeje feküdt, körülötte derékon felül érő vízben szerettei zokogtak és várták, hogy a minden pillanatban ősszed ülésel fenyegető ház őket atyjukkal együtt maga alá temeti. Hívtuk őket csónakunkba, kértük, fenyegettük őket, de csak azon kikötés mellett akartak jönni, ha a szerezett halottat is kihozzuk.*

Magyaráztuk nekik, hogy mi eleveneket és nem holtakat akarunk menteni és hogy halottjuknak soha szebb temetője nem lehetne. Nem használt semmit, kijönni nem akartak, a ház pedig recsegett. Végre azon biztatásra, hogy Őket a Kálvária-utcán kiteve, azonnal visszafordulok a halottért, bejöttek a ladikba. Az én biztatásom természetesen jóindulatú biztatás volt, de ha valamikor, úgy akkor s olyan körülmények közt a cél szentesítette az eszközt

Lichtenberg Móric haragudott

Mire a halottas házból kimenteitekkel a Kálvária-utcába ért Lázár, ott a víz már méternél magasabb volt s így a csónakkal egészen a reáliskoláig kellett mennie.

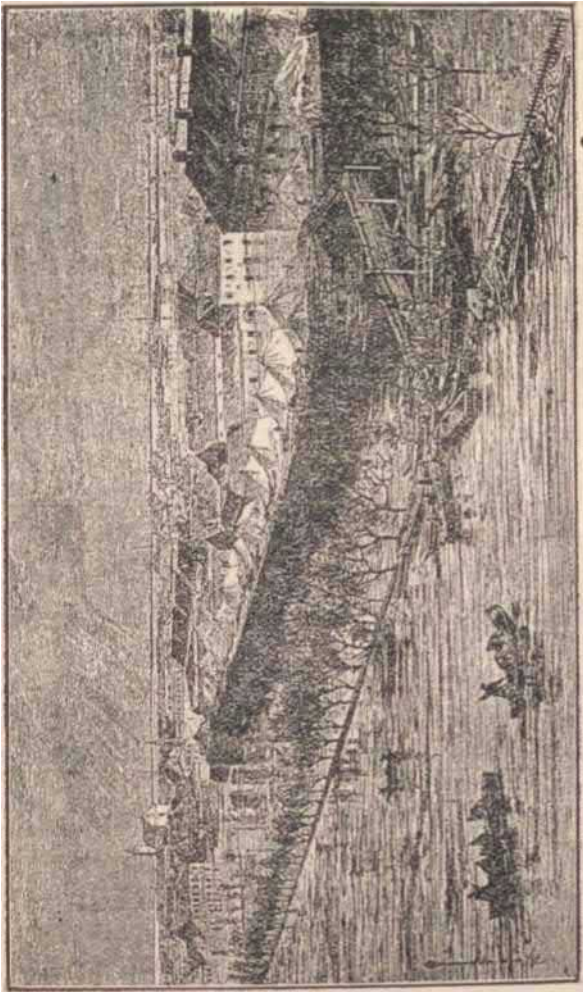
Ut közben találkozott Lichtenberg Móriccal, aki a vízben gázolva »karjai közt hordozta át a saját házába, a szomszédos veszélyeztetett házak női lakóit.« Azonban Lichtenberg bár nőket cipelt, mégis haragudott és rákiabált Lázár Györgyre:

— Mondd meg azoknak a nagyfejű mérnöknek, akik bennünket tönkretettek, hogy ha ránk duzzasztották, — most már eresszék le a vizet a Tiszába, mert mindannyian itt fulladunk.

Lichtenberg különben nemcsak a maga házát töltötte meg a kimentettekkel, hanem juttatott belőlük a Vajda-féle házba is.

Egy éjjel a vár tetején

Miután a sötétségben a további mentésre nem lehetett gondolni, Lázár a reáliskolánál kiszállott a ladikból és éjjeli szállás után nézett. Reggel három óra lehetett. A Somogyi-utcán még száraz lábbal el lehetett menni a Hungáriáig. Amikor a szállodában szobát kért, természetesen kinevelték. Zsúfolva volt minden s a kávéházban is annyian voltak, hogy az éjszakát ott tölteni lehetetlenség volt. Az Oroszlán-kávéházban ugyanolyan nagy volt a tolongás, lárma és füst. Lázár tovább ment, — a várba. A kazamaták és a földszinti helyiségek már vízben voltak; az emeleti helyiségeket a tisztek családjai foglalták el. »Kénytelen voltam, írja Lázár, a csikorgó hidegben a vár tetején hálni; egy valahol beszerzett nagy kenyér volt a fejemalja, bunda a takaróm s a vár belvárosi bástyáján nőtt, de a tél fagya által kiszáritott zúzmarás fű volt átkozottul hűvös derékaljam.«

Sátrak a vár bástyáján.

A vár széles bástyáján hemzsegett a nép. Az előre összehordott fából itt-ott máglyákat raktak, hogy annak a tűzénél melegedjenek.

Tüzek a vízen

A katasztrófa első óráiban két nagy tűz volt a városban. Hogy ezek összefüggésben voltak-e az árvízzel, nem lehet tudni, mert még a tűz idejét is különféleképen jegyezték meg azok, akik emlékezéseiket leírták. A gyufagyár égéséről Mikszáth Kálmán emlékezett meg. Lázár feljegyezte, hogy a Korona-utcában a Pick-ház égett le: »megvilágította a vízben úszó várost, félóra alatt leégett s vége volt a tűzijátéknak!«

A gyufagyár valahol a mai Szent István-tér táján volt s amint a víz odaért, mindjárt kigyuladt.

A Pick-házban, mely hajnalban gyulád! ki a Korona-utcában, az egykorú lapok szerint »szeszgyár« volt; valójában azonban nem szeszt főztek ott, hanem csak különböző pálinka- és likőrfajtákat állítottak elő, hideg után.

Március 12-én, délután nagy izgalmai okozott »az Aigner-ház égése.« Ez is rosszul van leírva az akkori lapokban, mert Aigner fűszernek a háza sohasem égett le, — csak a szomszédságában levő ház teteje gyulád! ki. Mikor a mentők csónakon odamentek, az

égő ház lakói kétségbeesve könyörögtek, hogy mentse meg őket; az egyik mentőnek azonos eszébe jutott, hogy »puskapor van az Aigner pincéjében, — hátha felrobban?« Hogy puska-por volt-e a pincében, nem bizonyos, de hogy vízzel már tele volt a pince, az bizonyos. A mentők azonban nem gondoltak arra, hogy a vízben nem robban a puska-por, — annyira féltek a robbanástól, hogy csónakjaikkal visszafordultak. Az égő háznak szerencsére csak a teteje égett le és nem történt baja senkinek.

Zubovics expedíciója.

Zubovics Fedor tíz ladikkal várta a vizet valahol a Kis Kaszinó táján, vagy talán azon alul, a mai Tisza Lajos-körút vonalában. A víz, mely' másfél méter magasságban jött, körülbelül harminc percig oly nagy erővel ömlött, hogy mindent magával sodort s a mentőknek a kerítésbe, vagy' fába kellett kapaszkodniok. Elindulni se északnak, se nyugatnak nem lehetett. Mikor az ár kissé csendesedett, beveztek a Gyevi-utcába. (Ma Szent György-utca.)

Lélekjelenlét a vészben

Itt láttak Zubovicsék egy felsővárosi iparost, ki »hatalmas karokkal hasította a bős elemet és úszva jött felénk.« Zubovics rákiáltott, hogy miért nem úszik a legközelebbi házhoz,

— így a víz belesodorhatja a Tiszába. Az iparos azt felelte, hogy az elsodortatás kisebb veszedelem: ő nagyon jól hallja, hogy hogyan recsegnek a házak és nem lehet tudni, hogy melyik temetné maga alá, ha közelébe menne. »Igazsága is volt, írja Zubovics, mert alig emeltük be a csónakba, már hallottuk az első robbajt: egy ház közvetlen közelünkben leroskadt.*

Túlozták-e a lapok a borzalmakat ?

Zubovics szerint nem túloztak a lapok, mikor a borzasztó szerencsétlenségről írtak.

A mentés abban a korom-sötétségben borzasztó munka volt; az ember nem látott sem jobbra, sem balra, csak a velőtrázó jaj kiáltásokat hallotta. Magunknak is nagyon vigyáznunk kellett, nehogy ladikjaink felboruljanak. A házakhoz csak a legnagyobb elővigyázattal lehetett közeledni, mert éppen ez volt az az idő, mikor a legtöbb ház összeroskadt. Amely ház az első árrohamot kiállotta, némelyik állott estig, sőt még másnapig is. De ismétlem: ez az első árroham döntötte össze a legtöbb házat.

A sajtó eléggé megbeszélte a katasztrófa rettenetesnél rettenetesebb jeleneit, de egyetlen egy sem közelítette meg, annál kevésbé adta szóhíven a borzasztó történeteket. Erre emberi ész képtelen. Én sem kísérlem meg, csak konstatalom, hogy mindaz, amit a lapok a legborzasztóbb színekkel festettek, csak halvány képe a történeteknek.

Akiket nem lehetett megmenteni

Olyanok is voltak, akiket sorsukra kellett hagyni. Zubovics ezt így beszéli el:

A borzalmas események közt a legborzalmasabbak azok, mikor egy úszó és menekülő egyént kénytelen az ember ladikjától eltaszítani, hogy más harminc-negyven ember életét ne veszélyeztesse azon egy miatt. Ilyen eset pedig nem ritka volt Már az első órákban akár minden tizenöt-húsz percre lehetett egy ilyen esetet számítani, mikor az esengőt a túlterhelt dereglyébe már nem lehetett felvenni: az ár martalékául oda kellett engedni.

Tragédia a Vargák utcájában

A mai Rom-utca s a Timár-utcának a Szent Miklós-utcától a Római-körút felé eső része volt az árvíz előtt a Vargák utcája. Hogy itt mi történt az árvíz éjszakáján, azt hadd mondja el maga Zubovics:

A Vargák utcájában egy ház előtt eveztem; már terhelt volt a dereglyém, mikor észrevettem, hogy odabenn többen várják a mentést. »Hányan vannak?« kérdeztem. »Tizenegyen«, kiáltotta sikoltva egy női hang. — A víz a szobában már majdnem az asztalig ért, az asztalon még lámpa égett, körülötte az anyák az asztalon állva tartották gyermekeiket. Közeledtünk a házhoz, mert még tizenegy személyt felvehettem volna. Már alig valánk öt-hat méterre, midőn egy irtózatos roppanás, utána egy pár jaj-kiállás reszketteté meg egész testünket, azután — vége volt mindennek: a ház lakóival együtt eltűnt a hullámokban.

Aki kidobta gyermekét az ablakon

Ezt a megrendítő esetet is Zubovics beszéli el az első éjszaka drámái között:

A hasadó hajnal derengő világot vetett a borzasztó pusztulás színterére, midőn ismét egy ház felé közeledve, világosságot láttunk a házból felénk sugározni. Lámpa fénye volt, de nem az ablakon keresztül tört, hanem a házon levő nagy, tátongó repedésen, A házban három volt. Az anya három éves kis gyermekét tartolta karjaiban, A szobában egy férfi asztalokat, székeket látszott egy kötéllel összekötözni. Az anya szakadatlanul segélyért kiáltozott. Embereim összes erejükkel eveztek a ház felé s alig voltunk néhány méternyire, midőn ismét egy borzasztó roppanás hallatszott: a házon egy másik, az előbbinél nagyobb repedés támadt. Ezután csak azt láttuk, hogy az anya gyermekét kidobja az ablakon. De már e pillanatban az ablak egy magasságban volt a víz színével. Embereim meglátták a gyereket a habokban, ki is halásztuk, de csak ekkor vettük észre — és borzalom futotta el tagjainkat —, hogy *a gyermeknek nincs feje*. Dobás közben az éppen lehulló mestergerenda lemetszette az ártatlan kicsi nyakát

Aki a gyermekért a vízbe ugrott, csodálatos tapasztalást tett: azt híván, hogy legalább is háromöles vizet talál, csaknem megdermedt a meglepetéstől, mikor csak derékig érő vizet talált. E dolgot úgy igyekeztünk kimagyarázni, hogy itt valami dombnak kellett lenni, ha ugyan nem valamely összeomlott ház födele volt

A gyászos éjszakán Pillich Kálmán is azon a környéken cirkált, amerre Zubovics járt.

Az ő ladikja a Fehnayer-féle festőgyár előtt állott még éjfél után is a szárazon. Sok ember járt-kelt akkor a Tisza-parton s »egy kis húzódozás után« néhányan segítettek Pillich csónakját behúzni a vízre.

Pillich a kis Festő-közön és a Timár-ulcán haladt a templom felé. Csakhamar neki is volt alkalma látni a katasztrófa borzalmaait.

Egy fakerítés mellett — írja — nyöszörgést hallottunk. Úgy vettük észre, hogy a kerítésen valaki csüng. És midőn odahoztuk ladikunkat, jobb kezében a kerítést tartva, nyakába akasztott subával letakarva, dermedni kezdő embert találtunk. Nagy erővel beemeltük csónakunk fenekére a csurom vizes embert. Midőn kezdtünk vele a part felé kimenni, egy pár másodperc múlva emberünk a csónak fenekén mozogni kezdett, subáját kigombolva, balkarjáról leeresztette s nézte a csomagot, midőn egyszerre fájdalmas, leírhatatlan bögő hangon tört ki kebléből a sirás. Mindannyian megrémültünk. Akkor vettük észre, hogy öt-hat hónapos, pólyába burkolt gyermeket tart a bal kezében s a gyermek már halott volt.

A szerencsétlen apa az árvíz közeledtekor pólyás alvó gyermekét balkezeivel magához ölelve és subájával letakarva szaladt a legrövidebb utón, hogy a tiszai töltésre feljuthasson. De a piszkos áradat utolérte. Ekkor a deszkakerítésre jobb kézzel felkapaszkodva várta a segílyt, bal kezeivel pedig pólyás gyermekét magához szorítva és subájával letakarva találtuk mi őt. De a szegény ember nem vette észre, hogy a pólyás gyermek fejét már elborította a víz.

Mikor a csónak fenekén állt helyzetéből magához kezdett térni, csak akkor vette észre gyermeke halálát

Az ilovai-malom

Valahol Rókus szelén, a temető körül lehetett az ilovai-malom, amelynek történetét nem kisebb ember írta meg, mint Jókai. A nagy író három hónappal a katasztrófa után járt Szegeden és természetesen csak hallomás alapján írta meg a történetét, mely elég rövid ahhoz, hogy ide iktassuk.

Egy kis sziget a sík víz közepén a gyász-cmlékö Ilovai-malom... Mikor a király itt járt, kérdezé a vele volt főispántól: »mi ez?« »Ez, fölséges uram, huszonkét embernek a sírja. Szép, erős épület volt az. A gazdája feleségével, gyermekeivel lakott benne. A malom fala kőröskörül be volt zindelyezve, mint a svájci házaké szokott lenni. A végzetes éj előestéjén a molnár ipa odament szekérral és azt mondta, hogy elszállítja onnan a leányát és az unokáit. Az apa nem engedte: biztos helyen vannak itten. Ez a malom örök időkre van építve. Még a védgátról is húsz munkás menekült oda a zivataros éjszakán: családos férfiak a szomszédos Vásárhelyről. Az a zivataros éj valamennyit eltemette. Egyedül a molnár maradt élve, egy sánta, béna, összetört alak, hogy hírmondója legyen a borzalomnak, őt is úgy fűrészelték ki az egymásra omlott kemény fa-gerendák közül, miket csónakból megmozdítani lehetetlen. Ez beszéli el, hogy a húsz munkás odalenn volt a malomban, ő pedig a családjával fenn a

A gátszakadás

Az Ilovai malom,

malomműhelyben. Egy roppanás hangzott, egy iszonyú halálordítás s ő abban a percben feleségét és két gyermekét a lábai előtt látta elsülyedni. Hova tűntek el azok, hogy maradt ő meg élve? azt nem tudta. Most a malom helyén egy gömbölyű agyagdomb áll, a tetején vz összetört gerendely a malomvitorlából, a korong, a garad állványa és négy malomkő: az eltemetettek sírkövei. A legnagyobbik kövön még most is ott van az idősebb fiú összegyűrt kalapja; köröskörül a kis szigetet már felverte a nád.

Ez amaz emlékezetes hely, ahol a király szeméből kicsordult a könny.

Hihszáth legszebb árvízi története

Az árvírről beszélgetve néha hallunk olyan megjegyzéseket, hogy minél nagyobb az író, aki valamit följegyez, annál kevésbé lehet tudni, hogy mi az, ami valósággal megtörtént és mi az, amit az író fantáziája teremtett? Különösen Mikszáth apró árvíz-képeire gyanakodnak sokan, hogy költött dolgok is vannak közöttük. Az azonban, ami Szegeden 1879 március 12-én történt, meghaladta minden költőnek a fantáziáját. Elhíhetjük Mikszáth történeteit mind, — a legmeghatóbbakat a legkönnyebben. Legszebb közöttük ez az egészen piciny és mégis annyira szívbemarázó apróság:

Ne hallgassuk-e el annak a gyermeknek a szavait, ki saját szemével látta, midőn apjának

fejét elválasztotta törzsétől egy leeső gerenda s ki a mentő csónakon jövőknek azt mondó, hogy nem megy el innen.

— Miért nem jössz?

— Ezt a vizet akarom nézni.

— Víz el mindenütt láthatsz.

— Ezt a piros vizet akarom. Apám véréből ilyen.

Napok múltak el, míg a szörnyű éjszaka borzalmas eseményeinek részletei is köztudomásunkká váltak: még híreket mondani sem tudtak az emberek, mert a nagy rémület a saját egyéni dolgaikra koncentrált minden figyelmüket. Amikor a nyugalom valamennyire már helyreállott, csak akkor lehetett részleteket is hallani a katasztrófától.

A szőregi jegyző halála

Az árvíz előtt a Mars-tér közepén át két sor fa volt, közöttük járdával. Március 14-én Pillich Kálmán és sógora, Szeghő Géza, a felsőtől or.táli ármentesítő társulat mérnöke ezen a tájon csónakázott, — keresték, hogy van-e még valami, amit menteni lehetne¹? A fasorban az egyik lámpás mellett valami feketét láttak. Mikor oda eveztek, a feketeség olyan volt, mint egy embernek a haja. A Csákijával lenyúltak a vízbe és némi ügyel-bajjal fölemelték egy embernek a hulláját. A szerencsétlen ember élete utolsó pillanatában oly erővel karolta át a lámpa oszlopot, hogy lá-

bait és kezeit alig leheteti lefejtteni róla. Szeghő felismerte a halottat:

— Ez Stefanovics, a volt szőregi jegyző!

Stefanovics súlyos betegsége miatt beköltözött a városba és valahol a kórház közelében a Téglagyár-utcában bérelt szállást, mert az orvosok a kórházban kezelték. A katasztrófa idején futni kezdett a Tisza felé és mikor a Mars-téren utolérte a víz, akkor kapaszkodott a lámpaoszlopba. Valószínű, hogy fel is mászott vagy három méter magasra, de elgyengült, nagy beteg ember volt, nem bírta magát a lámpaoszlopon tartani s előbb-utóbb lecsúszott a vízbe.

Pollák konduktor esete

Egy Pollák nevű vasúti kalauz feleségével és két gyermekével egy tutajon akart menekülni, melyet maga hevenyészett. Úgy látszik, kicsinyre szabta a tutajt, vagy nem tudott vele bánni, mert az óriási szélben a katasztrófa utáni reggelen felfordult a tutaj. Pollák valahogyan kimenekült a vízből, feleségét és két gyermekét azonban oly sebesen elsodorta az ár, hogy a szerencsétlen ember szeme láttára elvesztek. Tizenöt nap múlva az asszony s az egyik gyermek hullája megkerült, a másik gyermek hullájának azonban sohasem akadtak nyomára.

Nenekülés egy szál deszkán

Egy szál deszka is alkalmas eszköz lehetett arra, hogy az ember életét megmentse. Erre tanú lehet Tietze Oltó hadnagy és neje, akik egy-egy szál deszkára feküdtek rá, mikor a víz utolérte őket. Csak reggel halászták ki őket a vízből, amikor félig már meg voltak dermedve. Azonban az a fő, hogy életben maradtak.

Az emberek a fákon

Azok, akik az alföldi vasút töltésén dolgoztak és az első rémhírek hallatára már este tíz-tizenegy órakor elmenekültek, nem mindnyájan futottak be a városba, hanem attól tartva, hogy a víz utoléri őket, egy részük felmászott a Makkos-erdei fákra, a rókusi temető és a francia-hegyi szőlők között. Ezek a szegény emberek ott gubbasztottak a faágakon, mint éjjel a verebek és látták, amint lenn, a faágak alatt zúdul a víz a város felé. Természetesen mindenki a lehető legmagasabbra mászott, mert a víz magassága három-négy méter volt. Miután az erdőcske a városon kívül esett, a fákról csak harmadnap mentették meg az embereket.

Elúszott tizenhatezer forint

Egy sertéshizlaló március 11-én adta el a sertéseit és kapott értük tizenhatezer forint-

tot. Este a nagy csomó bankót az asztalra tette és már a Széchenyi-téren futott a többi menekülővel, amikor a pénze eszébe jutott. Tizennégy éves fiára rászólt:

— Szaladj vissza fiam, neked jó lábad van, — az asztalon maradt a pénz!

A gyerek visszaszaladt, de mire a kapujukhoz ért, már köztöködésig ért neki a víz: nem mert bemenni a házba! S alig hogy visszafordult, hogy az apját még ulólcra, már össze is omlott a ház. maga alá temetve a nagy bankjegy-csomót az asztalon.

Örzse, meg a mozsár

Valamelyik hírlaptudósító jegyezte föl, hogy egy rókusi házból két leány menekült. Az egyik a kapunál rászólt a másikra:

— Szent Isten! A mozsarat ott hagytuk! Örzse, szaladj vissza érte!

Örzse visszaszaladt a mozsárért, de alig hogy betette lábát az ajtón, rároskadt az egész ház.

A vízbe lökte a fiát.

Még a borzalmak éjszakájának történetében is szinte hihetetlenül hangzik a következő eset:

Az Alföldi Vasút egyik állítólagos »igazgatója«, ki a helyi sajtóban hol mint »igazgató«, hol mint »gépészmérnök« szerepel, de akinek

a nevét csak így jelzik: »K—sz. két kis gyermekével csak akkor gondolt a menekülésre, mikor udvarában már térdig ért a víz. Az egyik fiút kivitte az udvarra, felmászott vele egy fára s a gyereket az ágakhoz kötötte. Azután visszament a másik fiúért a lakásba, a gyereket a hátára vette s a most már méternél is magasabb vízben a nagy ecetfáig vergődve, újból fel akart mászni a fára, a kisebbik gyerek után, aki már meg volt kötözve az ágak közé. Azonban a szerencsétlen embert már annyira elhagyta az ereje, hogy a fa törzsén a terhével nem bírta felmászni az ágakig s hogy a kisebbik gyereknek és saját magának az életét megmenthesse, kénytelen volt a hátára kapaszkodó gyermeket lelökni a vízbe. A gyerek el is tűnt a szennyes áradatban, — holttestét sem találták meg soha.

Tragédia a Goldschmidt-családban.

Dr. Goldschmidt György az árvíz idején kórházi másodorvos volt és a városi Bérházban lakott. Az árvíz előtt való este egész rokonsága a lakásán volt, mert a Bérház egészen biztos helynek látszott. Dr. Goldschmidt sógora, Wolsinger, éjfél után nyugtalankodni kezdett, hogy felsővárosi lakásán, mely nagyon mélyen fekszik, minden el fog pusztulni, — hazamegy tehát, hogy mentse, ami még menthető. Wolsingerné kijelentette,

hogy a férjét semmi esetre sem engedi el egyedül. Hogy az asszony megnyugodjék, fivére, Goldschmidt Sámuel vállalkozott rá, hogy hazakíséri Wolsingert. A Felsővároson, Wolsingerék lakásán még otthon maradt a szolgáló. Wolsinger sógorának, Goldschmidt Sámuelnek és a szolgálónak segítségével egy már napokkal előbb készített tulajra a bútorokat hordta ki a lakásból, mikor utolérte őket a víz. A ház néhány perc múlva összeroskadt s a tető lecsúszott róla. Másnap délelőtt Wolsingert és a szolgálót, akik féligf-meddig már meg voltak fagyva, kimentették egy úszó háztetőről, Goldschmidt Sámuel azonban odaveszett. Április 3-án halászták ki hulláját a vízből és miután kilétét hitelesen megállapították, a gyálai Mózes-hitű temetőben földelték el.

Hét asszony halála

Tizenegy megmentett asszonyt vittek egy csónakon. Beleütköztek egy háztetbe s a csónak felfordult. Mindenki a vízbe esett s a tizenegy asszony közül négyet sikerült kihalászni, — hét odaveszett, főként a sötétség miatt, mely csaknem lehetlenné tette a mentést.

Rémhírek

Sok szomorú hír szerencsére valótlannak bizonyult.

— Gyűjtogatok járnak a városban! beszéltek a menekülők már az első éjszaka.

Voltak, akik határozottan állították, hogy a Korona-utcában Pick pálinkásnak a háza gyűjtogatás miatt égett le s a gyűjtogatót már el is fogták. Mások arról tudtak, hogy két ember fel akarta gyújtani a városházát.

Hire járt, hogy a Kálvária-utcán a Neubauer-ház, melyben nyolcvan menekült volt, összedőlt és mindenkit maga alá temetett. Mindez nem volt igaz; — elég rémes volt maga a valóság is, nem kellett még hozzá hazudni.

Általános volt a panasz, hogy kevés volt a csónak és amiatt nem lehetett mindenkit megmentem. De talán az egész országban nem volt annyi csónak, mint amennyire szükség lett volna. Megbízható adatok szerint március 13-án mintegy húszezer ember ment át a hajóhídon Újszegedre, azoknak a száma pedig, akik a Tisza jobb partján maradtak az erősebb épületekben vagy a Tisza partján, legalább tizenegyezerre becsülhető. E szerint a katasztrófális éjszakán a város területén még harmincnégyezer ember volt, aki hasznát vette volna a mentő-csónaknak. A katasztrófa előtt elmenekültek számát legfőbb tizenkét-tizennégy ezerre lehet tenni.

Kovács János panasza

Kovács János távirótiszt (később főnök), ki még idejében elmenekült Hódmezővásárhelyre. onnan a Pesti Naplóhoz küldött levelében a csónakok hiánya miatt panaszodik legjobban. A következőket írja:

Nincs ladik sehol, pedig háztetőkön, fákon, omlatag kerítésekén még percekig talán fentart-hatják magukat a hirtelen ott menedéket talált nők, férfiak, aggok s azután a hullám a kérelhetetlenül ledöntött házak romjaival együtt majd őket is elviszi iszapos sírjába. Ki menti meg őket? Nincs sehol segínyt Ha egy csónak arra felé megyen, százan, ezercn kiáltanak a kétségbeesés hangján segély után, de az a ladik csak pár embert menthet s azután míg velők az eltorlaszolt utakon partra ér, idő telik s mily drága péúz most az idő, csak az mérlegelheti, ki látja itt a vészt és az életért esdők ezreit

Ez a panasz nem volt jogosulatlan. Szegednek magának is volt abban az időben százszázötven csónakja, de természetes, hogy ezeket a tulajdonosaik, a halászok, vízimolnárok és superok lehetőleg nem adták ki a kezükből. Segítség gyanánt Szeged a katasztrofát megelőzően a következő vízi járóműveket kapta: Budapest főváros küldött 36 csónakot (jobbára a Városligeti-tóról) 59 tűzoltóval; a Duna-gőzhajós társulat küldött 1 gőzöst. 30 uszályhajót, 2 dereglyét és 40 csóna-

kot; a kincstár küldött 2 pléh- és 8 fa-csónakot; a budapesti ifjak hoztak 5 csónakot és a budapesti önkéntes mentők 2 csónakot. A katonaság pontonjainak számát nem lehet megállapítani, — lehetett körülbelül tizenöt, legfeljebb húsz, — de ezeknek többsége már csak a katasztrófa után, március 14-én érkezett.

Akik el voltak keseredve

Természetesen ilyenek is voltak, még pedig nem csekély számmal. A Benke-ház szomszédságában az egyik ablakból rákiáltottak Lévay Bélára, ki az egyik mentő-csónakot kormányozta:

— Ide jöjjön, mert különben agyonlövöm!

Lévay Béla odafele:

— Hadd lássuk, ki az a vitéz legény!

A nagy vitéz azonban akkorra már megbánta, hogy fenyegetőzött és egészen szelíden mondotta:

— Nem bízom én abban a csónakban...
Inkább itt maradok!

Egyik embernek, aki már nagyon sürgősen akart menekülni, azt mondták, hogy még a szomszéd házban is van egy nagyon szorongatott ember, előbb azt kell a csónakba emelni.

— Ugyan ne törődjenek vele, mondotta erre az ijedt ember, — hadd pusztuljon! Annál

Egy fiatal ember valami nagy batyut is mutatott, hogy azt is mentsék ki.

— Egyelőre csak emberéletet mentünk, mondotta neki Lévay Béla.

A legény elkezdett káromkodni:

— Erre arra az apádnak! ordította. Te is úr vagy, a szegény ember vesztét akard! De hiszen majd segítünk a bajon! Belefojtunk a vízbe.

Már emelte is a csákyát, hogy lesújtson vele, de az egyik evezős pisztolyt rántott elő és ezzel észretéritette.

Egy hősi halott

Az alföldi vasút töltésén a katasztrofális szakadáson kívül más bajok is voltak: a szakadással egyidejűleg vagy nem sokkal utóbb a töltés más helyeken is áteresztette a vizet, így Deli Lajos állami mérnök, aki valahol a keleti szakaszon védekezett, nem tudott menekülni, mert már jobbról is, balról is el volt szakadva a töltés. A közeli bakterházba futott s a pályaőr családjával együtt felment a padlásra. Onnan mentették ki másnap, de már annyira át volt fázva, hogy ágynak esett és nem sok idő múlva meghalt.

Tóth Mihály menekülése

Tóth Mihály városi főmérnök részt vett a védekezésben az utolsó percig s azután

a városházára ment jelentést tenni. Reggel három óra lehetett, mikor hazaért a Laudon-utcában levő lakására. A főmérnök biztos helyen, téglalapúletben az emeleten lakott s az ablakból megfigyelhette, hogy a Laudon-utcába először a Püspök-utcából jött a víz, azután pedig a Tábor-utcából. Reggel négy órakor hallotta Tóth Mihály az első ház összeomlásának robaját. Reggel hét órakor már csak hét ház állott a Laudon-utcában, a többi mind összedőlt. A víz ebben az utcában két méter magas volt.

Szöke József esete

Szöke József fiatal ügyvéd, kiváló atléta, a Bakay-házzal szemben lakott egy magas földszintes házban, melynek az alapja téglalából készült. Szöke családjával a lakásán maradt s onnan kiáltozott segítségért, mikor a víz már magasan állott a szobákban. Lázár György éppen arra járt a csónakjával, de egy óránál tovább kellett várnia, hogy* a Szöke-házat megközelítse, mert a víz hol jobbról ömlött, hol balról és csak a víz egyensúlyának helyreállta után lehetett Szökéeket kimenteni a már összeropedezett házból. Reggel azután össze is dőlt a ház.

Egy névtelen hős

A Pesti Napló tudósításai nagyon dicsér-

ték az utászokat, kik a mentés körüi nagyon kiváló munkát végeztek. Igen hamar belegyakorolták magukat abba, hogy hogyan kell az ablakokból a vasrácsokat kitépni s a szobában rekedtetek az ilyen ablakon át kimenteni.

Egy utász a vízbe ugrott, hogy egy asszonyt kimentsen. A szerencsétlen asszony azonban annyira belekapaszkodott, hogy a víz elsodorta őket a víz színén úszó tetőtörmelékek alá és mindketten nyomtalanul elvesztek.

Szeged város hivatalos történetébe is belevette Reizner a katasztrófának számos olyan epizódját, melyről még a hírlaptudósítások sem emlékeztek meg.

A megfagyott gyermekek.

Eötvös fantáziája egyetlen gyermek halálából is szép balladát teremtett; de vájjon mit írt volna Eötvös, ha látta volna, hogy a katasztrófa utáni napon nyolc megfagyott gyermek hulláját szállították Újszegedre a tetemnézőbe«?

Félig fagyva, de még élve szedtek le egy fáról egy kis fiút, aki harminc óráig kuporgott a faágakon, ahova az apja tette fel a víz érkezésekor; az apa bement a házba, hogy a másik gyermeket is biztos helyre tegye s e közben rászakadt a ház, maga alá temetve az apát és gyermekét.

Aki a feleségét kereste

Egy embert a mentők egy úszó házfedélről szedtek le. A szerencsétlen ember egy hosszú rúddal a vízben kotorászott, — elveszett feleségét kereste s fájdalmában megőrült.

Az árvíz után évek múlva is mindenki ismerte a városban ezt a boldogtalan emberi: mindig egy hosszú bottal járt s ha eső után valahol egy kis tócsát látott, izgatottan kotorászott benne a botjával, — még mindig a feleségét kereste minden vízben, amit csak látott.

Akiknek üzlet volt az árvíz

Nincs benne semmi különös dolog, ha egy nagy városban olyan emberek is akadnak, akik még a legnagyobb szerencsétlenségből is üzletet csináltak. Voltak, akik pénzért mentettek; voltak, akik az emberérettel nem törődve, hajlandók voltak bútorok és más ingóságok mentésére vállalkozni, ha jól megfizették őket. És volt olyan is, akit felebarátainak élete, vagy halála egyáltalán nem érdekeik
Zubóvics Fedor írta le a következő esetet:

Nem hallgathatok el egy eseményt, melynek hőse egy szívtelen egyén volt. Olyanok többen is voltak, kik bútoraik megmentését előbbre tartották az emberélet megmentésénél, de ily minden emberi érzést nélkülöző szörny nem volt több.

A téglavető közelében történt. Egy úri ember bútorai megmentésével foglalkozott. Egy nagy dereglye állott rendelkezésére, amelyre virágcserepeit, ablakfüggönyeit, üres madárkalickáit rakosgatta kényelmes gondossággal, míg tőle talán száz méternyire mintegy nyolcvan asszony és gyermek jajveszékel egy ingadozó téglaszáritó tetején, térdenállva, összekulcsolt kezekkel kérve segílyt a szívtelentől.

Negyedszer fordult meg már a vad fajzat, dereglyéjével; négyszer képes volt a kétségbeesés jajkiáltásai iránt siketséget mutatni; még azt is hideg vérrel nézve, miként sülyed az ingadozó száritó nagy terhével, nyolcvan embertársával mind mélyebben és mélyebben. Éppen Porzolt Gyula barátommal arra cirkáltam ladi-kon. Megpillantva c borzasztóan válságos helyzetet, egy pillanatra megdermedtek izmaink. Szívünk álált; azt hittük, hogy az egész egy rossz álom. Ki képzelt valaha egy embert, ki hatalmas dereglyéjével képes legyen nyolcvan ember vesztét tétlenül nézni, anélkül, hogy csak egy evezőcsapást is tenne megmentésükre? Azonban magunkhoz térve e rettenetes panorama bénító hatásából, egy pillanat műve volt, hogy tette határozzuk magunkat. Nyolcvan embert el nem helyezhetünk, dereglyére volt szükségünk. Íme, éppen egy dereglye közeledett felénk, melyben, mint láttam, igen elszánt szegedi legények eveztek, kiknek mi vesztenivalójuk sem volt s jó pénzért üzték a mentés mesterségét Hatan voltak. Én negyedmagammal voltam csónakunkon. Felszólítottam őket, hogy bocsássák járművüket segítségemre, hogy ama nyolcvan szerencsétlent megmenthessük. Megtagadták. Le kellett őket fegyverezni. Elszánt harc fejlődött

Segély az utolsó percben.

ki a kalózos emberbarátok közt. A tusa részleteit leírni nem tartom feladatommak; sikerült őket megadásra bírni, mert mikor látták, hogy két emberük elterült a dereglyében, kezdtek kiugrálni. Hármat sikerült visszatartanunk, akikre ráparancsoltunk, hogy előtünk evezzenek s haladtunk a tégláégető felé. Körülbelül nyolcvan személyt, főként asszonyokat elszállítottunk a téglaszárítórót, mely azután csakhamar összeroskadt. Ha tizenöt-busz percig nem jövünk, nyolcvan ember odaveszett volna.

Ugyanez alkalommal megmentettünk egy Török Pál nevű úriembert, ki egy alacsony fán ülve már nyakig volt a vízben s ha a butormentőkkel nem kellett volna küzdenünk, megmenthettünk volna még két viruló leányt, egy szegény tanító két lányát, mert éppen előttünk roskadt össze a házuk, romjai alá temetve a két szép hajadont.

Bár Zubovics hitelt érdemlő egyéniség volt s önfeláldozó magatartásával kétségtelenül sok embernek mentette meg az életét, itt közölt elbeszélésében furcsa, hogy valóságos harcot vívott hat legénnyel, hogy elvegye tőlük a dereglyéjüket, — a helyett, hogy attól az egy embertől vette volna el a dereglyét (bizonyára kevesebb küzdelemmel), aki virágcserepeit és madárkalickáit vitte biztos helyre. A veszedelem perceiben azonban nem mindenki gondolkodik és nem mindenki cselekszik logikusan, — meglehet, hogy a dolog úgy történt, ahogyan Zubovics leírta.

Sasvári Ármin is többször említette tudósításaiban, hogy »egyesek kalózkodnak a vá-

rosban«, — s inkább az csodálatos, hogy olyan kevesen kalózkodtak, holott a tulajdont a vész első napjaiban nem védelmezte úgyszólván senki és semmi.

Meddig terjedt a víz?

Nagyon bölcsen írta az árvízről Tömörkény 1904-ben, hogy »azt, hogy hogy volt, mint volt, — nem egyértelműen tudjuk; mert ahányszor csak erről volt szó már egy negyed század előtt is, egyik ember mindig jobban tudta, mint a másik.«

Lázár György szerint »reggel ölkor az elöntés teljes volt; száraz volt a Tisza védőlése, a Révai- és Szekfü-utca, az Oroszlán-utca és az Iskola-utca egy csekély része. Hat-hét óra tájban az egész Iskola-utca vízben volt s csak délután húzódott vissza a víz a gimnázium és az Oroszlán-kávéház közötti utcarésről.« Pillich Kálmán szerint »reggel öt órakor a Nádor-utca (hol akkor lakott) már vízben állott.« (A Nádor-utca még ma is a régi.) Pillich, mint szemtanú beszél, Lázár az Iskola-utcai vízről csak hallomásból tud, mert ő a kritikus időben a vár bástyáján pihente ki az éjszaka fáradalmait. Az Iskola-utca felé a víz a Boldogasszony-sugárútról jött, igen lassan s hétóra tájon megállott a plébánia kapuja előtt, majd felhúzódott az utca nyugati oldalán az örhalmi-házig, ahol

Brauswetter órának volt az üzlete. A Felsőváros felől jövő víz az Iskola-utcában az Egressy-házig húzódott, — az Iskola-utcából tehát nem nagy darab maradt szárazon.

Későn adták-e a vészjeleket?

Pálffy Ferenc polgármesternek a katasztrófáról készített hivatalos jelentése szerint »vészlövés csak kettő volt, mert mire a tarackokat felállították, már a városháza előtti térségen volt a víz. A városháza tornyában a vészharang negyed háromtól hajnali négy óráig szólt.« Ezzel szemben Mikszáth azt írta, hogy a városháza tornya néma maradt és a rókusi templomban kongattak. Mikszáth a városháza melletti Zsóler-házban figyelte az eseményeket. Viszont Nagy Sándor szerkesztő két óra után nem írta volna a Híradó szerkesztőségében a Klauzál-téren, hogy »Kongj, városháza öreg harangja!« — ha nem hallotta volna a kongatást. Igaza van Tömörkénynek: az ilyesmit »egyik ember mindig jobban tudta, mint a másik.« De melyik az »egyik?« Mert miniket az érdekel, aki tényleg jobban tudja a dolgokat. Szerencsére van még egy tanunk: Sasvári Ármin, aki a következőket jelentette a Pesti Naplónak:

Éjfélután 2 órakor érkezett a városházára Novák ügyész küldötte a hírral, hogy a töltés beszakadt és ekkor hangzott el a szörnyű jelszó: »Végünk van!«

A bizottság néhány percig tanakodott afelett, hogy megkondíttassa-e rögtön a vészharangot és megtétesse-e a figyelmeztető ágyúlövéseket? Számították, hogy a víz csak néhány óra múlva jöhet a városba s a menekülésre. Így a reggeli órákban is lesz idő elég. Végre abban állapodtak, meg hogy félóra múlva szólaltassanak meg a figyelmeztető jelek. Én a távjrda híva latba rohantam, feladtuk a vészt tudató sürgönyt s futottunk ki a vész helyére. Kocsit természetesen nem lehetett kapni. Útközben voltunk, midőn megkondult a vészharang.

Egy kis mulasztás tehát mindenesetre történt a vészjelek körül.

Minek menekülni ?

Sasvári írta le a következő jellemző dolgot is:

A Budai-országút mindkét oldalán látjuk rohanva jönni az árt. Még akkor csak bokáig, kissé távolabb térdig ért. Közvetlen mellettünk zokogást hallunk. Oda nézünk, — három leány zokogott ott, azt panaszolva nekünk, hogy öreg szüleik egy közeli házban vannak, ők kifutottak, de a szülők nem akarnak kijönni, vigyük ki őket erőszakkal, hisz jön az ár!... A házhoz futunk, beverjük az ablakot, kiáltjuk az öregekre: »Meneküljenek, jön az ár! De az öregek nem mozdulnak. Azt felelték: a házban van mindenük, miért meneküljenek? Olt veszték a házban. Ki tudja, hány ily eset történt?!

A legszebb búcsúztató

Az egész magyar sajtó a legnagyobb ér-

deklódést és a legmelegebb részvétel tanúsította Szeged sorsa iránt.

Hogy a katasztrófa után a segítő akció oly nagy eredménnyel járt, az jórészt a sajtó érdeme. De valamennyi újságcikk közül, mely Szeged sorsával foglalkozik, kimagaslik a Pesli Napló március 14-iki vezércikke, melyben minden «hivatásbeli» azonnal fölismeri Kaas Ivor báró költői stílusát, szavainak drámai erejét. Nem szabad eltemetve maradni az ilyen írásnak:

Kegyetlen csillagok, mint fényiénék a hideg égen! Fagyosan fúj a szél, megdermeszti a meleg tagokat. Irtóztató nap s milyen lesz az éjjel? A hontalanok hová bújjanak viharban, fagyban? Elvesznek meleg szoba nélkül a nagy hidegben. A menekülők ezrei úton vannak, ki jobbra, ki balra indult tanyát keresni; ezeket bu, fáradtság, éhség emészti s a zivatar sivitva kínozza. Mily időjárás ily vészes napon! Nincs irgalom.

A szél csak fújja, mintha öröme telnék a pusztításban, melyet műveit Még nem elég a szerencsétlenség, melyet csinált a víz, rombolását be kell neki fejezni. Nekirugaszkodik egész erővel a gyöngé falaknak s a nehéz háztetőknek s nyomja, addig nyomja, míg le nem dönti. Hajtja az utcák piszkos csatornáin a hullámot, hogy a mentő csónakok ne futhassanak gyorsan és biztosan. Az ártér rengeteg vizét lehajtja délnek a városba, hogy magasabb legyen az ár és az a talpalatnyi szárazföld is, mi megmaradt, elmerüljön. Istenítélet ennél borzasztóbb nem is lehet...

Szegény szegediek, nem bírnak válni elpusztult városuktól... Kik elfutottak, sok tízezrenyi népség nem bírt megválni az iszony helyéről, hol minden boldogságát eltemette s letelepedett a legelső szárazon, onnét nézte, van-e még háza, vihetne-e belőle kevés ingóságot, a legkedvesebbet? Csak Uj-Szegedre át s az indóbázba, a töltésre, az Iskola-utcába menekült s húzta meg magát; utazni messzire, idegen városba, más nép közé sokáig nem bírta magát rászánni. Levert fecskéfészek körül így röpكد a kis család s nem keres más lakást, nem is talál, elhál inkább a fákon s másnap újra kezdi építeni elromlott, de megszokott otthonát.

Az újságíró munkája

Az újságírónak nem volt könnyű a munkája. Éjfél után két óraker még fel lehetett adni egy rövid táviratot, de a hivatalt (a Somogyi-utca és Zrínyi-utca sarkán) már térdig vízben gázolva lehetett csak elérni. S azután már csak az osztrák államvasut állomásáról lehet táviratozni. A posta is csakhamar át-hurcolkodott »biztosabb helyre«, a Back-malomba, de az óriási zűrzavar miatt az első napokban nem működött.

öt vagy hat pesti újságíró dolgozott a vész idején Szegeden, a lehelő legrosszabb körülmények között. Egynek sem volt szállása és nagy kényelem volt, ha a kávéházban négy egymás mellé rakó t széken alhattak. Legügyesebb és legbuzgóbb volt köztük a Pesti Napló

tudósítója, Sasvári Ármin, aki mint önkéntes részt vett a boszniai hadjáratban is és ott megszokta a nélkülözéseket. Este a kávéházban mindenki neki beszélte el a kalandjait, hőstetteit és panaszait. »Úgy voltam, — írta, — akár egy vezér, kinek a csata alatt szakadatlanul hozzák a jelentéseket a történt bajokról, a fenyegető veszélyekről, a megtett intézkedésekről.«

De hogyan küldte Sasvári a leveleit Pestre, ha a posta nem működött? Úgy, hogy átadta valamelyik utasnak, ki a fővárosba indult, — mert Szegedről lehetett vonalon is Budapestre utazni, — Temesváron. Aradon és Békésen át. Szerkesztőségének így juttatta el Sasvári a következő sorokat is:

Éjfél van. A levelet ki kellene már vinni a vasúthoz, mert a postán fel nem adhatjuk. Néhány tűzoltó szívessége folytán fáklyát szerzünk és neki indulunk a koromsötét éjszakának. A Tiszapart-utca járdáján haladunk, egy párszor belelépünk a vízbe, de ezzel nem törődünk. Óvatosabban botorkálunk tova és csakhamar a Tiszatöltésre érünk. Itt egy csoport menekülő tüzet rakott, mert hideg van, ott néhány család meghúzta magát egy tutajon, hat deszkából hevenyészett tetőzet alatt keresve oltalmat a zord időjárás ellen, emitt néhány ember összebújt egy kocsi alá, mint a birkák; amott ágyat vetettek a víz szélére, a szél korbácsolta hullámok megmossák az ágyneműt; szegények pár lépéssel tovább húzódnak, biztosabb helyre.

Felmegyünk a vasúti hídhoz vezető hatalmas töltésre. Iszonyúan fűtül, sívít a szél. Fáklyánk kísérteties fényt vet a töltésalján háborgó tengerre, hol házak és bútorok romjainál egyebet nem látunk. Egyszerre a vihar eloltja fáklyánkat, Lassítjuk lépteinket. Itt egy emberbe botlunk, ki a sínek szélén keresett menedéket, ez lévén a város legmagasabb helye; amott egy asszony alszik gyermekével ölében. A gyermek fázik, sir, — az anyja hasztalan csittítja; egy vékony párnája van csak s ez a szegény gyermeknek nem elég.

Végre kiérünk az indóházhoz. Zsúfolva van emberekkel, kik a vonatot várják. Besietek az étterembe, de ott nem kapok egy széklet se. De találok egy ismerőst, ki átengedi helyét, hogy a levelet röviden befejezhessem és a borítékra címet ír hassak. E pillanatban csöngtetnek. Barátom átveszi azt, amit megírtam, megígéri, hogy át fogja Budapesten adni a cím és végpont nélküli levelet és elsiet

így indult el a levélbeli tudósítás Budapest felé. A távirat feladása egyszerűbb dolog volt, — amikor lehetett táviratot feladni. De nem mindig lehetett. Ilyenkor vagy felvette az újságírók táviratát a szőregi állomás telegrafistája, Áldor Ármin (később a Politzer-féle Merkur-bank tisztviselője Budapesten, majd a Hazánk szerkesztője), vagy pedig még tovább kellett menni a távirattal. A Pesti Napló tudósítója néhány táviratát Kikindán adta fel.

A táviratok igazi telegráf-stilusban jelentették a katasztrófa részleteit. Az első távirat

Így szólt:

Szeged, március 12 A katasztrófa megtörtént. Szeged három negyede víz alatt, a házak roskadoznak, romjaik alá embereket temetve. Soha ily rémes éjszakát!

Halálos aggodalommal lestük a híreket Félkettőkor künn megtörtént a legiszonyúbb. Negyedháromkor megkondult a vészharang. Kisiettem az országúira. A Makkos-erdő felől a rókusai utcákon szédítő sebességgel rohant áradat félóra alatt az országotat a városháza közelében mosta.

Száz meg száz kocii vágatott minden városrészből Új-Szeged felé. Az elöntött uccákból asszonyok, gyermekek jajveszékelve futottak. A töltésekről sok ezernyi nép rohant a Tisza-hid felé.

Néhány ezer lépésnyire mentem az országúton, mikor ennek belvárosi oldalán iszonyú robajjal kitört a víz a csatornákból. A széles országútból keskeny töltés maradt csak szárazon.

Három óraker a városháztérnek tódult a víz, azt pár perc alatt ellepte. Leányok, asszonyok a házakból segélyért kiabáltak. Pontonok, ladikok indultak menteni.

A víz roppant sebességgel terjedt, megannyi katarakt gyanánt, zúgva ömlött kapukon, ablakokon át a házakba.

A víz a városháztérről az alsóvárosba tódult s ellepte a város minden utcáját. A nép ezrenként menekült s csodálandó higgadtságot tanúsított. Csak fehér cselédek ríttak. Férfiak hurcolták az ingókat, hajtották a marhákat, vitték a malacokat. Sokan pőrén menekültek. Most az alsóvárosban sok helyt hét méter a víz.

A Csongrád gőzösre két halottat vittek.

Csak a Belváros néhány utcája száraz. Egy

mészégetőben tűz ütött ki. A gyufagyár felrobbant, ég. Az iskola-ucca, a város legmagasabb pontja félig tele vízzel. A víz óriásilag nő. Az egész vonalon a töltések beszakadtak. Szemlátomást elülnek a házak. Döglött ökrök, lovak úsznak... A Várra pontonokon szállítják a menekülőket Kiss-féle ház körülvéve vízzel. A Zsinagóga-utca egy része ledült. A zsinagóga teli vízzel. Templomokba menekülnek. A főgimnázium tele menekültekkel. Meglehet, a távirdaoszlopok estéig összedülnek.

Ilyen táviratok révén értesült az ország népe arról, hogy tulajdonképen mi történt Szegeden? Az újságok hamarabb kaptak részletes tudósításokat, mint a kormány. A katasztrófa harmadik vagy negyedik napján azonban Sasvári buzgalmát megsokalta a konkurencia: a Függetlenség szerkesztője, Verhovay Gyula Szegedre érkezett, mint képviselő, pár napra helyettes kormánybiztos lett s e minőségben egyszerűen elkoboztatta a katonasággal azt a csónakot, melyen a Pesti Napló tudósítója járt-kelt az elöntött városban.

Általában nem volt kollégái is a viszony az újságtudósítók között és egymásnak a tudósításait gyakran cáfolták. Ha azonban valamelyik lap nagyon érdekes tudósítást közölt, a többi újság sietett a tudósítást a forrás megnevezése nélkül átvenni. Az árvíz története szempontjából nagy kár, hogy a legtöbb tudósító nem mint riporter, hanem mint

„Szeged“ állomás környéke.

író akart kitűnni: tények helyett »hangulato-
kat«!, elmélkedéseket, kritikai megjegyzéseket
és tanácsokat közöltek, — helyismeretük nem
volt s a szereplő személyek neveit mindunta-
lan összecserélték, a keresztnéveket mellőz-
ték s e miatt tudósításaik meglehetősen zava-
rosak. Például Hadzsy Emil legalább húsz
tudósításban a »Csongrádi gőzös kapitánya^
de húsz másik tudósításban, mint a »Szent
István« gőzös kapitánya szerepel és össze-
cserélte a két gőzös nevét még Verhovay
Gyula is, aki szegedi tartózkodása alatt min-
den éjszaka Hadzsy Emil kapitánynak a hajó-
ján aludt.

XXVII.

A katasztrófa híre a képviselőházban

Március 12-én reggel minden budapesti napilap részletes tudósítást közölt Szeged pusztulásáról. Ezeket a tudósításokat minden intelligens ember olvasta, a képviselőház elnöke és a kormány tagjai azonban nem olvastak újságot, alkalmasint azért, mert ez rájuk nézve nem volt fontos dolog. Délelőtt negyed tizenegykor Ghiczy Kálmán elnök megnyitotta a képviselőház ülését, referált a Házhoz érkezeit iralokról s azután, mintha Szegeden semmi sem történt volna, Így szólt:

— Napirenden van az állami költségvetés...

Egy képviselő, Novak Gusztáv azonban felszólalt még a napirend előtt, mert mint mondotta, fontos kérdést akar intézni a kormányhoz. Kérdéséből kiderült, hogy a képviselő úr sem volt újságolvasó ember. Elmondta, hogy bizonyos rémhíreket hallott itt a képviselőház folyosóján arról, hogy Szegeden valami baj van. A kormány szíveskedjék felvilágosítást

adni, hogy mi igaz ezekből a hírekből.

A kormány tagjai közül Pauler Tivadar igazságügyminiszter volt jelen, akinek szintén sejtelve sem volt arról, hogy a lapokban óriási tudósítások jelentek meg Szeged pusztulásáról. A miniszter úr nem hallott semmit, elvből nem olvasott újságot, sőt alkalmasint már semmi egyébbet, mint oly aktákat, melyeket maga elé tétetett. A magyar királyi kormány tagjának szemhalára véget ért aktáinak halmazán, mert csak ennyit tudott mondani a Háznak:

— A törvényszéki elnöktől Szegedről ma reggel félhatkor értesítést kaptam, hogy a szélvész következtében a töltések álszakadtak és a víz a város felé ömlik. A rabok már előbb el lévén szállítva, teendőim arra szorítkoztak, hogy az elnököt felhatalmazzam mindazon intézkedések megtételére, amelyek az iratok és a telekkönyvek megmentésére szükségesek s egyszersmind neki az erre megfelelő pénzüsszeget asszignáltam.

Ennyi volt az egész, amit a miniszter úr Szeged pusztulásáról szükségesnek vélt mondani. Szerencsére éppen ekkor az ülésterembe érkezett Tisza Kálmán miniszterelnök, aki megérezte, hogy ezt a tragikus ügyel ilyen sommásan elintézni nem lehet. Természetesen ő sem olvasott újságot, de neki már voltak némi értesülései és bejelentette a Háznak,

hogy Szeged város katasztrófája hajnalban negyed háromkor bekövetkezett. Hogy ez alkalommal egy-két részvételtjes szót is kellene mondani, azt nem gondolta a miniszterelnök, azonban közölte, hogy Lukács György kormánybiztost felhatalmazta az élelmezésre, mentésre és a hajléktalanok elszállítására, — negyvenezer forint erejéig.

— Emberéletet nem igen kell féltenünk, mondotta a miniszterelnök, mert már napokkal ezelőtt, sőt részben már hetekkel ezelőtt megtörténtek az intézkedések arra nézve, hogy a mentőeszközök, csónakok, stb. kéznél legyenek.

Az ellenzék sem volt sokkal jobban meghatva, mint a kormány. Helfy Ignác csak arra tett megjegyzést, hogy kevés lesz a negyvenezer forint, a Szegednek nyújtandó segílyt nem kellene korlátozni.

Tisza Kálmán újra felszólalt, azt hangoztatva, hogy negyvenezer forint egyelőre elég lesz Szegednek; ha a pénz elfogy, akkor úgysis sürgönyöznek majd, hogy több pénzt kívánnak.

Eötvös Károly, bármilyen okos ember volt is, szintén nem tudta, hogy mi van az újságokban, de tudta, hogy Szegedről a budapesti lapok szerkesztőségeibe rémes hírek érkeznek. Felszólalásában arra hivatkozott, hogy a képviselőház akkor, amikor egyik vagy másik

kitűnő tagja meghal, fel szokta függeszteni az ülést; indítványozta tehát, hogy most is fügesszék fel az ülést.

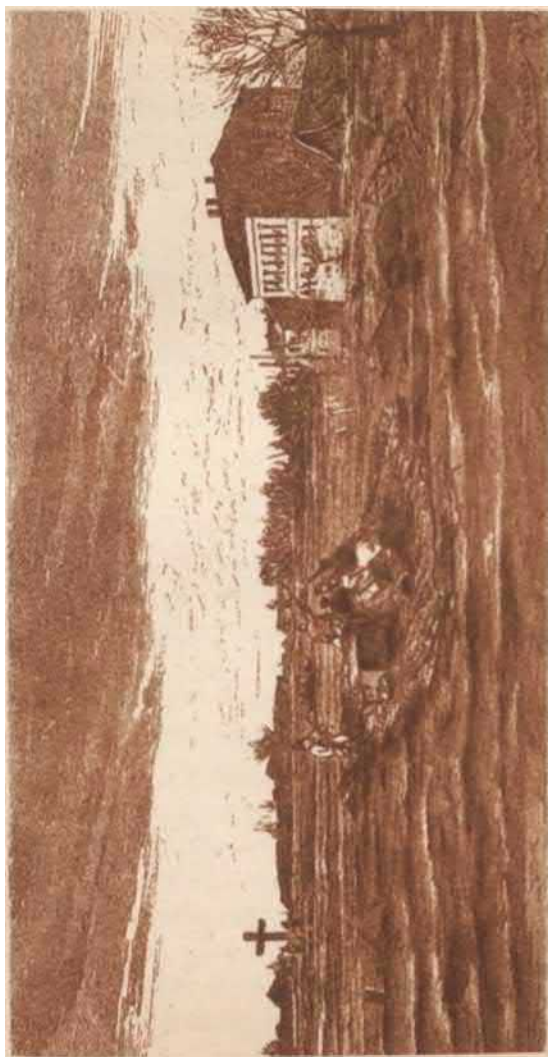
— Amikor a magyar alföldnek legelső nagy városa a végpusztulás pontján van, mondotta Eötvös, — mi nem vagyunk abban a helyzetben, hogy a fennforgó kérdések felett nyugodtan tanácskozhassunk.

Madarász József az ülés folytatását kívánta, de csak abból a célból, hogy az ülés folyamán érkezeit híreket a kormány azonnal közölhesse a képviselőházzal.

Tisza Kálmán újra felszólalt.

— Tiltakozom a felhozott analógia ellen, mondotta. Mert bármily nagy is a baj, mely Szegedet érte, szó sem lehet arról, hogy most Szeged temetését tartanók. Szegedet érheti és fájdalom, érte is csapás, de hogy Szeged élni fog, arról meg vagyok győződve s erre minden lehető megtenni mindnyájunk kötele>ésege. Minden bajt és minden veszélyt a maga mértékével kell mérni; oly rendkívüli intézkedésre, mint az országgyűlés permanenciája, szükség nincsen.

Kállay Ödön, Szeged kormánypárti képviselője is felszólalt; nem tartott szükségesnek semmi más intézkedést, mint hogy a szerencsétleneket a lehetőség szerint mentsék meg és az éhezőknek adjanak kenyeret. Az ülés fel-

Az árvaház és a régi terpető.

függesztését is, permanenciában maradását is ellenezte.

— Lelkünkben gyászolhatunk, mondotta, de azért munkánkat folytathatjuk.

A Ház ezek után át is tért a költségvetés tárgyalására.

Negyed egykor azonban felszólalt Majoros István képviselő és szóvá tette, hogy az újságírók szerint rémes dolgok vannak a lapokban a szegedi katasztrófáról, nyilatkozzék a kormány, hogy mi történt?

Pauler igazságügyminiszter erre kijelentette, hogy már az ülés elején nyilatkozott, hogy ő mindent megtett a törvényszéki iratok és a telekkönyvek megmentése érdekében; ennél többet ő nem tud.

Kállay Ödön szegedi képviselő »nagy mozgást« keltett a következő bejelentésével:

— Éppen most váltottam pár szót a pénzügyminiszter úrral, aki egy kilenc órakor feladott táviratból arról értesült, hogy Szegeden a víz már két öl magasságú.

Gróf Szapáry Gyula pénzügyminiszter erre a maga és a miniszterelnök nevében« elmondta, hogy értesülése szerint a víz Szegeden roppant magasságú egyes helyeken. Dávid pénzügyigazgató azonban azt jelentette, hogy az adóhivatal nincs veszélyben.

Kállay Ödön is elmondta a maga információit, amelyek szerint Szegeden már házak

dőltek össze és vannak házak, amelyekből tizenkét hullát szedtek ki.

Beöthy Ákos a Ház izgatottságára hivatkozva kérte a kormányt, hogy adja elő, mit tett a mentés érdekében?

Tisza Kálmán miniszterelnök erre előadta, hogy ő távirati jelentést kért a kormánybiztos-tól is, Szeged polgármesterétől is, de egyik sem válaszolt a hivatalos táviratra. Bármeny-nyire nyugtalanító is a hallgatásuk, annak aligha lehet más oka, mint hogy valószínűleg roppant sok teendőjük van. Táviratozni most különben sem könnyű, mert csak csónakon lehet megközelíteni a távirdahivatalt.

A Ház ismét áttért a napirend tárgyalására, de a felszólalásokra nem figyelt senki s oly nagy volt az izgalom, hogy félórára fel kellett függeszteni az ülést. Tisza kocsit küldött a közmunkaügyi miniszterért a hivatalába. Péchy Tamás közmunka- és közlekedésügyi miniszter az ülés újból való megnyílása után elmondta, hogy az utolsó napon hogyan folyt a védekezés és előadta azt a nézetét, hogy »ha csendes idő és nappal lett volna, a veszélyt meg lehetett volna akadályozni. Neki Ilerrich még a katasztrófa bekövetkezése után is azt jelentette, hogy a habok egy kicsit átcsapnak az alföldi vasút töltésén s ettől az emberek megijednek és szétszaladnak, — de ő most »rögtön oda fog menni és a szakadást

berölteti, amennyire az emberileg lehetséges.«

— Úgy vagyok értesülve, mondotta a miniszter, hogy közegeim mindent megtesznek a szakadás kijavítására.

Mint látjuk, a miniszter értesülései igen rosszak voltak, de igen helyes volt a miniszternek az az intézkedése, hogy nagyon sok vasúti kocsit rendelt az osztrák államvasut szegedi állomására. Valószínűleg volt némi túlzás abban a jelentésben is, melyet arról kapott, hogy a szegedi állomásról húsz különvonatot tud elindítani egy nap alatt és tizen-nyolcezer menekülőt elszállíthatat.

Simonyi Ernő megboesájlathatatlan dolognak nyilvánította azt, hogy a kormánynak nincsenek értesülései. A miniszterelnök legutolsó távirata reggel három órakor kelt. Mikor Franciaországban a Loire ki áradt, az első hírre a császár kocsira ült és minisztereivel a hely színére utazott; nálunk még arról sem intézkedtek, hogy a kormány értesüléseket kapjon.

Tisza Kálmán miniszterelnök erre közölte a Házzal, hogy felkérte Kállay Ödön képviselőt, hogy menjen Szegedre és legyen segítségére a kormánybiztosnak.

Báró Simonyi Lajos volt kereskedelmi miniszter is megbortáncozott azon, hogy a kormánynak nincsenek értesülései; ha az újságok kaptak táviratokat, akkor kaphatott volna a

kormány is. Botrányos mulasztás terheli a kormányt.

Novák Gusztáv erre felolvasott egy táviratot, annak bizonyosságául, hogy a kormányt mulasztás terheli, mert a veszedelmet előre lehetett látni. A távirat, melyet március 11-én este kilenc órakor kapott Szegedről, így szólt:

Ha hatezer katona rögtön Szegedre nem küldetik talicskával és ásóval, a város tönkremegy. Lukácsnak öt napja beszélem ezt, de nem hallgat rá. Görgey hon véd tábornok öt nap előtt háromezer honvédet ajánlott fel, azt sem fogadta el. Szurronnyal hajtott, ijedt néppel sokra nem mehetünk. Tegyen kormányunk rögtön lépéseket ez ügyben, ennyit talán megérdemel ezen direkt és indirekt adóban ötmillió forintot fizető ősmagyar Szeged városa, hol százmillió forint van veszélyben. *Kéri János*, algyői birtokos, Csongrádmegyé közigazgatási bizottságának tagja.

Péchy Tamás miniszter újból felszólalt, azt fejtegetve, hogy a baj már megtörtént, egyelőre azonban nem lehet tudni, hogy' mi és hogyan történt; nem lehetetlen az sem, hogy a percsorai töltést a tulsó oldalról szándékosan rontották meg, hogy a Tisza bal partján elkerüljék az árvizet. Azt kívánni pedig, hogy minden töltést a katonaság védjen és javíttasson, teljesen lehetetlenség.

Két óra már elmúlt, amikor Ugron Gábor kezdte támadni a kormányt. Jókai Mór erre

fölkelt a helyéről és így szólt, elég hangosan:

— Menjünk haza!

Több kormánypárti képviselő fel is kelt és Jókaival kifelé indult. Ugrón erre utánuk kiáltott:

— A nemzet költője megsirathatja azon szerencsétlenséget igen szép szavakban és könnyekei hullathat felelte, de mint képviselő, távozik a teremből!

Jókai a terem közepéről visszakiáltott Ugrónnak:

— A nemzet költője megosztja kenyerét a szerencsétlenekkel és nem elégíti ki őket üres szavakkal!

A jobboldal helyeselt, a baloldal pedig zajosan követelte Jókai rendreutasítását, de eredménytelenül.

Ugron arról beszélt, hogy a kormány mindig talál mulasztásaira valami mentséget. Königraelnél a hadvezetés nem ismerte be a maga hibáit, hanem a vereségért a ködöt okolta, a kormány sem beszél most a maga hibáiról, hanem azt mondja, hogy Szeged pusztulását a vihar okozta.

Tisza Kálmán kijelentette, hogy az ilyen beszédre egy szót sem válaszol, — s ezzel az ülés véget is ért 2 óra 20 perckor. A kormányba hajnalban feladott jelentés után délután 5 óra 30 perckor kapta a következő

távíratot, melyben Kende Kanut kormány-
biztos csak ennyit jelentett:

*»Szeged csak volt; mentünk akit s amit
lehet.«.*

Ebből a táviratból azonban már mindent
meg lehetett érteni.

XXVIII.

A főváros segítsége

Míg a képviselőház tanácstanul állott a szegedi katasztrófával szemben, Budapest azonnal tudta, mit kell cselekednie. Ráth Károly főpolgármester rendkívüli közgyűlést hívott össze, mely már március 12-én délután megtette a szükséges intézkedéseket.

Ráth főpolgármester felhívta a fővárost, hogy »állásához képest kövessen el mindent a balsors által sújtott testvér város segélyezésére, amit csak felebaráti szeretet és a jótékonyság érzése parancsol.*

Kammermayer Károly polgármester he jelentette a közgyűlésnek, hogy ő már eddig is megtett a saját felelősségére minden oly intézkedést, amely szükséges volt; így Szegedre küldött tizennyolc csónakot, ezer fáklyát és tűzoltókat.

Horváth János tanácsnok indítványára megszavaztak Szeged városának tizenötezer forintot, a többi Tisza-menti árvízkárosultaknak pedig ötezer forintot. A további segélyezési

ügyek intézésére bizottságot alakítottak.

Ez a bizottság a közgyűlés után rögtön munkához is látott. Kammermayer polgármester bejelentette a bizottságnak, hogy Krause Waldemár tűzoltóparancsnokot, Bockelberg és Oherolly tornatanárokat már leküldte Szegedre, hogy olt Pálffy polgármesternek rendelkezésére álljanak, Kada alpolgármestert pedig elküldte báró Gyulay-Edelsheim hadparancsnokhoz, hogy a katonaság adjon szállást a menekülteknek az üllői úti és a Valero-kaszárnyában. A hadparancsnok azt felelte hogy az üllői úti kaszárnyában 650 menekült ellát szállással, ágygal és ágyneművel, a Valero-kaszárnyában azonban nincs hely a menekültek számára. Kada alpolgármester az omnibusz telepen is készített helyet háromszáz-ölvén menekült számára.

Havas Ignác indítványára Szegedre küldték Horváth János tanácsnokot, s Márkus Ignác, Rausch Ferenc és Peringer Ferenc bizottsági tagokat, hogy nézzék meg, miben lehetne a főváros Szeged segítségére? A főváros kiküldöttei még aznap este elindultak Szegedre. Csatlakozott hozzájuk Havas Ignác Kun Gyula tanácsjegyző is.

Egy kisebb bizottságot is alakítottak abból a célból, hogy e bizottság valamelyik tagja reggel nyolc órától este tizenegyig állandóan legyen a városházán s a sürgős intézkedé-

seket tegye meg.

Kada alpolgármestert és Havas Ignácot újra elküldték a had parancsnokhoz^ hogy engedje át a katonai sütődéket arra a célra, hogy ott a főváros a szegediek számára kenyeret süthessen.

Megjelent a bizottság ülésén Czompó Izidor vezetésével több önkéntes tűzoltó és ajánlkozóit, hogy lemegy Szegedre, úgy határozta, hogy a főváros kiküldöttei vigyék magukkal az önkéntes tűzoltókat is.

Gróf Széchenyi Imre berlini nagyköveitől távirat érkezett; a gróf közli, hogy házfelügyelőjét utasította, hogy házában nyolc szobát bocsásson a menekültek rendelkezésére. Landauer József levélben jelentette be, hogy húsz menekültet szállással és élelemmel elfog látni.

Sztupa György és Wahrmann Sándor azt a megbízást kapta a bizottságtól, hogy a magyar gazdasszonyok egyes idejével és a nőegyletekkel lépjenek érintkezésbe, hogy népkonyhákat állítsanak a fővárosba jövő menekültek számára.

A főváros mindezeket az intézkedéseket a legkomolyabban végre is hajtotta; a bizottság tagjai reggeltől este tizenegyig permanenciában voltak és mindent meglettek, amit csak tehetett a főváros. A Pesti Napló a közvéleménynek adott kifejezést, mikor a fővá-

ros intézkedéseiről a szavakkal emlékezett meg: »Magyarország fővárosa dicsőn teljesítő feladatát; az Isten jutalmazza meg!«

A fővárosnak nemcsak hatósága, hanem egész társadalma is a legélénkebb részvétet tanúsította a katasztrófa áldozata iránt: a lakók már napokkal a katasztrófa előtt megkezdtek a gyűjtést, igen szép eredménnyel. Az árvíz napján Somssich Pál bement a Pesti Napló kiadóhivatalába a Ferenciek terén és lefizetett a szegediek segítésére ezer forintot. Érdemes feljegyezni, hogy a két legelső adakozó a Pesti Napló szerkesztősége volt ötven forinttal s a budapesti kir. törvényszék büntető bírái 82 frt. 50 kr. adománnyal. A bírák valami társasvacsorát akartak rendezni, előléptetett alelnökük tiszteletére, de jobbnak látták, hogy a bankett költségeit inkább a szegedi árvízkárosultaknak adják.

Az ételmezés terén is nagy buzgalmat fejtett ki a főváros: nemcsak ennivalót küldött Szegedre, hanem az első napon harminc akó, a második napon pedig huszonöt hektoliter pálinkát is. A katonai sütődében naponkint tízezer kenyeret rendeltek a főváros számlájára, mert Dánt főispán egy táviratban kenyeret kért a fővárostól. A katonaság közölte a fővárossal, hogy a temesvári hadtestparancsnokság is sok kenyeret küld Szegedre és a belügyminiszter is rendelt tizenkétezer kenyeret, a

szükséglet tehát már bőven fedezve van. A főváros azonban arra az álláspontra helyezkedett, hogy ha Szeged Budapesttől kenyérel kért, akkor nem lehel kenyeret nem küldeni; rendeltek is naponként tízezer darab másfél kilós kenyeret és gyors áruként el is küldték naponként Aradon és Temesváron át a szőrcgi vasúti állomásra, össze is gyűlt ott annyi kenyér, hogy a felesleggel nem tudtak mit csinálni. Március 16-án Dáni főispán már táviratban kérte a kenyér-szállítmányok beszüntetését.

Érdekes, hogy a vasút mindenféle könyöradományt ingyen szállított Szegedre, s a posta is díjmentesen vette fel a hatóságok címére Szegedre küldött pénzeket.

Nagyon sokan voltak, akik maguk bonyolították le adományaik szétosztását. Ezek között meg kell emlékeznünk gróf Károlyi Sándorról, aki a fővárosban ezer pokrócot vásárolt az árvízkárosultak számára és a pokrócokat több láda ruhaneművel együtt maga osztotta szét a szegedi Tisza-parlon és Újszegeden.

Szegedről aránylag kevesen menekültek a fővárosba. Az Üllőiúti kaszárnyában 650 menekülőnek az elhelyezésére készültek, de a kaszárnyában a menekültek létszáma sohasem haladta meg a háromszázat. A főváros segítő bizottsága a lapok útján felhívta a szegedieket,

hogy összeírás céljából jelentkezzenek a városháza I. emeletének 30. sz. szobájában, de ennek a felhívásnak nagyon kevesen tettek eleget, — rendszeren csak olyan emberek, akik mindjárt valami segélyt is kértek.

Csakhamar akadtak olyan emberek is, akik rájöttek, hogy szegedi menekültnek lenni jó üzlet. Az Ollőiuti kaszárnnyában a menekültek ügyeit intéző százados egy napon meglepetve látta, hogy a menekültek létszáma 451. Egy kis vizsgálat után kiderült, hogy a »menekültekének körülbelül a fele sohasem látta Szeged városát.

Sok gondol okozott a segélyező bizottságnak egyes városok előrelátása; például Baja és Pécs úgy gondolkozott, hogy nem Szegedre kell küldeni az adományokat, mert onnan elmenekült a nép, hanem Budajiestre, ahol bizonyára sok a menekült. A Pesten összegyűlt természetbeni adományok kezelése és szétosztása nagy munka volt.

Legtöbb szolgálatot azonban Budapest azal tett Szegednek, hogy a külföldi városoknak, melyek mind Budapestre fordultak információért segély-akcióik ügyében, megadott minden tájékoztatást és megteremtette az összeköltetést az idegen nemzetek társadalmá és Szeged hajléktalan népe között.

Azonban, ha már történelmet írunk, meg kell emlékeznünk arról is, hogy a főváros

nem volt nagyon elragadtatva attól a szíves fogadtatástól, melyben küldöttségét Szegeden a kormánybiztos urak részesítették.

Mikor a segélyt szállító küldöttség vissza-érkezett a fővárosba, a tanács ülésén Kun Gyula beszámolt a megbízatás teljesítéséről. Elmondotta, hogy mikor Szegedre érkeztek, egy tűzoltó kalauzolásával nagy nehezen rá-találtak a kormánybiztos urakra. Havas Ignác igen szép, hazafias beszédben fejtette ki a fővárosi küldöttség jövetelének célját. Lukács kormánybiztos azonban rájuk sem hederített, sőt még meg nézte őket. Kende Kamit pedig — a Pésti Napló szerint — »végig nézett rajtuk s minthogy éppen pipált, a válla felelt hátra köpvén, hüvelykujjával a nem messze levő Dáni főispánra mutatott s ezzel bocsájtá el a bizottságot:

— Menjenek oda a Dánihoz, az bíbelődik az élelmezéssel!«

XXIX.

Az árvíz legendái

Ennek a fejezetnek az anyaga tulajdonképpen nem a történelem, hanem a költészet birodalmába tartozik; azonban már Arisztotelész is rájött, hogy a költészetben néha több az igazság, mint a történelemben. A legendáknak, melyek a nagy események nyomában keletkeznek, mindig van valami igaz magja, s ezt az igazságot a legenda gyártója, a nép nem meghíúsítani, hanem csak szépiíteni akarja. A novella- és regényírók számára igen jó anyagot szolgáltatnak a szegedi árvíz legendái is, amelyek közül egyet-kettőt talán szabad elmondani?

Gerencsér László Kasszája

A város főpénztárosa Gerencsér László volt az árvíz idején, és még azután is sokáig. Vasmegey éből ideszármazott bírt ok talán dsentri-család fia. A Gerencsérek nagyon hamar el polgárosodtak s a város vezetésében igen

előkelő szerep jutott nekik, — úgy, mint a Szluháknak.

Gerencsér László maga is nevezetes ember volt, hihetetlenül pedáns, és úgy őrizte a város pénzét, mint a szeme fényét. Az egész város emlegette, hogy Gerencsér László mikor mosolyog és mikor szomorkodik? Akkor mosolyog, ha valaki pénzt hoz a városnak. Ha bármi címen befizet valaki a város pénztárába, Gerencsér László nyájas arccal fogadja, kezel fog vele, ha ráér, még le is ülteti és egy pár szó nélkül el nem engedi. Ha azonban valaki pénzért jön a városhoz, — jaj neki! Gerencsér László vasvilla-szemekkel néz rá, háromszor-négyszer is megnézi az utalványát, nyugtáját, s olyan arccal adja neki oda a pénzt, mintha Rózsa Sándornak adná.

Erről a Gerencsér Lászlóról az egész város beszélt, hogy mikor már igen nagy volt az árvizveszedelem és a tanács kétségbe volt esve, mert nem volt pénz, Gerencsér behívta a polgármestert a pénztár-szobába és átadott neki egy tarisznya pénzt ezekkel a szavakkal:

— Ferkó, nincs semmi baj, itt a pénz! Negyvenezer forint...

— Honnan vettél ennyi pénzt? kérdezte a polgármester meglepetve.

— Hát megspóroltam, felelte Gerencsér László. Tudtam, hogy ti a Dárius kincsét is elkelténétek, — nem mondtam meg tehát,

hogy mennyi a bevétel, hanem egy kis pénzt minden évben félretettem, hogy legyen a néhez időkbem...

A legenda alapja az, hogy a város csakugyan »megspórolt pénzen« kezdte meg a védekezést, de azt a pénzt Gerencsér László nem önhatalmúlag rakta félre, hanem a közgyűlés rendeletére, s a pénz arra volt szánva, hogy új épületet emeljenek a gimnázium számára.

Az azonban nem legenda, hanem valóság, hogy Gerencsér László olyankor, amikor egy pár forinttal több pénz volt a kasszában, mint amennyinek ott kellett lennie, a többléte mindig betette egy nagy zacskóba, évről-évre és amikor nyugalomba vonult, ezt a nagy zacskó pénzt, melyet soha nem keresett volna rajta senki, jegyzőkönyv kíséretében átadta az utódának.

Szent Demeter fia

Az árvíz éjszakáján sokan a belvárosi templomba menekültek. Mindenki arra számított, hogy a templom magas helyen van, ide nem jöhet be a víz. A hajnali órákban azonban a Boldogasszony-utcából (akkor még nem hívták sugárútnak) elérkezett a víz a Rozália-kápolna elé és mire megvirradt, már benn volt a víz templomban is. Aki csak tehetett, tovább menekült; az öregek és a betegek azon-

ban nem futhattak el, — fölmentek tehát a kórusra.

A nagy izgalomban, mellyel ez a menekülés járt, egy várandós asszony fenn a kartzaton egy újszülöttnek adott életet, Szent Demeter oltárával szemben. Aligha volt még valaki, aki hasonló környezetben, oltárok és orgonasípok között látta meg a napvilágot.

Lehet, hogy ez a történet igaz, de az is lehet, hogy nem igaz.

A sikolyok és jajok gyermekei

Az egész városban évekig beszélték, sőt az újságok is megírták, hogy azok a csecsemők, akikkel az árvíz alkalmával a szüleik idejekorán elmenekültek, majdnem mind elhaltak. Különösen nagy volt a csecsemő-halandóság Kikindán, az oda menekült szegediek között. Az újságok szerint a csecsemők »majdnem kivétel nélkül nehézkórban pusztultak el« és azzal magyarázták meg a dolgot, hogy amikor a rémülettől félig már örült anyák a kisdedeikkel menekültek, oly rémületesen sikoltoztak, hogy »egetverő jajkiállásaiktól a csecsemők nehézkórba estek.« Ez költőileg érdekes és a megmentett csecsemők tömeges halálózása tragikus. Azonban a dolog valószínűtlen. A csecsemő még nem tudja átérezni a veszélyt, a jajgatás nem rémíti meg annyira, hogy nehézkóros lehetne tőle; különben is

a nehézkór szervezeti elváltozásnak a következménye és lelki hatások útján előidézni nem lehet

Szegedi Gergely

Az árvíz után mindenütt, ahova a Leipziger Illustrierte Zeitung eljutott, nagy hatást kelteit egy rajz, mely egy tutajra helyezett dívánt ábrázolt s a dívánon egy kisdedet. A víz sodorta a tutajt ismeretlen célja leié. A kép aláírása ez volt: »Sorsára bízva...«

Lehet, hogy látott valaki ilyesmit is az árvíz napjaiban, — hiszen akkor semmi sem volt lehetetlen.

Nagyon megható volt a következő történet is, melyet a Szegedi Híradó örökített meg:

Lerogyott a szegény család háza a víz betörése reggelén. Az apa és az anya, meg a nagyobbacska gyermekek ki tudja, menekültek-e, vagy hogy a leborult háztető alatt az iszapos vízben lelték szerencsédén halálukat? Egy tagja a családnak bizonyos, hogy megmenekült. A ház leomlása alkalmával a lökés ereje kiteszította a lakószobában levő kopott bölcsőt, a benne levő kicsiny gyermekkel az utcán bömbölő vízre. Az ár folyása roppant nagy volt, hamar messze ragadta magával az árván maradt kisdedet, kinek bölcsőjén s a jó Istenen kívül semmije sem maradt. »Hol legnagyobb a veszély, ott legközelebb a segély.« A mentők észrevették a vizen himbálódzó bölcsőt, nagy nehezen mellé vezettek s a kis gyermek meg volt mentve. Elvitték azután a belvárosi templom környékére

s itt Kreminger prépost úr megkeresztelte az apátián s anyátlan kisdedet, adván neki »Gergelyt nevet, mivel a vész Gergely napján tört be városunkba. A vezetéknev pedig »Szegedit lett. A Szegedi Gergelyt azután a prépost úr biztos helyre adta ápolásba.

Jókait annyira meghatotta ez a történet, hogy >A bölcső« címmel huszonhárom stró-iás költeményt írt belőle, melyet legelőször Jókainé Laborfalvy Róza szavalt el a szegediek felsegítésére rendezett estélyen. A költemény utolsó szakaszai így szólnak;

Ott leng a bölcső a hullám felett,
Nyuglabban, mint a gálya horgonyán;
Hallod, Uram: a gyermek felébredett!
Szavát Te érted; ő beszél veled.
Azt kérdi Tőled: »Hol van jó anyám?«

Leheld reá az égből válaszul:
»Ki mindent elvett, mindent visszaád.
Nem lész te árva, íme él az Úr!
Kiben apát, anyát nyerj vigaszul:
Ad néked egy boldog magyar hazáL

Ad néked, aki ápoljon tovább,
Fiaihoz örökhú nemzetet
Anyád lesz, édes az, nem mostohád,
Nem árva az, ki szívéhez talált,
Az meg van áldva, az el nem veszett

Jön boldogabb kor, örökséged ezl
A romból uj város emelkedik,
Régi fájdalmat uj öröm fedez!
— A gyermeksírás Hozzád zengedez,
Uram! Hagyd szállni magas egedig!

Megrepedt a harang szíve

Az árvíz első napján déli tizenkét órakor — mint mindig, mióta az öreg városháza fennállott, Hunyadi János nándorféhvári diadalának emlékezetére megszólalt a városháza harangja. A harangozó azonban ijedt ember lehetett, mert harangozás közben azt képzelte, hogy »inog a torony.« Erről jelentést is lett az Ágencián a polgármesternek, aki úgy rendelkezett, hogy a harangozást abba kell hagyni mindaddig, míg a víz a városháza környékéről el nem megy.

Ez volt az oka annak, hogy Gergely-napjától április 1-ig nem szólalt meg a városháza öreg harangja.

A nép azonban más magyarázatot talált ki erre a magában véve egyszerű dologra: az egész város még évek múlva is azt beszélte, hogy *»amiké begyütt a víz, a kongálás anynyira fájt a harangnak, hogy fájdalomában mögrepeit a sziveid*

Az ijedt cigányok

A víz után a Murkák, Hasiak, Gilagóg és más régi cigányok dicsekedtek, hogy ők kiktartottak a veszedelem idején, pedig ők voltak a legkényesebb helyzetben.

Akkoriban a mai Róna-utca tája volt a »hangászok« országa. (A víz után már »nép-

zenészeknek« hívták őket) Az árvíz előtt ez a tájék volt a város legmélyebben fekvő pontja s az utca egyik oldala még a katasztrófa után is sokáig vízben állott. A cigányok nyilván azért telepedtek le olyan nagy számmal erre a vidékre, mert itt a vizenyős telkek a régi világban nagyon olcsók voltak.

A szegedi cigányok rendes emberek voltak, a civilizációra hajlamosak; közülök sokan házat is szereztek, még a körúton belül is. A várost éppenúgy szerették, mint a többi polgárok. A legközelebb eső menedékhelyre tolongtak azon a szomorú emlékű éjszakán: a Szent György-iskola emeletére. Az, hogy kényes lett volna a helyzetük, — túlzás. Repedések mutatkoztak ugyan a falon, de az egykori templom téglafalának alja óriási terméskő-kockákból volt építve, egészen addig, míg a víz ért. A falak már a tatárjárás előtt is fennállottak és talán már évszázadok óta repedeztek, de a régiség miatt és nem a víz miatt.

A hangász urak inkább csak túrték a helyzetet, de különös hősiességről nem beszélhettek, mert minden arramenő csónakra rákiabáltak, hogy menekülni akarnak és csak zavart csináltak azzal, hogy' a *toronyban egész nap, reggeltől estig kongatták a nagyharangot.* Végül is a »közcsend« érdekében át kellett vinni őket Újszegedre, a város legszilárdabb épületéből.

Zombori szenátor kalapja

Ezt a kis apróságot úgy közöljük, ahogyan Mikszáth Kálmán megírta a Szegei Napló 1879 április 28-iki számában:

Zombory Antal urnák tudvalevőleg kedvenc eszméje volt az árvíz előtt az állandó híd s ennek megvalósításán nem keveset fáradozott. Valóságos rögeszméjévé vált az már az utolsó napokban, úgyhogy azt alig bírta száműzni gondolataiból s akármit cselekedett is, a hátierben ott volt mindig az állandó híd.

Közvetlen a vésznapok előtt egy új kalapot vett a szenátor úr, mely (nála ritka) eseményt hasonlólag a híddal hozott ússzekötetésbe, ünnepeles fogadást tévén sokak előtt, hogy addig, akármi történjék is, nem vesz új kalapot, míg ebben a régiiben egyszer végig nem sétál az állandó hídon. A derék szenátor (ki abban az egyben hasonlított Duschek volt magyar pénzügyminiszterhez, miszerint az kraj'cáros szivart szitt s mindennap más-más barátjához hívatta meg magát ebédre, hogy arra se fogyjon az ország pénze), ugyancsak megjárta, mert az árvíz elvitte az állandó híd tervét is, — legalább hosszú időre. Zombory urnák tehát férfiasán legalább egy fél századig kell viselni új fekete kalapját s még csak kefélni sem szabad, hogy nagyon ne kopjék. Ez a kopott kalap lesz hát ezentúl a *memento móri* s egy eleven szemrehányás Szegeden, hogy ne hagyjuk jární derék szenátorunkat sokáig viseltessen. Csakhogy azon múlik, telik-e valamikor a városnak új kalapra, — már tudniillik, ha új hid a feltétele?

Zombory szenátornak szerencsére nem kellett

félszázadig viselni az 1879-ben vásárolt kalapot: 1883 szeptember 15-én ő volt a negyedik ember, aki az állandó hídon átment, — s a kalapja még nem is volt nagyon viseltes.

Fecskefészkek az irodában

Sajnos, a név említése nélkül jegyezte fel a Szegedi Napló (1879 május 20. körül) a következő esetet:

Egyik prókátornak háza olyan jól viselte magát, hogy csak az udvar felőli fal dőlt össze, a többi falak pedig a tetővel egyetemben teljesen épségben maradtak.

Tegnap, mikor az udvar felől végig csónakáztott a szobáin, látta, hogy az íróasztala felett, mely a falhoz lévén erősítve, most is ott áll, egy ügyes fecske fészket rakott

Az ügyvéd, ki mellesleg nagy ritkaságkedvelő volt, igen megörült ennek a szerzeménynek, mert amint a víz lemegy, betéteti a közfalat s a fecske fészke, mint becses emlék az árvízből, nem mindennapi dísz lesz az irodának, melybe már csak azért is, nem egy kliens téved be.

Nem jól mehet ott az ügyvéd dolga, ahol a fecske fészket rakhatott az irodában; de mit szóljanak ma azok az ügyvédek, akiknek az irodája olyan elhagyatott hely, ahol a madár se jár?!

„Carte blanche“ Szegednek

Két hónappal az árvíz után Madridból Bécsbe levél érkezett, mely így volt címezve:

Ausztria királyának.

Egy spanyol lovag azt írta benne I. Ferenc Józsefnek, hogy ha a magyar országgyűlés tudott »fehér lapot« adni a horvátoknak, hogy ríjják rá a kívánságaikat, *Őfelsége is adjon egy fehér lapot Szegednek s amit ott bele írnak, azt a király teljesítse.*

Wenckheim Béla báró, a király személye körüli miniszter referált erről a levélről a királynak, aki mosolyogva így válaszolt neki:

— Nem küldök fehér lapot a szegedieknek, mert az büszke nép — és amilyen tartózkodó az adományok elfogadásában, a fehér lapot még talán üresen küldenék vissza...

XXX.

Az árvíz hősei

Az egykori újságokból nem lehet megállapítani, hogy a mentés munkájában kik szerezték a legnagyobb érdemeket. Tény, hogy a lapok legtöbbször Írtak Zubovics Fedorról és tény az is, hogy emiatt a lapokat részrehajlással vádolták. Zubovics páratlanul energikus és vakmerő ember volt és valószínűleg igaza volt Sasvári Árminnak, mikor »Szál-longó híresztelésekkel szemben« megírta a Pesti Naplóban, hogy Zubovics emberfeletti munkát végezett. Mindenesetre rokonszenves dolgot cselekedett Zubovics, mikor a *Képes Családi Lapok* 1879. évfolyamának 482. lapján közzétette a következő sorokat:

Fel kell említenem a szegedi ifjak hősiességét, kikről egy lapban sem találtam említést s akik Novák József városi főügyész parancsnoksága alatt a csodával határos dolgokat vittek véghez. Ezeknek mindnyájan a legnagyobb bámulattal adóztunk.

Lázár György megpróbálta összeállítani

azoknak a szegedi fiatalbereknek a névsorát, akik a mentés munkájában részt vettek, íme a névsor:

Pálffy Sándor, Kalmár István, Ivánkovils Sándor, Nagy Ferenc, Molnár Elemér, Wagner Gyula, Nováky Bertalan, Rainer József, Csonka Ferenc, Szőke József, Pataky Károly, Nyári János, Kertész József, Wagner Károly, Kertész Ferenc, Gaál Kálmán, Gaál János, Gaál Ferenc, Lőw Immanuel, Csányi János, Felmayer János, Kulinyi Zsigmond, Wagner Gusztáv, Ujj Sándor, Fáry István, Bokor Pál, Gáspár Károly, Harcz Lajos, Kovács N. József, Koczor János, Kovács Oktáv, Lövész Antal, Pfann Lajos, Molnár János, Harcz János, Csermendy István, Itczés József, dr. Szalacsy Zoltán, Wisinger Károly, Obelcz József piarista, Tölcséry József.

Bizonyos, hogy ez a névsor nem teljes; Lázár megfeledezett például Nyilassy Pálról, és Lőw Dóriról, akiknek fáradhatatlan buzgalmáról több ízben megemlékeztek az egykorú újságok, azonban már ez a negyvenkét név is elég bizonyíték amellet, hogy a vész napjaiban a város úri fiatalsága kitett magáért. A Torna-egyletnek nem kevesebb, mint hetven tagja vett részt a mentésben.

A pesti lapokban leirt »hőstettek« oly' esetekben, mikor a hőstett végrehajtójaként maga az illető laptudósító szerepel, természet-

sen semmi hitelt nem érdemelnek. Különösen kitűnt a saját érdemeinek nagyításában az *Egyetértés* tudósítója. Persze, a szegediek között is voltak, akik a veszedelem elmúltával igen érdekesen tudták túlozni a saját hősítetteiket. Minden társaságban a hőstettekről beszéltek, míg véget nem vetett ennek a dolognak Kádár Gusztáv, aki mint önkéntes tűzoltó vett részt a mentésben; Ő ugyanis egy nagy társaságban a következő »hőstettét« beszéltte el:

— A Fekete Sas-utcában csónakáztam a tűzoltóimmal, mert azt sejtettem, hogy olt még van valami mentenivaló. Jó távolban egy fuldokló embert láttam, akinek *már csak a keze* feje látszott ki a vízből.* Hirtelen lekaptam a vállamról a láncszemekbe szedett kötelet s egy bravúros dobással úgy lódítottam a fuldokló felé, hogy a kötél végére erősített vaskampó éppen a fuldoklónak a markába esett. A szerencsés ember természetesen belekapaszkodott a vaskampóba és így be is húztuk a mentőcsónakba.

A társaság nagy csendben, álmétkodva hallgatta végig a »hőstettét«, melynek hatását Kádár Gusztáv még fokozta egy megjegyzéssel.

— Ez még mind semmi, mondotta, — de ettől a látványtól minden hajamszála anynyira az égnek meredt, hogy a sisakomat feltolta a fejemről, úgy, hogy a sisaknak az

államon átkötött szíjjá elszakadt!

A »höstett« szatirikus elbeszélése persze általános kacagásba fűlt, s attól kezdve Szege-den «nem illet» az árvízi hőstetről beszélni.

Pedig a mentőknek nagyon sok dolguk volt és nagyon sok alkalmuk volt hőstel leket vinni véghez a veszedelem két első napján, és sok olyan apró és nagy esemény játszódott le, amelyről még ötven év múlva is meg lehet emlékezni.

A rókusi plébános

Rózsa Ferenc volt akkor a rókusi plébános (később a Belvárosba került.) Az árvíz első napján reggel Lisznyay Tihamér és Porzsolt Gyula, aki a plébánia előtt ment el a csónakjával, észrevette, hogy a plébános az egyik ablakban kuporgott, mert a szobájában méter magas a víz. Be akarták venni a csónakba, a plébános azonban nem volt hajlandó menekülni, hanem az ablakból valóságos prédikációt intézett a mentőkhöz:

— Uraim, először a gyerekeket mentsék meg, azután a nőket és csak azután a férfiakat! Ettől a szabálytól ne térjenek el addig, míg egyáltalán van, aki mentésre szorul. Menjenek csak tovább, a túlsó oldalon, a templomon túl ott van az iskola, onnan egész éjszaka sikoltoztak, bizonyos, hogy ott sok gyerek és sok asszony van...

A mentős Alsóvároson.

Az iskola tényleg zsúfolva volt menekültekkel. Természetesen mindenki igyekezett mihamarabb kijutni az iskolából, mert féltek, hogy az öreg épület összedől. A férfiakat evezőkkel kellett a csónakoktól elverni, hogy helyet adjanak a gyerekeknek és asszonyoknak. A plébános estig kuporgott az ablakban, — ő viszont csak akkor volt hajlandó csónakba szállni, amikor más már nem volt, aki várta volna a mentőket.

Fészekrakó magyarok

Arra a hírre, hogy »bizonyosan bejön a víz«, sokan igen furfangos védekezési módot találtak ki. Volt olyan szegedi polgár, aki négy üres hordót jól eldugaszolt és ezekre készített tutajt, melynek gerendáit a hordókhoz kötötte. Az ilyen tutaj sok terhet elbírt és dacolt a veszedelemmel, ha jó erős fához volt hozzákötve, mert máskülönben elsodorta a víz.

Voltak, akik cölöpöket ástak le a földbe, mint az építkezéseknél szokás és a cölöpök fölé hevenyésztek egy deszkabódét. Ezek nem számítottak arra, hogy a víznek nagy lesz az ereje, — a cölöpöket elmosta a víz.

Legjobban jártak azok, akiknek öreg eperfa volt az udvarukban. A fák erősebb ágai között deszkákat erősítettek meg, — valósággal fészket raktak a fán, ahol a kis család meghúzód-

hatott. Ez a védekezési mód különösen a Móra városrészben vált be: a fákra menekült emberek megmentették az életüket és amikor a mentők leszedték őket a fákról egy-két nap múlva, csak arról panaszkodtak, hogy sokat szenvedtek a hidegtől.

Kiáltások az ablakokból

A védekezés egyik fő-szervezője, Novák József a városházán szorult, — amikor le akart menni az emeletről, már vízben állott az épület Szerdán reggel a főispán szobájának az ablakából kikiabált egy mentőcsónakra:

— Emberek! Ide jöjjenek! A kormánybiztos úr Öméltósága azt rendelte, hogy menjek Újszegedre hatósági biztosnak. Nekem kell intézni a szállításokat és barakokat is kell építtetni...

A mentők azonban rá sem hederítettek:

— Ne kiabáljon az úr, intették, — inkább örüljön, hogy szárazon van! Nekünk most más a dolgunk...

Nem nagyon dicsérte a mentőket néhai Magyar Miksa sem, akinek igen egyoldalú afférja támadt velük. Magyar a Budai országút elején lakott a Kirschner-ház emeletén. Az ablakban állva látta, hogy a szemközt levő ház emeletén a kisasszonykák kikönyökölnek az ablakon és kedélyesen beszélgetnek egy

mentő-csónak legénységével, sőt még szilvóriumot is adnak a mentőknek.

— Mit kurizálnak ilyenkor? pirongatta őket, — menjenek inkább menteni!

Mikor Lázár György járt arra a csónakjával, Magyar Miksa órá is rákiáltott:

— Gyurikám, hozzatok egy néhány csónakot, vigyétek a bútoraimat szárazra, rögtön elköltözöm Makóra és sohasem jövök vissza ebbe a vizes városba!

Bútorok mentéséről azonban még szó sem lehetett és Magyar Miksa meg is maradt szegedi polgárnak.

A Szilber-ház egyik ablakából (ugyancsak a Budai országúton) dr. Magyar János ügyvéd rimánkodott a mentőknek, hogy legalább az ügyvédi iratait mentsék meg. Órákig kellett azonban várnia, inig rákerült a sor.

Akiket csak az agglagények mertek kimenteni

A Völgyutcában, a »Török fő« mögött volt egy magas földszintes ház, — a környékről ide menekültek azok a nők, akik a közegészségügy érdekében állandó rendőri felügyelet alatt állottak. Lehetnek harmincan, vagy negyvenen. A »Török fő« ablakából figyelmeztették a mentőket, hogy a Völgy-utcai ház nagy veszedelemben van, amikor azonban megmondták, hogy kik menekültek oda,

Az életmentés.

— a jó családból való szegedi fiatal urak *rösteltek* fényes nappal odamenni értük. A leányok szerencséjére akadtak végül olyan emberszerető agglegények, akik kimentették őket, még mielőtt a ház összedőlt.

A mentés befejezése

Kereken három napig tartott az emberéletek megmentése; március 15-én este állapították meg, hogy emberélet nincs többé veszélyben a város területén.

Talán hamarabb is be lehetett volna fejezni a mentést, ha az emberek kevésbé görcsösen ragaszkodtak volna az otthonukhoz. Például a 13. és 14-ike közti éjszakán Zubovics Fedor, Czompó Izidor és Kende Tibor valahol a Fclsővároson észrevették, hogy egyik vízbenálló háznak a padlásán még emberek vannak. Egy honvédőrmester menekült a padlásra a feleségével. Arra a felszólításra, hogy jöjjenek a padlás ajtajához, az őrmester azt felelte, hogy kéri az urakat, nézzenek erre majd holnap reggel...

— De hiszen a víz már emelgeti a háztetőt, minden pillanatban összeroskadhat! figyelmeztették a mentők az őrmestert.

— Mi lesz a bútoraimmal és a ruháimmal? felelte az őrmester. Mindent széthord a víz és nem marad semmi!

A szerencsétlen többre becsülte a bútorát

és a ruháját, mint az életét. Végül mégis rászánta magát, hogy a feleségével a csónakba lépjen.

— De csak azért, mondta, mert az asszony várandós...

Sokáig kellett várni a mentőkre azoknak is, akik a Makkos-erdő fáira menekültek. Ott gubbasztottak reménytelen helyzetükben, mint éjjel a varjak s egy részük már-már meg volt dermedve, mire lekerült a fáról.

Demeter főmérnök volt az utolsó, akit tizenhat emberével együtt az alföldi vasút egyik őrházának tetejéről kimentettek. Négy csónak ment ki értük Zubovics főhadnagy, Tomcsányi, Bartl önkéntes tűzoltó és Beöthy Algernon képviselő vezetésével. Rettentő szélvihar volt és amikor a házak romjai közül kivergődtek, két órai erőlködéssel alig egy kilométert haladtak. Rókusról a vasúti őrházig négy óra hosszat eveztek a mentők, de az őrház tetejéről minden embert élve behoztak.

Március 15-ikén, a mentés utolsó napján mintegy huszonöt-harminc embert keltett még kiszabadítani veszélyes helyzetéből.

Menekülés az uszodába

A Szegedi Napló március 25-iki számában olvassuk a következő »Hálanyilatkozatot«:

Alulírottak erkölcsi kötelességüknek ismerik
 Regdon István fürdőtulajdonos urnák legmélyebb
 hálójukat és köszönetüket kifejezni azon tétéért,
 hogy *őket és családjaikat* víz borította lakaik-
 ból saját élete kockáztatásával kimentette s azo-
 kat mai napig fürdőbázában hajlékkal és min-
 dennel, ami tehetségében állott, ellátta.

Fogadja ezért a nemeskeblű emberbarát szív-
 ből eredő köszönetünket

Az összes megmentettek nevében

Palotás János Hordósi József

Rózsa Imre

XXXI.

Ahíh nem menekültek el.

Szeged hetvenezer lakosából körülbelül hat-ezer a városban maradt. Ezek a magasabban fekvő szilárd épületekben, a Tisza magas partján és a vasúti állomáson húzták meg magukat. A szegedi ember a régi világban nagyon nehezen hagyta el a szülőföldjét. Rókuson egy ház tizenkét lakója egy tapodtat sem akart menekülni: mikor megjött a víz, az előre elkészített lápra álltak és ott maradtak, míg a víz el nem ment. A néhány négyszögöl nagyságú lápon még főztek is, az asszonyok mostak, az emberek pipázlak és vigyáztak a gyerekekre, hogy bele ne essenek a vízbe. Csak az a csodálatos, hogy meg nem vette őket az Isten hidegje.

Igen sok volt a menekült a várfalakon s a vártól északra húzódó Tisza-parton, egészen a Kátay Ferdinánd házáig. Itt már az első napon bódékat hevenyészlek s amennyire lehetett, családiasán rendezkedtek be bennük. Aki edényeit is megmentene, az még főzött

is a bódében. Igen kedvelt hely volt ez akkor és csakhamar annyi bódé épült fel, hogy alig lehetett köztük járni. Miután olyan sok ember volt együtt, mint a vásárban (s az egész kép nagyon hasonlított is a vásárhoz), természetesen csakhamar megindult a cserebere, — tarhonyát adtak tojásért, burgonyát egy kis zsírért, stb. Sőt készpénz-üzleteket is bonyolítottak le, annyira érvényesült a szegedi nép ősi kereskedési szelleme. A közlekedés biztosítása érdekében már két nap múlva át kellett telepíteni a Tisza-partiak egy részét Újszegedre, hol szintén deszkabódékban húzódtak meg. Az élet ott ugyanolyan volt, mint a Tisza jobb partján, — de valamiképp mégis jobb volt, mert Újszegeden esténként máglyákat raktak s azokat körülülték a melegedők, — továbbá a könyöradományok is könnyebben elérkeztek Újszegedre, mint a Tisza másik partjára. A városi oldalon persze felsővárosiak hemzsegték s azok büszke népek voltak, nem fogadták el az adományt mindaddig, míg valahogyan tudtak gondoskodni magukról.

Azok, akik Újszegedre mentek, Makó városától kapták a legelső segítséget. Makó polgármestere, Pozsonyi Ferenc rettenetes energiájú és igen goromba beszédű, de okos és jószívű ember volt. Gergely-napján reggel négy órakor kapta a sürgönyt Szeged pusztu-

lásáról. Cselédeivel azonnal összehívatta a város hajdúit és hivataloszógaít, általában mindazokat, akik egyenruhát viseltek és kiment velük a piacra. Ami élelmiszert hajnalban behoztak a városba, azt a polgármester minden tárgyalás mellőzésével rekvirálta. Az elvett élelmiszert mindenki kapott egy cédulát, melyet a délelött folyamán beválthatott a városházán. Reggel kilenc órakor az újszeged! hídfőnél Bánfy Gyula vezetése alatt már ott volt az első három kocsi élelmiszert, mint Makó város adománya.

Az igazi bajt nem is az éhség okozta, hanem az időjárás. Az emberek, de még a nők és gyermekek is igen fogyatékos öltözetben menekültek a Tisza-partra; nem jutott eszükbe, hogy' jó melegen felöltözzenek, sőt sokan anynyira a fejüket vesztették, hogy a leghaszontalanabb tárgyakat mentették meg: a madárkalickát, a seprőt, a személtlapátot, vagy a sodrófát. Esős, szeles, hűvös idő volt, — egészen március 24-ikéig csaknem mindennap esett vagy' az eső, vagy a hó. Tiszta szerencse, hogy valami járványos betegség nem tört ki.

Az osztrák államvasut töltése a Back-maiomtól az állomásig szintén tele volt olyan emljerekkcl, akik Szeged földjétől nem akartak megválni. Szinte külön községi élet fejlődött ki itt a töltésen; az üres vagonokba egyszerűen beköltöztek az emberek. Az alsó-

városi barátok is lefoglaltak egy vasúti teherkocsit és berendezték plébánia-hivatalnak: itt gyóntatták az embereket, innen lehetett őket beteghez hívni, ide hozták az újszülötteket, hogy kereszteljék meg őket s rendes anyakönyvet is vezettek az 1607. sz. kocsiban.

Néhány száz ember a tanyákra és a homoki szőlőkre ment ki, mert tudták, hogy azoknak a fekvése jóval magasabb, mint a városé. Persze, a víz utánuk ment egészen Szatymazig, melyet csak dereglyével, vagy hajóval lehetett megközelíteni. Érdekes, hogy' már a katasztrófa első napján is elég élénk volt a forgalom a város és a tanyavilág között: reggel nyolctól kezdve már rendes csónak-közlekedés volt a városba, vagy' a városból ki a tanyára, — elég jól lehetett jönni-menni, ha volt pénze az embernek. A *Szegedi Híradó* feljegyezte egy felsőtanyai polgár fohászkodását, melyet valahol a Rácok-kér tje körül figyeltek meg az utitársai:

— Istenöm, hogy' ezt is mög köllöt érnöm! Lélökvesztőn mönyünk a városba! Mászó ezön a hejjon a Deres mög a Fakó csak úgy rúgta a port!...

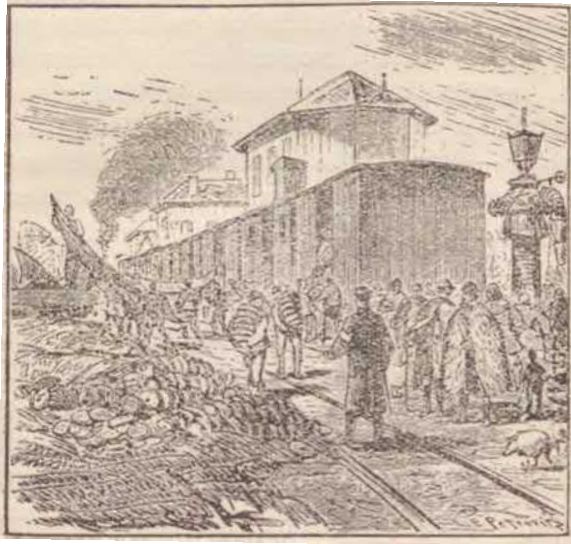
A magisztrátus legfőbb emberei szintén a városban maradtak, — nem szaladtak szanaszét a világba.

A főispán az osztrák államvasút állomására költözött, a polgármester és a főkapitány

pedig az »Ágenciára«, a Duna Gőzhajós Társaság ügynökségének épületébe a hajólüd mellé. Lázár György március 12-én reggel járt a főkapitánynál és Taschlerről a következő szép megemlékezést hagyta hátra: »Olt találtam a roskatag férfiút, a roncsolt, kimerült testben az óriási lelkierő mindedig fen tartotta a komoly hivatali tevékenységhez szükséges fizikai erőt« Taschler azonban még aznap »letört« és helyettesítéséről kellett gondoskodni; a polgármester kérésére Szluha Ágost, aki azután utóda lett Taschlernek a főkapitányi hivatalban, Pillich Kálmán ügyvéddel együtt átvette a rendőrség vezetését. Novák József tiszti főügyészt is megszánta valaki a városházán (melynek kapuja háromnegyed részben vízben állott és a csónak csak úgy mehetett be az udvarra, ha mindenki lefeküdt a csónakban) és átszállította Újszegedre, hol nyomban meg is kezdte tevékenységét és rendet teremtett a barak-láborban.

Igen nagy segítségére volt a városi hatóságnak Tallián Béla főszolgabíró (a későbbi miniszter), aki éjt-napot egygyélve gondozta a Torontálba menekült szegedieket s a legpontosabb nyilvántartást készítette róluk.

Nagyon élénk volt az élet a Dercsényi-házban (akkor már Zsótér-házban) a városháza mellett. Az óriási épületben mintegy három-

Sogélyszállító vonat.

ezer ember szorongott. Ennyi ember között rendet tartani és mindenkit élelmezni nem kis feladat volt akkor, amikor a földszinten két méter magas víz volt. A házban a parancsnokságot Eisenslaedter Lukács vette át, aki ott lakott az első emeleten. Eisenslaedter alkotmányos köztársaságot csinált a Zsótér-ház menekültjeiből: a lakásokat csoportokra osztotta fel, minden csoport kis-bíróát választott és reggelenkint Eisenslaedter a kis-bíróknak adta ki a napiparancsot. A rend kifogástalan volt, — bár az összeíráskor kiderült, hogy nyolcvan rovottmúltú ember is volt a társaságban. A városházáról naponkint csónakon hozták át a kenyeret, szalonnát, babot, burgonyát, tarhonyát; tüzelő volt elég és így főzni is lehetett. Rendzavarás még akkor sem történt, amikor tetten értek egy embert, aki fel akarta gyújtani a házat; mikor az égő kanócot el vették tőle, azt mondta, hogy csak pipára akart gyújtani, — pipája azonban nem volt a gonosz embernek. Két nap és három éjjel maradtak a menekültek a Zsótér-házban, ahol ez alatt két gyermek meghalt. A harmadik napon csónakokon elszállították a menekülteket, hogy Új-Szegedre mehessenek; a szállítást is Eisentaedter intézte, zúgolódás nélkül várt mindenki a sorsára.

XXXII.

Mit láttak a látogatók?

Akik a katasztrófa első napján Szegedre érkeztek, kétségtelenül nagyon sok érdekes dolgot láttak, azonban nem igen tudták leírni azt, amit láttak. Még egy Mikszáth sem vállalkozott rá, hogy leírja a rombadőlt város képét. Az egész, ami arra vall, hogy volt áttekintése a szörnyűséges helyzetről, a következő néhány sor:

Egész városrészek töröltettek el nyomtalanul, egész új utcákat nyitott magának az ár, korlátlan kilátást nyújtva a város egyik végétől a másikig.

Az Alsóváros le a piacig romokban hever, a Tabán nyomtalanul tűnt el és a víz tükre néhol egyenlő volt a házfödelekkel. A Felsőváros és Rókus szintén áldozata lett a romboló árnak s csak a Palánk áll; kuszálva, megtépve ugyan, de áll, mint egy óriási fej, melynek teste és végtagjai hiányzanak.

Tömörkény István, aki az árvíz után jött be a szomszédos Makóról, hogy a rokonait meglátogassa, (valahol az Oroszlán-utca tá-

ján) a Dugonics-Társaság 1904-iki emlékün-
nepén a következő impresszióit olvasta fel:

A házban, ahova be kellett mennem a ro-
konság végett, nem túlságosan nagy víz volt;
az új épület össze sem dűlt, csak a régi. Hor-
dókra létrák voltak fektetve, azon jártak. Az
apránként dülöngélő régi házból pedig ha valami
holmi a víz tetején maradt, a kutya bement a
vízbe érte és kifogta. Büszke volt rá nagyon.
Nem is igen lehetett abban az időben itt több
büszke embert látni, csak ezt az egy kutyát.

Az itt járt újságírók, képviselők leírásai-
ban lehet találni egyes foszlányokat, melyek
alkalmasok arra, hogy kiegészítsék a rom-
jaiban heverő város képét.

»Síri csendhez volna hasonlítható e város
némasága, írja a *Vasárnapi Újság* ismeretlen
tudósítója, ha a tavaszi szél által felvert víz
tompá mély hangja oly kísértetiessé nem ten-
né a halál és rom birodalmát«

A mentés első napján voltak, akik az úszó
háztetőt tutajnak rendezték be és arra he-
lyezték el a vízből kihalászott bútordarabo-
kat. Valóban ritka *csendélet*: »Olt fekszik na-
pok óta, gazdától elhagyva, asztal, szék, egy
fa sodara mellé kötött háztetőn. Körülötte
macskák enyelegnek, galambok szalmatörme-
lékből szemeket keresgélnek.«

Egy háznál »az ablak mint oszlop tartja
fenn a tetőt; az ablak mellől jobbról-bal-
ról kidőlt a fal, de néhány cserép virág

megmaradt az ablakban, — mint egyedüli jele az életnek és reménynek.

»Néhol csak a ház homlokfala omlott össze, — írja egy másik szemtana az imént említett újságban, — belátást engedve a fedélszék alá, mint a színpadra. Ezek telve és megrakva voltak a mezőgazdaság minden képezhető terményeire!, lisztes és tarhonyás zsákokkal, a szarufák teleaggatva mázsás szalonna-oldalakkal, füstöli husneművel. Soha életemben annyi gabonát, búzát, kukoricát, hüvelyeseket nem láttam, mint amennyi e tátongó és sülyedő padlásokon felhalmozva volt. A víz felszíne igen sok helyen egészen el volt borítva úszó kukorica-csövekkel. Ez úszó cikkekből, valamint a padlásokon felhalmozott élelmiszerekből megbecsülhetetlen értékű lehetett volna még az első napon megmenteni, ha ily célra is lett volna ladik vagy dereglye.«

És mit csináltak az állatok?

»Úszó kutyákat, sertéseket, malacokat lehetett látni, amint nagy nehezen vergődtek az úszó háztetők felé, melyeken azután kimerülve s reszketve meghúzódtak s a ladikok közelédteire mentésért látszottak csengeneni. Az úszó széna-, szalma-kalangyákat, házmaradványokat az aprómarhának egész raja lepte el. A liba-, kacsafalkák kedélyes gágogással úszkáltak egy-egy félig bomlott ház környékén,

míg a tyúkok csoportja kotkodácsolva futkosott, vagy gubbaszkodva ült meg a gerendáikon, Sok helyütt lovakat, ökröket lehetett látni a vízben vergődni, vagy kimerülve, fázva álldogálni a »csak« nyakig érő árban. Némely bedőlt ház vagy úszó szalmakazal fölött a galamboknak egész fehér felhője keringett.«

Naturalisztikus képecske ez is: »Rom rom felett, s közte a mocsos, hulladékos, bűzös VÍZ mindenfelé. A kerti fák gallyai összezúzva, törve a hozzájuk csapkodott bulorok!-tól, kerítések, ajtók, ablakszárnyak töredékeitől.«

A Mihályi-utcában, (a gázgyár felé,) egy polgár még a víz bejövele előtt két fa között kifeszített három kötelet és arra föltett egy ágyat, szalmazsákkal és ágyneművel. Ez a levegőben függő ágy egy kis család tanyája lett negyvenyolc órára.

Amikor mindent víz borított, kiderült, hogy Rókuson a spódium-gyár feküdt legmagasabban, a Budai országúton. A gyár vaskéménye azonban nem bírta ki a vizet: félrebillent és senki sem merte megközelíteni, mert minden percben lezuhanhatott.

A Deszkás-temető is víz alatt volt; Dugonics András síremlékét azonban fel lehetett ismerni: a márvány oszlop hegye kilátszott a vízből s egy úszó koszorú fennakadt rajta.

»Egy összeomlott romhalmazon egy nagy

kőkereszt feküdt: a több száz öltre eső temetőből sodorta ide a víz s itt lefektette. Jó helyre, — temető ez is és talán sírhalom is.«

»Istenkísértés az, mily házakban laknak itt az emberek. A tető csikorog a szélben, minden pillanatban összedőlhet s maga alá temetheti lakóit, — azok jól tudják s nem mozdulnak.« Ezek az emberek a padlásan laktak, s alattuk a ház vízben állott.

Érdekes és jellemző ez a kis apróság is, melyet egy képviselő jegyzett föl: »Egy ingadozó tetőn megláttunk egy ember-alakot. — Mit csinál itt, Borbolya uram? — Hát lakom!«

Tors Kálmán képviselő írta meg, hogy egy összeroskadt ház padlásán ott maradt a kutya, hogy őrizze a házat és ami benne van. »Éppen a tutajosunké volt a ház, írja, és amikor az összeomlott, há elé értünk, a gazda bekiáltott kétszer: »Vigyáz! Vigyáz!« És a Vigyáz elősompolygott, farkcsóválva nézett gazdájára és mikor látta, hogy tovább evezünk, elkezdett vonítani. Messze elhangzott utánunk fájdalmas üvöltése. Azután vigyázott tovább.«

A bútorok mentése legkönnyebb volt azoknál a házaknál, amelyek nádfödelek voltak: a nádtetők egyenesre kiterültek, mint a nyitott könyv, nem merültek a vízbe és nagy súlyt is elbírtak.

Az első »tréfa«, amit e szomorú napon a sze-

gödiek csináltak, az volt, hogy akiknek a háza elpusztult, azok a látogatók előtt csúfolták a belvárosiakat, hogy azok nem úszhattak, hanem csak »lábvizet vettek«, miután alig egy méter vagy másfél méter mély vízben álltak a házaik. Akinek a szerencsétlensége nagyobb, az bizonyos fölényel tekint le arra, akinek a szerencsétlensége kisebb.

E napnak, március 12-ikének történetéhez még hozzátartozik, hogy este fél hétkor Lukács kormánybiztos a következő távirati jelentést küldte a miniszterelnöknek:

Az élelmezés szakadatlanul folyik. A mentő járművek, miután Dorozsma községnek 25 csónakot kellett volt általadni, nem látszanak elég-ségeseknek. Nekem magamnak sem jutott eddig egy csónak kizárólagos rendelkezésemre, mert mindenekelőtt állónak tartom az emberek megmentését. Ma délután kilátásba helyezte a közlekedési miniszter több tűzoltónak csónakokkal! idejövetelét; ha ezek megérkeznek, helyesebben fogom rendezni a közszolgálatot Holnap reggel egy csoport menekültet indítok útra gőzhajón Zentára.

Értekezletet tartottam Herrich és Boross urakkal, a városmenti töltéseknek keresztülvágálása és az itteni vizszin-duzzadás súlyosztése végett; abban állapodtunk meg, hogy az átmetszés öt helyen történjék, s az rögtön foganatosíttassák. A genie-corps főtisztje is beleegyezett

Ma délután a katonák egy szegedi embert

A király a kórháznál.

fogtak el gyűjtogatási gyanú miatt; egyéb kihágás nincs bejelentve.

Éjszakára néhány katonát küldök csónakokon több polgári egyén kíséretében cirkálni, mert több összeomlott házban minden vagyona benn maradt a tulajdonosnak és én tartok a nagyobb mérvű lopásoktól.

Lukács György

XXXIII.

A kormány első intézkedései

Március 12-én este a kormány rendelkezése folytán gróf Szapáry Gyula pénzügyminiszter és Hieronymi Károly közlekedésiügyi államtitkár Szegedre indult. Magával hozta azt a tízezer forintot, amit a király az árvízkárosultaknak adományozott és azt a negyvenezer forintot, melyet a kormány Szeged segítésére egyelőre elégnek tartott. Útközben Aradon úgy rendelkezett a pénzügyminiszter, hogy amennyi kenyeret csak nélkülözhetnek a városban, szállítsák mind Szegedre.

Temesváron át reggel tíz órakor érkezett Szegedre a pénzügyminiszter, aki a pályaudvaron meghallgatta Lukács kormánybiztos részletes jelentését s azután néhány városi úrral csónakon bejárta a várost. Délután a vasúti állomásra visszatérve legelőször a következő rendeletet fogalmazta meg és adta ki a pénzügyminiszter.

A m. kjr. kormány nevében szükséges intéz-

kedések megtételére a helyszínén megjelenvén, rendelem a következőket

Mindenek előtt szükséges lévén a teendők felosztása, ez iránt a következő intézkedéseket tettem:

1. A veszélyben levő lakosság megmentésére szükséges rendőri intézkedéseket Kállay Ödön országgyűlési képviselő urra bízom, minek folytán rendelem, hogy minden hajó és egyéb vízi jármű az ő rendelkezéseit és az általa megbízottak utasításait föltétlenül teljesítse. Ki ennek ellene szegül, attól hajója el fog vétetni és másnak fog átadatni.

2. A szükségben levő lakosság ételmezését Dáni Ferenc főispán urra bízom, ki minden erre vonatkozó intézkedést megteendő. Az ételmezési főraktár az osztrák államvasut indóházánál rendeztetik be, hol a főispán úr rendes tartózkodási helye leendő.

3. A lakosság azon részének elszállításával, melyet itt elhelyezni nem lehet. Kende Kanut kormánybiztos úr bízott meg, kinek rendeleti föltétlenül teljesílemlők.

4. A víz lehető levezetésére szükséges műszaki munkálatokat Hieronymi államtitkár vezetendő, kinek minden állami és törvényhatósági műszaki közeg alárendeltetik.

Minden ezen teendők összhangban leendő vezetésére Lukács György kormánybiztos ügyelendő fel, kinek hivatalos helyisége az osztrák államvasut indóházába tétetett át

Szeged város polgárai Nagy csapás érte a várost és annak környékét Legelső teendőnk ezen nagy csapás következményeit lehetőleg enyhíteni; erre szükséges mindenek előtt a törvényes rend fentartása. Támogassák önök a kormányt

ezen feladata teljesítésében; mert ezt fenlartani, ha szükséges, a legerélyesebb rendszabályok alkalmazását is feladatunknak tartjuk.

Gr. Szapáry, s. k.

A rendészet terén a vízi közlekedés szabályozása volt a legnehezebb és legfontosabb feladat, melynek teljesítésében közreműködtek azok az országgyűlési képviselők, akik a pénzügyminiszterrel együtt érkeztek Szegedre. Név soruk a következő: Kállay Ödön, Horváth Gyula, Ugrón Gábor, gróf Bethlen András, Sváb Károly, Kende Péter, Rohonczy Gida, Beöthy Algernon, Krajcsik Ferenc, Gábor Péter, gróf Teleki Domokos, Potoczky Dezső, Andrassy Mihály, Miklós Ödön, György Endre, Ercsey Géza, Tors Kálmán és Khuen-Héderváry Károly gróf. Még a katasztrófa előtt Szegedre érkezett Verhovay Gyula.

Kállay Ödön úgy rendelkezett, hogy a csónakokat központilag kezeljék. Akinek csónakra volt szüksége, annak előbb utalványt kellett kérnie. Reggel öt órától este nyolcig menetrendszerű közlekedést tartottak fenn az egész városban, sőt a külterületen is; aki a tanyákra ki akart menni vagy onnan be akart jönni, megtehetette. Alsóvároson Ugrón Gábor, a Belvárosban gróf Bethlen András, Rókuson Sváb Károly, Felsővároson Verhovay Gyula volt a csónak-közlekedés parancsnoka, míg a középületekkel való közlekedést

Beöthy Algernon tartotta fenn. Este nyolc óra után csak őrzérek voltak, minden ilyen csónakon két-két katonával; ezeknek azt a parancsot adták, hogy ha magán-csónakot látnak, tüzeljenek rá. Este nyolc óra után magánszemélynek nem volt szabad a városban csónakon járni.

Az élelmezésben semmi zavar nem volt; kenyér nemcsak elegendő volt, hanem oly sok, hogy nem lehetett mind kiosztani.

Az élelmezés ügyét kapcsolatba hozták a hajléktalanok elszállításával. A makóiak százötven kocsin, a torontáliak háromszáz kocsin hoztak élelmet. Tallián Béla főszolgabíró Újszegeden az utca egyik oldalán vonultatta fel a kocsikat, amelyek lerakódás után a hídnál visszafordultak az utca már sík oldalára, ahol a kocsira felszálltak a menekültek. Négyszázötven kocsin több, mint kétezer embert elvittek, többnyire Torontóiba, melynek főispánja. Hertelendy József oly kitűnő adminisztrátor volt, hogy a községekben minden menekültet azonnal el tudott helyezni.

Igen sokan hajón menekültek, föl- és lefelé. A kormány az összes vasutakhoz rendeletet intézett, hogy minden szegedi menekültet, aki a szegedi vagy temesvári polgármester igazolványát felmutatja, az állam költségén szállítsanak.

A pénzügyminiszter úgy rendelkezett, hogy minden menekülőnek, aki vasúton utazik el, öt forint segítséget adjanak. Ezt a rendelkezést azonban nem lehetett végrehajtani, mert a menekülők *nem fogadták el a pénzt*. Szeged népe akkor még idegenkedett minden olyan könyöradománytól, amely nélkül elvégre lehetett még élni. Az öt forintos segélyek szétosztásával Kacsóh Lajos vasúti titkár és Bende Antal rendőrbiztos volt megbízva. A felsővárosiak meg is voltak sértődve, mikor segílyt kínállak nekik.

— Mit? Hogy mink fogadjuk el *a más pénzt*? De már ilyet ne gondoljanak az urak!

Kacsóh Lajos leírta »a tömeges tiltakozásokat« és hogy a pénzt végre is katonai fedezetel be kellett vinnie a város kasszájába. Előfordult, hogy felhívták a figyelmét a vasúti állomáson egy öreg asszonyra:

— Mindene odaveszett, nincs neki semmije, egy krajcárja se! — mondták.

»A néni — írja Kacsóh — csak *nagy unszóé lásra* fogadott el egy pár forintot«.

Ehhez a büszke néphez nagyon illettek azok a kitűnő férfiak, akik páratlan bravúrral teljesítették feladataikat a mentés és a károsultak gyámolítása körül. Ilyen ember volt például Hadsy Emil, a *Csongrád* gőzös kapitánya, aki méltó társa volt e napokban a legendás híró Zubovics Fedornak. .

Dani főispán, akire gróf Szapáry rábízta az élelmezést, az első napon sopánkodott, hogy a szatymazi állomásra nagy mennyiségű élelmiszer érkezett, de nem lehet behozni, mert Szatymazt legfőlebb csak hajóval lehetne megközelíteni. Zubovics rögtön vállalkozott rá, hogy elmegy egy gőzhajóval Szatymazra. Hadsy is vállalkozott erre a kalandra és felmentek egészen a Petresi gátszakadásig, hogy onnan beforduljanak az árterületre. Miután azonban közvetlenül a gátszakadáson túl rengeteg mennyiségű iszap rakódott le, Hadsy kijelentette, hogy gőzhajóval nem megy be a petresi rétre.

— De a kenyeret minden áron el kell hoznunk Szatymazról, mondta Zubovics.

— Sajnálom, felelte Hadsy, én a gőzöst nem fogom zátonyra vinni!

Zubovics főhadnagy egy ugrással fenn volt a kapitányi hídon és revolvert fogott a kapitányra:

— Nyomorult gazember! kiáltotta féktelen dühvei, — mars be a rétre a hajóval, mert különben lelőlek, mint egy kutyát!

Hadsy azonban éppen olyan legény volt a talpán, mint Zubovics, — ő még nagyobb revolvert húzott elő:

— Mars le a kapitányi hídról! — szólt nyugodtan. Halál fia, aki a parancsnokot fenyegeti!

Zubovicsot hátulról lefogták, lecipelték a kapitányi hiúró, a hajó visszaindult Szegedre és mire megérkeztek, akkorra a két mokány gyerek már össze is csókolódzott. Egyikük sem a maga érdekében erőszakoskodott, — mi értelme lett volna annak, hogy haragudjanak egymásra?

XXXIV.

A Király látogatása

Március 17-én a király meglátogatta az elöntött várost. Erről a látogatásról legendák vannak elterjedve, — de a legendák nem közelítik meg azt a valóságot, hogy Szeged ennek a városnak rendkívül sokat köszönhetett. Éppen akkoriban játszottak a Nemzeti Színházban egy francia darabot, amelynek ez volt a címe: »A király mondta«. Nos, Szeged is azért támadt fel romjaiból olyan amerikai tempóban, mert »a király mondta!« Mindenki tudta, hogy a király érdeklődik a város sorsa iránt, s a király akarata mint valami bűvös erő, csodákat műveit.

Március 16-án este 8 óra 20 perckor különvonaton indult a király a nyugati pályaudvarról Szegedre. Kíséretében volt Tisza Kálmán miniszterelnök, Wenckheim Béla báró, a király személye körüli miniszter. Jekelfalussy belügyminiszteri tanácsos, báró Mondel főhadsegéd, Mártens lovag, Beck és báró Steininger szárnysegédek, báró Pultz Lajos altábor-

nagy, temesvári hadtestparancsnok és Doleschall úti marsai és fizetőmester.

Március 16-án délután Staindl százados a 13-ik műszak) század katonáival az osztrák államvasut állomása előtt, hol a földszinti lépcsőlejáró víz alatt volt, hidat épített, hogy az állomási épületből ki jövet a király és kísérete könnyen csónakba száll Ihasson. A pályaudvar előtt körülbelül egy méter magas volt még a víz, — kissé odább, a Boldogasszony-utcán azonban jóval mélyebb.

Március 17-én reggel tíz órakor érkezett meg a vonat (Aradon és Temesváron át) és a király kocsija a teheráru felvételi épület előtt állott meg. Itt volt elhelyezve a díszőrség: a 13-ik műszaki század. A király elment a díszőrség előtt, meghallgatta Staindl százados jelentését, s a százados vállára ütve így szólt:

— ön többet tett, mint amennyit a harctéren el lehet várni egy tisztől!

Ebből nyilvánvaló, hogy báró Pultz altábornagy már útközben jelentést tett a királynak arról, hogy Staindl százados mily hősiesen védelmezte a várost a katasztrófa utolsó percéig.

A katonaság után a polgárság köszöntötte a királyt Pálffy Ferenc polgármester mondotta az üdvözlő beszédet, melyet Kulinyi Zsigmond egész terjedelmében közölt »Szedged új

A király a vasúti töltésen.

kora« c. könyvében.

— Mindent elvesztettünk, Felséges Úr, mondotta a polgármester; csak egy maradt meg: hűségünk és szeretetünk Felséged iránt... Felséged megjelenése a legnagyobb vigasz és remény arra nézve, hogy végkép elpusztulni és megsemmisülni talán mégsem fogunk... Isten hozta Felségedet.

Ügyes beszéd volt! A király meghatva válaszolt rá:

— Szívem fájdalma vezetett ide. Magam is látni óhajtottam a szerencsétlen város bajait, melynek üdvét mindig szívemen hordtam. Azonban remélem, hogy Szeged újra fel fog épülni. Fájt a szívem, amikor láttam a nagy szerencsétlenséget. *Nem kell búsulni, uraim! Van és lesz segítség! Lelkem legjobb reménye, hogy jobb idők is fognak jönni és hogy ezen derék város még föl fog virágozni.*

Egyik hírlaptudósító följegyezte, hogy »a király halkán beszélt és a szemében könny csillogott«.

A király ezután beszélgetni kezdett a fogadására megjelent urakkal. Legelőször az egyház képviselőjéhez, Krém inger Antal belvárosi prépost-plébánoshoz fordult. A prépost már hetvenedik évében volt, de szokása szerint most is elragadta a temperamentuma; ő már az 1838-iki árvizet is látta Szegeden és szakértőnek tartotta magát a víz ügyében.

Izgatott hangon magyarázta a királynak.

— Üstben vagyunk, Felséges Uram, üstben vagyunk! A töltések, a Tiszaszabályozás és a vaspályák miatt. *Privát érdekek áldozatai vagyunk!*

A polgármester sietett véget vetni a prépost szenvedélyes kifakadásainak és közbeszólt:

— Mikor már azon a ponton voltunk, hogy megmenekülünk, a vihar megghiúsította minden törekvésünket. *A vihar, a vihar ölt meg!*

A nyomor megmérhetetlen!

A király közbeszólt:

— Csak bizalom! Mindenünnen jön segély az országból, sőt külföldről is!

Dáni főispán is megszólalt:

— Felséged méltóztatik majd látni a nyomort

A király így felelt:

— Meg fogom nézni! Kivált a betegeket és a menekülteket. Ott vannak-e még a reáliskolában és a kórházban?

Az igenlő felelet után Lukács György kormánybiztos bemutatta magát a királynak, aki ezt kérdezte tőle:

— Hány halott van?

— Huszonnégy, felelte a kormánybiztos.

Krcminger prépost indulatosan közbekiáltott:

— Van bizony negyven is!

És a mellére ütve így folytatta:

— Magam temettem annyit Újszegeden és Szőregen!

A kormánybiztos ki akarta magyarázni a dolgot:

— A rendőrileg bejelentett vízbefúttak száma huszonnégy, huszonhét ember pedig természetes halállal halt meg.

Kállay Ödön képviselő véget akart vetni a vitának és nyugodt hangon így szólt:

— Majd ha az árvíz elmegy, megtudjuk, mennyi van.

A prépost nem hagyta magát és odaszólt Kállaynak:

— Ezer is lesz!

Ezt a megjegyzést azonban már nem hallotta a király, mert a közelálló urak mind csittitották a prépostot.

Lukács György ezután folytatta jelentését a királynak:

— Az életveszélyben voltak mind meg vannak mentve. Most a vagyonmentés van folyamatban.

— Apad-e a víz? kérdezte a király.

— Nagyon csekély mértékben, felelte a kormánybiztos.

Kállay Ödön a házakról tett jelentést a királynak:

— Hatezer házból háromszázötven áll, de ennek fele is dűlőfélben van.

— Szörnyű! Borzasztó! mondotta a király. Tehát a VÍZ olyan iszonyú erővel jött?

Egyszerre többen is feleltek a király kérdésére:

— Soha ilyen istenítélet nem volt!

Báni főispán patetikus hangon megszólalt:

— Azt mondják, hogy »Szegeged volt!« Én pedig azt mondom, hogy, Felséges Urunk atyai gondoskodása mellett »Szegeged lesz!«

A király szintén emelt hangon, hévvel válaszolt:

— *Még pedig szebb lesz!*

A közelállók megéltették a királyt, akinek ezután Geiszler mérnökkari alezredes jelentést tett a katonaság által végzett műszaki munkákról. Ennek megtörténte után a király a vasúti állomás lejáró lépcsőjén és a Staindl százados által az előző napon készített hídon át a vasúti állomás előtti térre rendelt pontonokhoz ment és a városba hajózott.

Az első pontonban a király ült, baloldalán Tisza Kálmán miniszterelnök, vele szemben Dáni főispán és Pálffy polgármester, a háta mögött pedig Wcnckheim Béla báró, miniszter, Beck szárnysegéd s Groller és Görgey tábornokok.

Az utánuk következő csónakon volt Ugrón Gábor képviselő, Lukács György kormánybiztos és Kállay Ödön képviselő.

A harmadik csónakon udvari csendőrtisz-

tek voltak, a negyediken pedig Németh József címzetes püspök, Kreminger prépost és Dobó Miklós kanonok.

Legelőször a reáliskolába mentek, ahol senki sem várta a királyt. Egy menyecskét, aki valami fazekat vitt, megszólított a király:

— Ki főz itt? És mit főznek? Sok nép van-e itt elszállásolva?

Dáni főispán akart felelni a kérdésekre, de a király nem engedte:

— Hagyja, kérem! Hadd kérdezzek én és hadd beszéljen ő!

A menyecske bátran válaszolt is a király kérdésére:

— Nagyságos úr, rántott levest főztem.

A főispán rászólt az asszonyra:

— Ez itt a felséges királyi

A király azonban újból »leintette* a főispánt ezekkel a szavakkal:

— Nem kell azt mindenkinek tudni!

A folyosón egy Gunszt nevű fiatalember akadt a király útjába, aki megszólította:

— Ön is menekült?

— Igen, felség, válaszolt a fiatalember.

— És hogy került ide? kérdezte tovább a király.

— Dr. Löw Immánuel hozott ide, felelte Gunszt, — most ő is itt tanyázik velem együtt.

— A zsidó papi mondta a király. Igaz, hogy a zsinagóga is víz alatt van?

A mentés az első nap reggelén.

— Az épület még megvan, de a padok bizony vízben állnak, felelte a fiatalember.

— Köszönöm! mondta a király, aki benézett néhány tanterembe s azután így szólt környezetéhez:

— A nyomor felülmúlja a hírlapi tudósításokat!

Innen a kórházhoz hajóztak, amelynek ablakában egy doktor állott. A király odakiállt neki:

— Hányán vannak a kórházban?

— Már csak tizenheten, Felség, válaszolt a doktor.

— Van-e élelem? kérdezte a király.

— Van elegendő, felelte a doktor.

Az alföldi vasút töltéséhez veztek ezután, oda, ahol a víz betört, majd a Felsővárosra, egyenesen a Szent György-iskolához, amelynek emeletén még tizenhat menekült volt. Ezeket barátságos szavakkal vigasztalta a király, aki az iskolától a felső Tisza-partra hajózott s elvegyült az ott tanyázó nép közé; egyeseknek a sorsa után tudakozódott és néhány embernek felirattá a nevét; ezek később segélyt kaptak a királytól. A Tisza-partról ismét csónakon, egy kis kerülővel a várbástyához ment a király, ahol nem voltak elkészülve a király fogadására. Nem is tudott volna kiszállni a király, ha Pillich Kálmán a bástyáról le nem nyújtotta volna kezét a királynak, aki Pillich

kezébe kapaszkodva egy jókora ugrással fönn-
termett a bástyán. A városból a Haltérre ment
s onnan száraz úton, a Tisza-parton és a
vasúti töltésen tizenkét óra tájon tért vissza
a vasúti állomásra. Itt egy úrinő, Wurlzka
Anna, egy százados özvegye a király lábai
elé borult. A király fölemelte és megkérdezte
tőle, hogy mit kíván?

— Míg a férjem künn dolgozott katonáival
a töltésen, addig elpusztult a ház, amelyben
laktunk és mindenünk odaveszett!

A király gyöngéden vigasztalta az asszonyt
és felíratta a nevét az egyik szárnysegéddel.

Ezután Herrich miniszteri tanácsost hívatta
a király és megkérdezte tőle, hogy a városon
hogyan lehetne leggyorsabban segíteni?

— Egyelőre nem lehet mást tenni, mondotta
Herrich, mint hogy fel kell magasítani az
Alföldi vasút töltését, hogy több víz ne jöhes-
sen be; azután pedig kotrógépekkel ki kell
mélyíteni az átvágásokat, hogy a víz minél
előbb kimehessen a városból.

A király most Tisza miniszterelnökhöz for-
dult és így szólott hozzá:

— Ön még maradjon itt, tájékozdjék a
körülményekről és tegyen jelentést!

A király, aki lovassági tábornoki egyenruhá-
ban volt, tisztelgett az uraknak és felszállott
a vasúti szalonkocsiba. Mikor itt mégegyszer
visszatekintet és újból tisztelgett, Pálffy pol-

gépmester jónak látta, hogy még egy pár szót szóljon:

— Felséges Úr! Ne feledkezzék meg Szegedről!

A király élénken válaszolt:

— Semmi esetre sem!... A látvány borzasztó volt, de remélem, a város szebb lesz, mint volt!

A jelenvoltak éljenzése közben lassan elindult az udvari vonat Temesvár felé.

Ez a király szegedi látogatásának története, amihez cgyetmást még hozzá kell fűzünk.

Szegeden sokáig tartott az ingerültség amiatt, hogy Lukács György a halottak számát a király előtt csak huszonnégyre becsülte s e miatt szenvedélyes polémia is keletkezett a sajtóban. Mindenki úgy érezte, hogy a kormánybiztos a király előtt szándékosan kisebbiteni akarta a szerencsétlenséget. A kormánybiztosnak az a magyarázata, hogy ő csak a vízbefúltakra gondolt, de azokra nem, akik természetes halállal haltak meg, — el nem fogadható, mert a »természetes halállal» meghaltak között is sokan voltak, akiknek halálát közvetve az árvíz-katasztrófa idézte elő.

A polgármesternek a március 18-iki közgyűlés elé terjesztett jelentése *százölvenny-*

ben állapítja meg az árvíz halottjainak számát Kreminger prépost indulatos kifakadása a király előtt, Lukács Györggyel szemben, igazolva van.

Annak a kérdésnek, hogy a király valóban mondta-e szegedi látogatása alkalmával azt, hogy *Szeged szebb lesz, mint volt*, — már egész irodalma van. Legutoljára Milkó Izidor szólalt meg e kérdésben (Bácsi negyei Napló 1928 nov. 2.), aki feleleveníti azt a régi anekdotát, hogy a *Szeged szebb lesz, mint volt* híres szállóigét Sasvári Ármin költötte. Milkó szerint, a király Szegeden »csak nyájas banalitásokat mondott.« Mikor az újságírók a király látogatása után mindannyian egy kupéban, szabad jeggyel Budapestre utaztak, »kártyaosztás közben« arról tanácskoztak, hogy *mit mondott a király?*

— Valamit mondatni kellene a királlyal, amit nem cáfolhatnak meg s ami olyan valószínűen hangzana, hogy maga a legközvetlenebbül érdekelt fél sem tagadhatná le.

— Ez bizony jó volna, mondták többen.

És gondolkozni kezdtek azon, hogy mit mondott a király? Sasvári Ármin találta ki, hogy ezeket a szavakat kell a király szájába adni:

— Szeged szebb lesz, mint volt!

Ez a *koholt mondat* volt, Milkó szerint, Ferenc József legnagyobb újságsikere.

Az egész anekdota valószínűtlen.

Az újságírók (akik közül az osztrák államvasút senkinek sem adott szabadjegyet) a király látogatása után is Szegeden maradtak. A vasúti kupé-jelenet, a kártya-osztással és összebeszéléssel tiszta képtelenség: az újságírók egymást marták a tudósításaikban és nem érintkeztek egymással s ha valaki esetleg koholt valamit, nem közölte azt a többiekkel. A király beszélgetése hétfőn délelőtt tíz órakor folyt le a szegedi vasúti állomáson és hétfőn délután három és négy óra között jelentek meg Budapesten az esti lapokban a tudósítások. Ezeket tehát csak távirati úton küldhették és a vasúti kupéban, kártyaosztás közben nem koholhatták. Pár órával a király nyilatkozata után szavai így jelentek meg a Pesti Naplóban: »A város szebb lesz, mint volt.« Ha ezt a király nem mondta volna, a cáfolat el nem maradt volna, — mert automatikusan, hivatalból cáfoltak mindent (sokkal kisebb dolgokat is), amik Ferenc József nyilatkozata gyanánt tévesen jelentek meg a lapokban. Benne van ez a nyilatkozat Pálffy Ferenc polgármesteri jelentésében is.

Sejtem azonban, hogy honnan ered az anekdota?

A helyi sajtó vagy nem volt képviselve a király érkezésénél, vagy rossz helyet kapott. (Mint tudósító sok esetben állottam Ferenc József mögött, de ebben a szerencsében min-

dig csak két-három újságíró részesült, — a »sokaság« hátul állott mindig.) A legpontosabb, legemberibb tudósítást Cziklay Lajos írta a *Budapest* számára; az ő elbeszélése annyira logikus és oly drámai, hogy költött nem lehet; valószínűleg ő állt legközelebb a királyhoz, aki el volt fogódva és a tudósítások szerint »halkan beszélt.« Mivel a Szegedi Híradó úgy írta le a dolgot, hogy a polgármester azt mondta a királynak, hogy »Szeged volt és nincs« és erre a király azt felelte: »*Szeged volt és lesz!*« — Szegeden mindenki szemére hányta a helybeli újságíróknak, hogy *rosszul közölték a király szavait, mert a pesti lapok tudósítása szebb.* Erre a szegedi újságírók mit felelhettek? Csak azt, hogy *csak az az igaz, amit ők írtak,* — a pesti lapok *koholt nyilatkozatokat adtak a király szájába.*

XXXV.

Velencei élet Szegeden

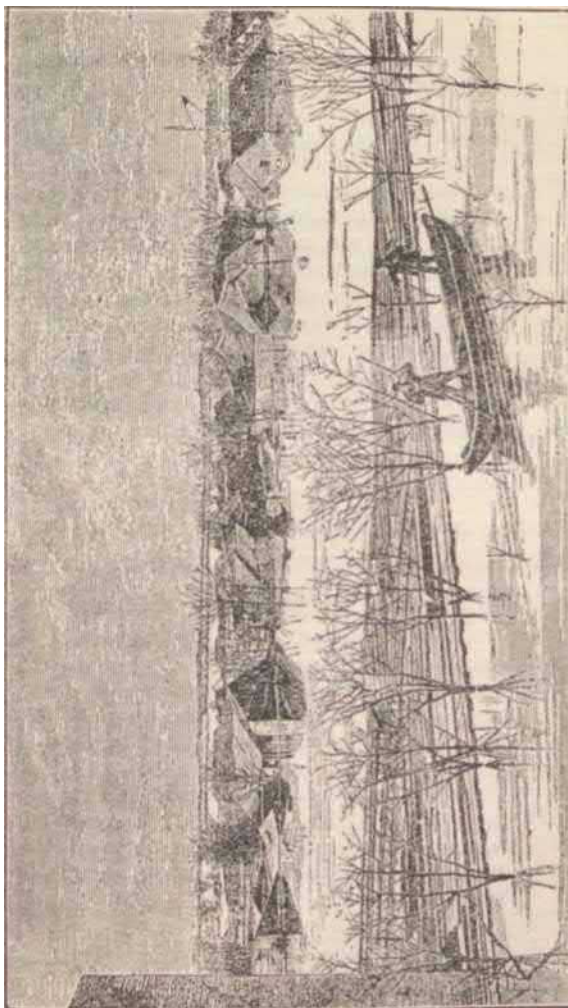
Ami Szeged városából megmaradt, az egy kicsit hasonlított Velencéhez. Palotáink ugyan nem voltak, de a megmaradt házak vízben állottak s az Iskola-utcát és környékét kivéve, egyelőre mindenütt csak csónakon lehetett közlekedni.

Víz alatt volt az egész Széchenyi-tér. Legmélyebb volt a víz a Szeged-Csongrádi Takarékpénztár házánál. Mivel mindenfelől erre folyt a víz, a térre nyíló utcák torkolatát eltorlaszolták a háztetők, bútordarabok és egyéb törmelékek, amiket a víz magával hozott.

A víz igen lassan kezdett apadni. Csak március 25-én jelenti az újság nagy örömezzve, hogy »be lehet már menni szárazon a postahivatalba s a menekült néppel meg rakott főreáliskola épületébe; ma utat készítettek a távírda helyiségéhez is az Iskola utcában; a távíróhivatalt ma már rendezik és mint értesülünk, sürgönyöket már lehet feladni!«

»A ladikok, csónakok és tutajok százai jártak a várost elborító víztükron«, írja Lázár György. De a közlekedésnek ez a módja nem volt olcsó annak, akinek nem volt csónakja. A Szegedi Napló ezért közölte már március 20-án a következő komoly felszólalást: »A legsürgősebben kérjük a rendőri hatóságot, hogy gondoskodjék lábtók felállításáról melyeken a közlekedés igen egyszerűen és könnyen megtörténhetik és a késedelmes és annyi bajjal járó ladikázást végi-e legalább részben nélkülözhetővé fogná tenni.«

Mi az a lábtó«, amiről itt szó van? Nem olyan egyszerű dolog volt, mint amilyennek a Szegedi Napló közlése után képzelnék. Lázár György szerint »a jó Adók István a hatóság megbízásából a Belvárosban megmaradt házsorok mellé összekötött fenyőszálakra helyezett járdákat készített«, — s ezek lettek volna a »lábtók.« Lázár azonban rosszul emlékezett a vizen úszó járdákra: Adók István akkoriban a legelső ácsmester volt Szegeden, de a lábtókat nem ő csinálta, hanem a Gyártelep Részvénytársaság, mely a vízi járda minden öléért két forintot kapott, azzal a kikötéssel, hogy a víz lepadása után a járdát tartó fenyőszálakat visszakapja a Gyártelep Rt., a deszkák azonban a város tulajdonába mennek. A lábtó-építés valószínűleg jó üzlet volt, mert rövid idő alatt hatalmas úthálózat épült

Rókus víz alatt.

ki. A Szegedi Napló május 19-iki számában olvassuk:

Az árvíz ismét egy eredeti hivatalt teremtett Szegeden: a kapusét. A víz alatt álló város ugyanis egy idő óta el van látva fajárdákkal, melyek hosszú tutajokon a falakhoz és kerítésekhez vannak erősítve az utcák mentén. Hogy azonban a csónakok közlekedése is lehelő maradjon, minden utca végén van egy-egy elmozdítható járda s a mellett egy fizetett kapus, ki mikor a csónakos messziről rá kiált: »Hé, kapus! Utat nyissék kend!< — a csáklával úgy löki ki a sorból a járda elmozdítható részét, hogy a suhanó ladiknak rés nyílik. A kapus élete kényelmes és gondtalan; hegyesen lépked a járdákon s annak a tudatában, hogy ő nélküle ugyan át nem mehet erre senki fia, olyan formán érzi magát, mint a közlekedési miniszter.

Ennek a vízi életnek a specialitása volt valahol Rókuson a »*vízi csárdán* is, melyet így irt le a Szegedi Napló:

Hát ez a csárda bizony kényelmetlen hely és valaha csak egyszerű házfödél volt; de Szegeden annyira felvitte az Isten a házfedelek dolgát, hogy kirúgatván alóluk a házat, megtette őket földszinti (vagyis inkább vízszinti) helyiségnek, s a házfedél is megváltván a falaktól, leült a víz színére és német flegmával várta, mi fog történni? Hát úgy történt, hogy Csikós uram kivette árendába a nagyhivatásu házfödelet, összevert körülötte lápokat, azokat odaerősítette a fákhoz, asztalokat rakott a lápokra s megvolt a vízi csárda.

A vízi csárdának »Betekintse volt a neve és miután igen jó siller bort mértek benne,

a helyzet színvonalán álló csárdát csakhamar igen felkarolta az úri közönség, annyira, hogy néha négy-öt csónak is hozta a vendégeket.

Abban az időben *úszó jiákerek* is voltak a városban. A csónakokon kényelmes üléseket készítettek s az egykori bérkocsi-állomások helyén most számozott csónakok álltak a közönség rendelkezésére. Az úszó fiákerck taksáját április közepétől kezdve a hatóság állapította meg.

Március 27-től kezdve azonban egyes utcákban már kocsik is jártak. E napon örömmel jelentette a Napló, hogy a kocsiközlekedés a Belváros magasabb pontjai között megin- dult; a bútorok és egyéb tárgyak kiharcolása e helyekről nagyobb és nagyobb mértékben történik. Igaz, hogy a kocsik itt-ott egy, sőt két lábnyi vízben is járnak, de nagyobb eredménnyel történik a bútorok megmentése, mint csónakon.«

Abból, hogy igen kevés terület maradt szárazon, különféle bajok származtak. Így például a kutyák a száraz területre menekültek és miután nem volt mit enniök, a lakosságot nyugtalanították. Mivel a sok kutya veszettség esetén igen nagy veszedelmet ! ntett volna, egy napon az összes gazdátlan kutyákat le- lőtték.

De nemcsak a gazdátlan kutyák okozlak gondot a közigazgatásnak, hanem a gazdátlan

malacok is. Ezeket a rendőrség három napig gondozta, arra számítva, hogy a gízdjük majd csak jelentkezik; s ha a gazda nem jelentkezett, a malacokat »rövid úton« elárverezte a rendőrség.

Hogy milyen lassan húzódott le a víz, arra nézve jellemző, hogy a Kiss Dávid-ház előtt, a Klauzál-téren még május 18-ikán is egy hullát foglak ki egy oda úszott háztető alól.

Május 22-én a városháza előtt egy kis riadalom volt: a gyerekek picéztek az úszó járdáról s e közben egy hat-hét éves fiú a vízbe esett. A víz ekkor már csak másfél méter magas volt, — de az is mély volt egy ilyen kis gyereknek. Szerencsére a pajtásai szemfüles gyerekek voltak s tudták, hogy a vízbe esett ember egypárszor felbukkan a víz színére és egy ilyen felbukkanás alkalmával ki is fogták a vízből a gyereket. A Napló, mely ezt a történetei megírta, a következő komoly szavakat fűzte hozzá: »Intésül szolgálhat ez az eset a szülőknek és a rendőrségnek arra, hogy a városháza előtt nem szabad halászni.«

De Szatymazon még szabad volt halászni, mert ugyancsak a Naplóban olvassuk, hogy »csütörtökön (május 21-én) egyik polgártársunk Szatymazon levő szőlőjét tekintvén meg, szemtanúja volt annak, hogy ott a jókedvből úzótt halászat még jó keresetforrást is szolgáltatthat; alig egy órai időzés után hét-nyolc fontos

potykákat fogdosnak ki a vízből. E körülmény remélhetőleg alább szállítandja a halászok indokolatlan drága árait.«

Tehát »drága volt a hal.« De amióta ez a híres halász-város fennáll, itt a halászokat kivéve, még sohasem mondta senki, hogy »olcsó a hal.«

XXXVI.

Mi maradt meg a városból?

Reizner János Szeged Történetében közli ugyan a megmaradt házak jegyzékét, de nem jelzi, hogy hol voltak a megmaradt házak? A régi háztulajdonosok nagy részének már a nevét sem ismeri senki. Nem fölösleges tehát *utcák szerint* újra közzé tenni — amennyire lehet — az árvíz alkalmával megmaradt házak jegyzékét.

Rókus

Törökfő-utca. 1. Babarczy. 2. Pollák Sándor.
Kórház-utca. 3. A 817. helyrajzi számú ház.
Laudon-utca. 4. Molnár kerékgyártó háza.
Budai országút. 5. Pollák. 6. Pollák. 7. Pollák S. D. 8. Szőri József. 9. Az elemi iskola.
10. Szabó Antal háza 11. A katoikus templom.
12. A plébánia. 13. A városi közkórház. 14. Répás háza. 15. Tary. 16. A városi kövezet-vám-ház. 17. Légszeszgyár. 18. Téglagyár. 19. Alföldi vasút állomása.

Fehérló-utca 20. Marjeta Pál háza (618).

helyrajzi szám) — nagyon megviselt állapotban.

Felsőváros

21. Kiss Ferenc. 22. Fodor István, 1297. hr. sz. 23. Fodor István, 1296. hr. sz. 24. Gál Ferenc háza.

Teleki-utca. 25. Kopasz István, 1268. sz. 26. Kaszalai Sándor, 1269. sz. 27. örhalmi Lajos. 28. Kiss Gyula. 29. Özvegy Daróczyné. 30. Vánki György. 31. özvegy Bába Antalné. 32. Tápai Antal.

Dugonics-utca. 33. Iván János. 34. Temcsváry Imre. 35. Szent György-iskola. 36. Bátori Antal. 37. Tóth József, tanuló. 38. Bauer gyógyszerész. 39. Körösi. (Dugonics András szülőháza), rossz karban. 40. Szojka Gusztáv. 41. Tary doktor. 42. özvegy Taryné. 43. Réh János. 44. Aigner doktor. 45. özvegy Felmayerné, 46. Tóth János, 47. Szűcs Ferenc, ügyvéd. 48. Szugó Géza. 49. Adler orvos. 50. Tóth Károly. 51. Kertész. 52. Zombory András. 53. Sóház igazgatósága. 54. Sóház. 55. Kátai István, cipész. 56. Örhalmi örökösök. 57. özvegy Popovicsné. 58. Özvegy Novákyné. 59. Csorba Viktor.

Minorilák-utcája. 60. Felsővárosi templom. 61. Minorita zárda. 62. A városi fecskendő helyiség. (Tűzoltóság.) 63. Török pék. 64. Takács-ház, 242. sz.

Timár-utca. 65. Tóth Károly. 66. Molnár Imre. 67. Bánhidya Vendel örökösei. 68. özvegy Felmayer Antal né.

Zárda-utca. 69. Pálmai ügyvéd. 70. özvegy Zsidegné. 71. Widermann. 72. Vékes Ferenc. 73. Lázár. 74. Korpássy Menyhért

Gyevi-utca. 75. Kászonyi Károly.

Itáctemető-utca. 16. Felmayer festőgyár. 77. Felmayer tímár. 78. Zsótér Andor kertiháza és magtára. 79. Toinbác Mihály (megrongálva). 80. Kopasz Mihály. 81. Ábrahám György. 82. Nagymihály Ferenc. 83. Novák Mihály. 84. Arleth Ferenc kertiháza. 85. Csúri József. 86. özvegy Novák Jánosné. 87. Kopasz István. 88. özvegy Kopasz Jánosné. 89. özvegy Szűcs-Neczkóné. 90. Antalffy János. 91. Gyártelep Részvénytársaság. 92. Ifjabb Kopasz István. 93. özvegy Bábáné. 94. Felmayer festő régi gyára. 95. Felsővárosi Kaszinó. 96. Bába Ferencné. 97. Haris János. 98. Wagner F. A. 99. Zsótér Andor. 100. özvegy Lovásziné. 101. Kátay Ferencné. 102. Kátay István. 103. özvegy Körösi Pálné. 104. Damianovich. 105. Nyáry György. 106. özvegy Hunterné. 107. Hubert András. 108. Doktor József. 109. Terhes örökösök. 110. Felsővárosi rác templom. 111—115. öt sóház, nevezetesen Fluck Ferenc, Schermann, Adler, Ilahnel és Szűcs sóhivatalnokok lakása.

Nagy Tiszapart. 116. Légszeszgyári vízveze-

ték. 117. Bittó Ferenc. 118. Kátay Ferdinand.
119. Zsótér Andor új háza.

Alsóváros

120. Apáca zárda. 121. Alsóvárosi barátok
zárdája. 122. Alsóvárosi iskola. 123—131. A
következő helyrajzi számú házak: 1064, 839,
738, 774, 53, 1511, 1542, 1543, 1509. — 132.
Németh Imre. 133. Labdy Antal. 134. özvegy
Egressyné. 135. A vasúti állomás.

Belváros

136—140. öt sópajta. 141—143. Három kincs-
tári épület. 144. Rainer Ferenc. 145. Heszlényi
József. 146. Rainer Ferenc. 147. Szeged-Csong-
rádi Takarékpénztár. 148., 149. Pfann József
két háza. 150. Özvegy Aigner Károlyné. 151.
Rieger. 152. özvegy Riegerné. 153. öhring
András. 154. Boross Frigyes. 155. Zsótér An-
dor. 156. Aigner József. 157. Kiss Dávid.

158. Neubauer József. 159. Grün János. 160.
Götz János. 161. Városi bérház. 162. Város-
háza. 163. Zsótér Andor háza, melyben a
törvényszék volt elhelyezve. 164. Özvegy Bur-
gerné.

165. Hétválasztó-szálló. 166. Fekete Sas-
szálló. 167. özvegy Schüfferné háza («Megye-
ház»). 168. özvegy Schaf férné. 169. Páva
kocsma. 170. özvegy Burgerné. 171—172. öz-

vegy Kovácsáné két háza. 173. Dr. Rosenberg Kálmán.

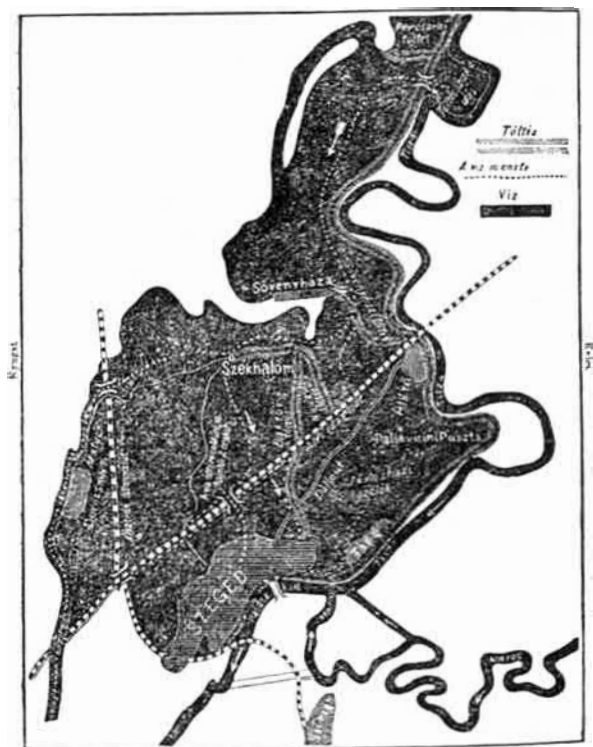
174. Kontraszt! pék. 175. Holtzer Salamon. 176. Kelemen István. 177. Kohn József, 178. Burger Alajos. 179. Molnár. 180. Katonai kórház. 181. Vízház. (Városi istálló.) 182. Babarczy ügyvéd. 183. Régi Götz-ház. 184. Holtzer. 185. Aigner. 186. Lévy. 197. Weisz Károly. 188. özvegy Kohonné. 189. Zsinagóga. 190. Szobolka. 191. Gál Ferenc. 192. Dr. Hertz Lipót. 193. Rónay. 194. Lázi Teca. 195. Oltványi. 196. Weisz Sámuel.

197. Próféta vendéglő. 198. Kézműves Bank. 199. Kemenczy Adalbert. 200. Kárász Géza. 201. Klauzál-ház. 202. Wagner F. A. 203. Kárász Imre. 204. özvegy Katonáné.

205. Krausz testvérek. 206. Janiki István. 207. Eisensládter Lajos. 208. A színház. 209. Pörös vendéglő. 210. Rónay. 211. Aigner Vilmos. 212. Gottlieb Sára. 213. Dr. Rosenberg Izsó. 214. Dáni főispán. 215. Weisz Jakab Fülöp. 216. Lichtenberg Mór. 217. Árvaház. 218. Dr. Herczel Fülöp. 219. Zseravicza-ház. 220. Szegedi Takarékpénztár. 221. Gábor József. 222. Kiss István.

223. Tary. 224. Fehér Kereszt. 225. Hoffer Géza. (Posta-épület.) 226. Bárány Dietrich. 227. Reáliskola. 228. Krausz Herman. (Régi posta.)

229. Kain. 230. Horváth. 231. Tukacs. 232. Egressy. 233. Eisler Fülöp. 234. Krausz test-

Meddig terjedt az árvíz?

vérek. 235. Pálffy 236. Nagy József. 237. Nemesághy. 238. Pálmai. 239. Takácsáé. 210. Ipartestület. 211. Bakay kötélgyára. 212. Szabó Imre. 213. Treszky István. 211. Felmaycr tímár. 245. Honvéd kaszárnya.

246. özvegy Lefffterné. 247. Nagy Pál örökösei. 218. Belvárosi templom. 219. Gimnázium. 250. Tóth Béla. 251. Özvegy Bibémé. 252. Berta asztalos. 253. Kelemen István. 254—255. Otlovayék két háza. 256. Szűcs Ferenc. 257. Kálié Antal. 258. Priváry. 259. Braunnüller. 260. Linnertné. 261. Priváry. 262. Tary. 263. özvegy Schüfferné. 264. özvegy Csórné. 265. Laskovics.

266. Lem le Miklós. 267. Fekete Kutya. 268. Dr. Eröskövy. 269. Kopasz örökösök. 270. Kunnerth. 271. Csakovázt. 272. Nyiry Bálint. 273. Kolb Antal. 271. Priváry. 275. Szendrői János. 276. Kolb Antalné. 277. Oltványi Pál prépost.

278. Okrutzky Koriolán. 279. Puszwald János. 280. Georgievics György. 281. Pillich Istvánná. 282. Rákosi Nándor né. 283. Privári Pálné. 284. Báró Gerliczy. 285. Szerb templom. 286. Szerb iskola. 287. Bója tanár. 288. Szávicstestvérek. 289. Firigyházky. 290. Radimilsné. 291. Janiki István. 292. Nagy József. 293. Gőzfürdő. 294. Egressyné. 295. Ivánkovils. 296. Somogyi István. 297, 298 Leffter két háza. 299. özvegy Kohenné. 300. Kiss János. 301. Jordán gőzmalom. 302. Back gőzmalom. 303,

310. A 378, 379, 919, 1417, 1450, 1452, 1455, 1540 helyrajzi számú házak.

311. Scheinberger Antal. 312. Hoffer. 313. Leffler. 311. Hungária-szálló, 315. Leffter. 316. Ivánkovitsné. 317, 318. Fon két háza. 319. Özvegy Eisenstädler Lajosné. 320. Glosauer János. 321. Wagner F. A 322. Traub. 323. Politzer. 324. Bene Imre. 325. Bozsics. 326. Szávics. 327. Janiki. 328. Egressy. 329. Kéry János. 330. Kéry János. 331. üamianovics örökösök. 332. Stróbl (Oroszlán-kávéház.) 333. özvegy Polczerné. 334. Kátay.

335. Lengyel Lőrinc. 336. Auer József. 337. Dáni Nándor. 338. Sztojkovics. 339. ördög János. 340. Kresztics. 341. Szeifmann Mór. 342. Szőnyi János. 313. Kontraszli. 314. Waldmüller. 345. Burghardné. 316. özvegy Csikós-né, 347. Wodiáner. 348. Szőnyi. 349. Szuló Sándor. 350. Szabó Imre. 351. Leffler. 352. Ligeti. 353. Kresztics. 354. Mozsay. 355. Ivánkovics. 356. Janiki István. 356. Mészáros Pálné, 357. Bauernfeind. 358. Ivánkovits. 359. Mészáros Pálné. 360. Pálffy Ferenc polgármester.

361. Madár. 362. Bainville. 363. Kresztics. Lázár. 364. Ivánkovits. 365. Pillich Kálmán. 366. Kisdedóvó. 367. Özvegy Krikayné. 368. Kiss Dávid. 369. Klauzálné. 370. Klauzálné. 371. Wagner F. A. 372. Kiss István. 373—374. Bamberger örökösök. 375. Vászó. 376. Zrínyi.

377—379. A 271, 390. és 401. helyrajzi számú házak. 380. A belvárosi plébánia. 381. A piaristák háza. 382. Rozália-kápolna. 383. Szerb plébánia.

E szerint megmaradt a város mintegy 6800 háza közül

Rókuson	20
Felsővároson	99
Alsóvároson	16
A Belvárosban	218

Ez a kimutatás az árvíz második napjára vonatkozik. Az árvíz kilencedik napjáig ebből a 383 megmaradt házból összedőlt 52. Március 19-én a város megbízásából Várady Ignác, Árleth Ferenc és Zimmermann építész megvizsgálta a házakat és megállapította, hogy az azon a napon még fennálló 331 ház közül 262 lakható; a többi 69 házból kilakoltatta a rendőrség a bennlevőket.

XXXVII.

Hova mentek a menekülők?

»Égszakadáis, földindulás, a fejemen egy koppanás, szaladj te is pajtás! Akik szaladtak, nem tudták, hogy hova menjenek. Egyelőre csak át akartak menni a Tisza túlsó partjára, hogy túl legyenek a vízen. Bár a közigazgatás mindenütt nagyon felkarolta a menekültek ügyét, lehetetlen pontosan megállapítani, hogy hova menekült Szeged népe? A rendelkezésünkre álló adatok azonban, ha nem is teljeseek, még így is elég érdekesek.

Az árvíz első napján délután nagy riadalmat okozott, hogy az *Arad* nevű gőzös a hajóhíd egyik hajóját a kormányos ügyetlensége folytán elsodorta. E miatt szünetelt a hídon való menekülés teljes négy órán át, míg a hidat rendije nem hozták. A Tisza túlsó partjáról többnyire kocsin mentek tovább a menekültek. Tallián Béla főszolgabíró, a törökkanizsai járásból annyi kocsit gyűjtött össze Újszegedre, hogy minden menekülőt, aki kocsit kért, el tudott szállítani. Természetesen ingyen.

A szegedi és a szőregi állomásról is ingyenyegyuvalványval utazhatott el mindenki. Csak Kemény rendőrbiztos nejével, Drucker Irma-val csinálta meg Lukács kormánybiztos azt a rossz tréfát, hogy nem adott neki jegy-utalványt.

Kikindától kezdve az összes nagyobb vasúti állomásokon a vendégszeretet minden jelével fogadták a menekülőket, akik közül sokan panaszkodtak, hogy benn a városban megszarolták őket: legalább öt forintot kellett fizetniük, hogy csónakhoz jussanak. Boross Béni képviselő, aki e napokban Szegeden járt, Budapestre a kormánypárti *Ellenőr-nek* táviratot küldött arról, hogy azok, akiknek csónakjuk van, zsarolják a menekülőket.

Nagykikindán a Hazafias Segélyegylet és három nőegylet buzgói kodolt a menekültek segélyezésében.

Nagy becskerek táviratban tiltakozott Her-telendy József főispánnál a miatt, hogy a Szegedhez közelebb eső városok és községek mind elfogják a menekülteket és Nagy becskereknek nem jut belőlük semmi.

Körmöcbánya huszonnégy reáliskolai tanu-lónak ajánlott fel teljes ellátást, Jászberény pedig tíz gimnazistát kért és kapott is; ez utóbbiak közt volt Kúszó István VII. osztály-beli tanuló, akiből belügyi államtitkár lett.

Sehol nem részesültek a menekültek oly

meleg fogadtatásban, mint Zsombolyán, ahol gróf Csekonics János és gróf Csekonics Endréné egy héten át éjjel-nappal jelen volt minden menekült vonat beérkezésénél s élcl-lal-ítallal ellátott naponként ezer—ezeröttszáz embert. Volt a menekülők között olyan aszszony is, aki tizenkét apró gyereket vitt magánval, nem is tudta, hogy ezek kinek a gyerekei, — menekülés közben csatlakoztak hozzá.

A törökkanizsai járásban Tallián főszolgabíró minden községben pontos nyilvántartást készített a menekültekről. Ezeknek a községeknek az áldozatkészségét csak akkor méltányolhatjuk, ha egymással szembe állítjuk a községek lakosainak és az ellátottaknak számát. Íme a kimutatás:

	Menekült	Lakosság
Újszeged	4100	300
Szöreg	5344	2800
Deszk	549	948
Uj-Szent-Iván	580	746
Ó-Szent-Iván	915	570
Gyála	247	1467
Kübekháza	369	800
Béba	52	250
Kis-Béba	20	40
Térvár	124	165
Cernabara	3	400
Valkány	38	3200
Majdán	50	900
Csóka	8	2800
Keresztár	73	2760
Törökkanizsa	100	3200
Kis-Sziget	32	100

Látjuk ebből, hogy 12.666 szegedi menekült volt a törökkanizsai járásban. Szamba kell vennünk azonban azt is, hogy Ó-Szent-Ivánon 180 tápéi, Deszken pedig 202 algyevi és 131 tápéi menekült is volt. Szinte megfoghatatlan, hogy ennyi embert hogyan tudtak elhelyezni? A menekülteket az első napon a község élelmezte, a második naptól kezdve pedig Szőregről szállítottak nekik élelmi-szereket.

A többi menekültekről a következő kimutató áll még rendelkezésünkre, mely az április 1-i állapotot tünteti fel:

Nagyvárad, 41 — Budapest, 406 — Lúgos, 131 — Gyula, 4 — Orosháza, 176 — Tótkomló, 33 — Pancsova, 15 — Gyülvész, 2 — Szerb-Ittebe, 33 — Szerb-Párdány, 3-0-Telek, 10 — Nagy-Szent-Márton, 3 — Uj-Pécs, 9 — Rudna, 29 — Szent-Miklós, 6 — Horgos, 182 — Szalonta, 7 — Tisza-Hegy, 14 — Szajol, 9 — Mokrin, 33 — Nákó-falva, 14 — Novoszelo, 3 — Zombolya, 862 — Bánlak, 5 — Békés, 2 — Szentés, 37 — Kistelek, 19 — Szegvár, 13 — Mágócs, 20 — Mindszent, 8 — Csongrád, 31 — Perjámosi kerület, 77 — Csenev, 46 — Gyertyámos, 48 — Nagy-Zombor, 8 — Török-Becse, 41 — Kis-Zombor, 399 — Csanád, 10 — Német-Szent-Miklós, 5 — Nagy-Szent-Miklós, 221 — Dugoszelo, 5 — Ó-Besenyő, 38 — Keglevich, 16 — Trübs-

wetler, 2 — Klárafalva, 92 — Deszk, 637 — Fercenszállás, 98 — Nagykikinda, 1546 — Ez összesen 5104, Ebből le kell vonnunk azt az 549 Deszkre menekült polgárt, aki Tallián főszolgabíró kimutatásában is szerepel; ha az így megmaradó menekültek számát hozzáadjuk a törökkanizsai járás menekültjeinek számához, az eredmény az, hogy 17.521 szegedi polgárról tudjuk, hogy hova menekült?

A város területén volt április 1-én: Felsővároson 3669 — Röszkén 72 — Szent-Mihályteleken 145 — a Belvárosban körülbelül 6000 — Alsóvároson 400 — a tanyákon kb. 24.000. így összesen 54.139 szegedi polgár hollétéről van tudomásunk, azaz körülbelül hússzezer emberről nem tudjuk, hogy hova menekült?

A menekültek közül azok, akiknek ingatlanuk volt, mihelyt lehetett, visszatértek, úgyszintén a hivatalnokok is. Akiket azonban semmi sem kötött a városhoz, azok Szeged számára elvesztek.

A menekülők legszomorubb csoportja március 17-én este érkezett Budapestre, — ezek a szegedi kórház elmebetegjei voltak, akiket külön kocsiban szállítottak az ápolók. Voltak közöttük egészen »friss« esetek is: akiket az árvíz őrlött meg... Egy asszony folyton sikolyozott: »Itt a víz! Itt a víz! Már a szájamig ér! Húzzanak ki belőle!« Mikor beérkeztek a nyugati pályaudvarra, négyen annyira dü-

högtek, hogy kényszer-zubbonyt kellett rájuk adni és csak úgy lehetett őket a kirendelt bérkocsikba beültetni.

XXXVIII.

Mi történjek várossal?

Mikor a király a vasúti állomáson felszállott a szalon-kocsijába, indulásának percében így szólt Tisza Kálmán miniszterelnökhöz, aki szintén fel akart szállni a vonalra:

— Ön maradjon itt Szegeden; tájékozódjék a körülményekről és mielőbb tegyen nekem jelentést!

Délután három órakor már Temesvárott volt az udvari különvonat. A vasúti állomáson Ormós főispán fogadta a királyt, aki a főispánnak arra a jelentésére, hogy sok szegedi menekült van a városban, leszállt a vonatról.

— Látni akarom a szegedieket, mondotta a király.

A püspök kocsiján kihajtatott a király a gyárvárosba, — a szegedi menekültek ott voltak elhelyezve a Ferenc József-kaszárnyában.

A király a menekültek közül mindenkit megszólított és mindenkit vigasztalt, a gyerekeknek megsimogatta a fejét és nagyon dicsérte Temesvár lakosságának jószívűségét. A

szegediek nevében Lévy Ferenc főreáliskolai tanár intézett néhány szót a királyhoz:

— Felsőged kegyelmétől várjuk városunk feltámadását...

A király bizakodóan válaszolt:

— Szeged újra felemelkedik és virágozni fog!

Temesvárról Aradon és Budapesten át Bécsbe utazott a király, ahol már nagyban folytak az előkészületek ezüstmenyegzőjére.

Tisza Kálmán, aki Szegeden maradt, Herich Károlyt kérdezgette a délelőtt folyamán, hogy mit lehetne csinálni, majd visszavonult a Hungária-szállóba a szobájába és késő-estig dolgozott.

Másnap, 18-án reggel már hét órakor intézkedett a miniszterelnök, hogy üljön össze a mentőbizottság. Ennek az alkalomszerűen összeállított bizottságnak Kállay Ödön képviselő volt az elnöke

Az ülésen legelőször Tisza Kálmán szólalt fel, aki ekkor már át tudta tekinteni a helyzetet. Nézeteit a következőkben foglalta össze:

— Legelső feladat: a víz levezetése és a város belső területének kiszárítása. Ezzel egyidejűleg helyre kell állítani a városi közigazgatást.

— Ami a víz levezetését illeti, már szemmel látható, hogy az átvágásokon igen sok víz folyt le: a város egyes utcáin már száraz

szigetek képződtek. Ezekon a szigeteken nagy szivattyúkat fognak felállítani s a teknősebb helyekről, honnan a lefolyás lehetetlen, szivattyúzással fogják a vizet eltávolítani.

— A károkat illetőleg optimista nézetet vallott a miniszterelnök; annyi élelem, annyi ruhanemű és annyi készpénzadomány érkezett már eddig is, hogy a segélyezés terén az államra előreláthatóan semmi teher sem fog hárulni.

— A város újra felépítése s az ipar és kereskedelem új életre keltése már az állam közreműködése nélkül aligha lehetséges. A miniszterelnök nem tett ugyan ebben az irányban határozott ígéretet, de annyit mégis megmondott, hogy hosszúlejratú, kamatmentes kölcsönökre gondol.

— Gondolkozott a miniszterelnök a moratóriumról is, de neki ebben a tekintetben aggodalmi voltak; bízott a szegedi pénzüzetek szolidaritásában és megígérte, hogy a kormány rajta lesz, hogy a hitelügyek rendes kerékvágásba jöjjenek, amihez a helybeli pénzüzeteknek aránylag nem nagy állami támogatásra lesz szükségük.

— Az építkezések ügyében az volt az álláspontja, hogy a régi városnak egyelőre körülbelül háromnegyed részét kell újjáépíteni, még pedig egységes, rendszeres terv szerint.

Arra a kérdésre, hogy Szeged az állam

részéről milyen összegre számíthat, a miniszterelnök azt felelte, hogy ő ezt még nem tudja megmondani.

Délben a vasúti állomáson a közigazgatás ügyében volt egy kis tanácskozás, amelyen a miniszterelnökön kívül Kállay Ödön, Dáni főispán és Pálffy polgármester s a katonaság képviselője vett részt.

A miniszterelnök legelőször is az iránt tudakozódott, hogy a szerencsétlenség bekövetkezte óta voltak-e súlyosabb rendzavarások és hogy a mentők hogyan viselték magukat?

Pálffy polgármester azt felelte, hogy neki semmi olyan konkrét panaszról, mely jogsúlt volna, nincsen tudomása; a mentők eljárásáról a város nevében a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott a polgármester.

A miniszterelnök arra hivatkozott, hogy a város megsegítésére leérkezett országgyűlési képviselők már nagyon ki vannak merülve; a képviselők tehát elutaznak, a közigazgatásban tovább nem segédkezhetnek s így a városnak kell ellátni a közigazgatási szolgálatot.

A katonai parancsnokság képviselője kijelentette, hogy mihelyt a katonaság anyagot kap, hajlandó a sekélye bővízü utcákon gyalogjárókat létesíteni.

A főispán és a polgármester illendőnek tartotta, hogy Lukács György kormánybiztosról is megemlékezzék; kérték tehát a miniszter-

elnököt, hogy a kormány biztost hagyja továbbra is Szegeden. A miniszterelnök azonban, bár csak egy napig tartózkodott Szegeden, látta, hogy a kormánybiztos mennyire népszerűtlen.

— Lukács György még három napig marad itt, mondotta Tisza és azután jön haza Budapestre.

Az ülés után »a szegedi polgárok küldöttsége« tisztegett a perronon a miniszterelnök előtt. A küldöttség szónoka, Polczner Jenő ügyvéd körülbelül a következőket mondta:

— Külső dolgok, régi mulasztások idézték elő a katasztrófát, amelynek következtében a város lakói közül mintegy negyvenezer ember mindenét elvesztette. Szeged polgárai meg vannak róla győződve^e hogy segítségükre a kormány és a törvényhozás mindent meg fog tenni. Nagy megütközéssel hallották, hogy a város egyik képviselője, Bakay Nándor a képviselőházban idő előtti és egyoldalú intézkedéseket javasolt a város megsegítésére. A szegediek kérik a miniszterelnököt, hogy ne hozzanak elhamarkodott határozatokat és hangsúlyozzák azt az álláspontjukat, hogy csupán csak kölcsönrel nem lehet Szegedet feltámasztani, hanem azoknak, akik mindezüket elvesztették valami kártalanítást kellene adni.

A miniszterelnök a küldöttségnek megnyug-

taló választ adott, elmondta, hogy ő maga sem képzelte volna, hogy a pusztulás méretei ilyen roppant nagy mértékűek. Mint a kormány feje, arra fog törekedni, hogy a képviselőház csak olyan indítványokat fogadjon el, melyek Szeged érdekében állanak; az országgyűlés bölcsesége majd megtalálja a helyes utat arra, hogy Szeged városán hathatósan segíthessen.

Ezután a miniszterelnök az egy órás vonattal elutazott Temesváron át Budapestre.

XXXIX.

Az országgyűlés első intézkedései

Tisza Kálmán miniszterelnök már a képviselőház március 13-iki ülésén közölte a képviselőházzal a katasztrófa részleteiről kapott értesüléseit és megígérte, hogy a kormány gondoskodni fog minden segítségről, amire Szegednek szüksége lesz.

Pauler Tivadar igazságügyminiszter törvényjavaslatot nyújtott be arról, hogy az igazságügy miniszter a szegedi törvényszék területén, az igazságszolgáltatás terén az árvíz folytán szükséges rendkívüli intézkedéseket rendeleti úton megtehesse. A törvényjavaslat indokolása szerint

a váltóknak és váltójogi hatállyal forgatható más kereskedelmi papíroknak fizetés, illetve elfogadás végetli bemutatása és az óvások felvétele feltétlen jogvesztés súlya alatt rövid határidőkhöz lévén kötve, e részben közveszély folytán kivételes intézkedések állapítandók meg. Ezen felül szükséges intézkedni, hogy azon határidők és határnapok helyett,

melyeknek elmulasztása joghátrányokat von maga után, újabb határidők és határnapok tűzessenek ki.«

A képviselőház utasította az igazságügyi bizottságot, hogy ezt a törvény javaslatot még az nap tárgyalja le.

Eötvös Károly azonban ezt az intézkedést keveselte.

— Az adósokra nézve is, mondotta, lehető könnyítések adassanak akkor, midőn azoknak sem hajlékuk, sem földjük, sem élelmük, sem keresetük, sem munkájuk nincs, hanem maguk is a mindennapi könyörűld alamizsnájára vannak szorulva. Az adósok érdekében moratóriumra volna szükség.

Szükségesnek tartotta Eötvös azt is, hogy az árvíz által sújtott vidéken az adóvégrehajtásokat függeszék fel. Helytelenítette, hogy a segítség mértéke tisztán csak a miniszterelnök diszkrétíójára van bízva és ezért indítványozta, hogy az országgyűlés szavazzon meg egy millió forintot az árvízkarosultak segítésére.

Tisza Kálmán miniszterelnök kijelentette, hogy egy alkotmányos kormányról nem lehet feltételezni, hogy az árvízkarosultaktól végrehajtás útján szedje be az adót. A munka és kereset nélkül maradt szegedi lakosokat hajlandó elszállítani olyan vidékekre, ahol a vízszabályozási munkákban részt vehetnek és

keresethez juthatnak. A miniszterelnök ellenzte az egy millió forint megszavazását is, mert nem lehet előre tudni, hogy mennyi pénzre lesz szükség; ha a kormány meggyőződik róla, hogy egy millió forintnál többre lesz szükség, akkor egy milliónál is többet fog kérni.

Simonyi Ernő elégedetlen volt a miniszterelnök nyilatkozatával, mert nem derült ki belőle, hogy a kormány Szegednek mennyit akar juttatni? Az adóvégrehajtások felfüggesztése ügyében sem fölösleges intézkedni, mert éppen Tisza Kálmán miniszterelnöksége alatt, 1876-ban megtörtént Mohorán, hogy amikor a menekülők kirakták megmentett vagyontárgyaikat a magas partra, már ott várta őket az adóvégrehajtó.

Tisza erre azt felelte, hogy ez megtörténhetett, de ha megtörtént, visszaélés volt.

Eötvös Károly újra felszólalt, mert sehogy sem akart belenyugodni abba, hogy «a kormány és a miniszterelnök kegyelme szabja meg a szegediek segélyezésének mértékét.» Mindenesetre lehetővé kell tenni, hogy az árvízkárosultak hajlékot építhessenek.

— De hova építsék? kérdezte a miniszterelnök. Hiszen valamennyieknek a telkét víz borítja.

Eötvös azt is kifogásolta, hogy a szegedieket más vidékre akarják szállítani vízszabályo-

zási munkára. A szegedieket ne más vidéken foglalkoztassák, hanem otthon, a saját városukban nyújtsanak nekik keresetet.

Simonyi Ernő emlékeztette a Házat arra, hogy Mocsáry Lajos már egy' héttel előbb kért katonai segítséget Szeged számára; néhány ezer katonával szaporítani kellett volna a dolgozók számát, akkor Szegedet meg lehetett volna menteni.

Eötvös indítványának tárgyalását bizonytalan időre elhalasztották.

Szeged város függetlenségi képviselője, Bakay Nándor a március 15-iki ülésen a következő határozati javaslatot terjesztette a képviselőház elé:

»Mondja ki a képviselőház, hogy Szeged város végveszedelme folytán sürgősnek tartja, hogy azonnal egy tizenkét tagú országgyűlési küldöttség küldessék ki, amelynek feladata legyen:

1. a veszedelem indokait szigorúan megvizsgálva, ezen okoknak lehető legsürgősebb elhárítása iránt az országgyűlés elé törvény, javaslatot nyújtani be;

2. az ingó és ingatlan vagyonban szenvedett károkat lehető legrövidebb idő alatt összefoglalván, a város újjáalkotására nézve a Ház elé törvényjavaslatot terjeszteni;

A bizottságba csak a szabályozás eddigi vezetésétől távolálló képviselők választhatók.

A szabályozási kérdés által érintett állam-tisztviselők kihallgatandók. Városok küldöt-teinek belátás szerint tanácskozási jog adható. Külföldi szakértők véleménye kikérendő.«

Ennek a határozati javaslatnak tárgyalását március 19-re halasztották.

Március 16-án, vasárnap megszavazta a Ház a váltóügyekre vonatkozó törvényjavaslatot; ugyanakkor elvetették báró Simonyi Lajosnak azt az indítványát, hogy a szegedi lakosok tartozásaira adjanak hat havi moratóriumot.

A március 19-iki ülésen Bakay a következő újabb határozati javaslatot terjesztette elő:

»A képviselőház kijelenti, hogy a Szeged városát és vidéke községeit ért árvízveszedelem országos csapás és hogy Szeged városának és a többi községeknek újra felépítése s jövőre való biztosítása országos érdek.

Minél fogva a képviselőház egy 11 tagú bizottságot küld ki, mely Szeged városában megjelenvén, a város és vidéke képviselőjét és lakosságát meghallgatván, idegen szakértők kihallgatásával megalakulásától számított hat hét alatt terjesszen a képviselőház elé törvényjavaslatot;

a) a Szeged városát jövőre is fenyegető árvízveszély elhárítása végett teendő intézkedésekről ;

b) Szeged városa újjáépítéséről;

c) a begyűlendő segélyadományoknak a

Szeged városa és vidéke községeinek árvíz által károsult lakosai közt leendő felosztásának módozatairól;

d) Szeged városának felépítése és biztossága céljából az állam részéről nyújtandó segélyről.«

Molnár Aladár is beadott egy határozati javaslatot, melynek lényege az volt, hogy egy 15 tagú bizottság vizsgálja meg a katasztrófa okait és állapítsa meg, hogy terhel-e valakit mulasztás?

Tisza Kálmán miniszterelnök kijelentette, hogy a beadott határozati javaslatok egyikéhez sem járul hozzá. Azt, hogy Szeged elpusztulása országos csapás, nem szükséges határozatban kimondani, mert azt e nélkül is tudja mindenki. Mindaz, amit a határozati javaslatok sürgetnek, a kormánynak természetes feladata és arról, hogy a kormány teljesítse kötelességét, határozatot hozni felesleges.

Ezután Lónyay Menyhért adott be egy határozati javaslatot, melynek szövege a következő:

»Küldjön ki a képviselőház egy 15 tagú bizottságot, mely megvizsgálva a katasztrófa okait, a kormánnyal értekezve tegyen mielőbb az iránt jelentést, mily törvényhozási és kormányzati intézkedések szükségesek arra, hogy' jövőben hasonló csapás ismétlődése lehetőleg elkerültessék s Szeged városa a romjaiból

mielőbb felemelkedhessék.«

Tisza Kálmán határozottan ellenezte ezt a javaslatot is; kijelentette, hogy minisztertársaival együtt hajlandó lemondani, de egy gyámbizottság vezetése és ellenőrzése mellett működni nem fog.

A képviselőház erre az összes határozati javaslatokat elvetette.

XL.

Tisza Kálmán Szeged bűnéről

A képviselőház március 19-iki ülésén Tisza Kálmán miniszterelnök kissé kíméletes formában ugyan, de teljes határozottsággal kijelentette, hogy Szeged katasztrófáját Szeged város törvény hatósági bizottsága maga okozta.

Ez a vád mindmáig fennáll, nemlétezőnek tekinteni, vagy a képviselőház Naplójából kitörölni nem lehet. S az árvíznek és a vele kapcsolatos dolgoknak leírása nem történeti munka, ha ennek a vádnak a megvilágítására minden lehető el nem követ. Viszont a történetírónak sohasem az a feladata, hogy bárkit is »tisztára mosson«, hanem az, hogy magát az igazságot oly tisztán mutassa be, amennyire csak lehet.

Tisza Kálmán Szegedet így vádolta meg a március 19-iki ülésen:

Nem akarok rekriminálni, de elmondom, hogy Szegedre nézve az 1876-iki veszély után ki lett mondva, hogy Szeged teljes biztosítására egy körtöltés szükséges. Megtették erre a kellő in-

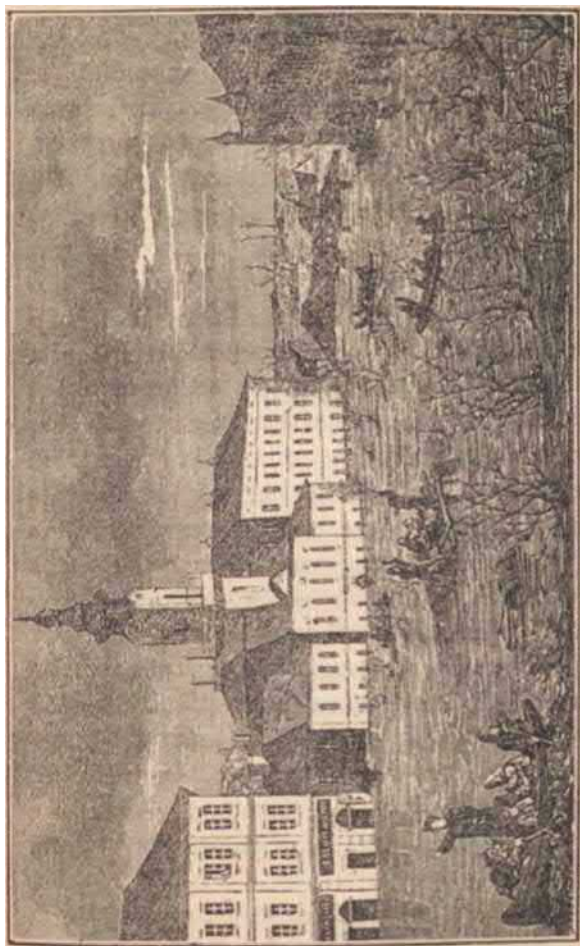
tézkedésüket, de Szeged képviselete egy szerencsétlen perben a múlt évben névszerinti szavazás útján néhány szótöbbséggel elhatározta, hogy a töltés ne létesíttessék. (Mozgás.) Nem akarja ezzel Szeged azon polgárait, kik eként határoztak, vádolni, mert bizonyára nem azon szándékból tették, hogy Szegednek ártsanak. Annál kerésbé kívánja pedig őket vádolni, mert ha az illetők magukba szállnak, nem másokban fogják a hibát keresni, hanem sajtó szívvel fogják a »*mea culpa*«-t elmondani.

Ez egészen világos beszéd. Hiába hivatkozik Tisza kétszer is arra, hogy ő »nem vádol«, — ez a nyilatkozata igenis határozott vád és nyílt felszólítás egy elkövetett bűnnek a megbánására, mert akit ártatlannak tartunk, attól nem várjuk el, hogy az »én vétkem, én vétkem« elmondásával és »sajtó szívvel« a mellett verje. Az árvíz után három-négy hónapig firtatták, hogy ki micsoda mulasztást követelt el; bizottságok tárgyalták ezt a kérdést s hazai és külföldi szakértők, akik közül némelyek a sajtóban közzé is tették a véleményüket. Megtörtént, hogy az ellenzéki és a kormánypárti képviselők összeszólalkoztak ebben a kérdésben és egy ilyen alkalommal elhangzott — s azután természetesen szájról-szájra járt — az a nyilatkozat, hogy »a *belügyminisztériumban* megvan azoknak a névsora, akik Szeged katasztrófáját okozták.« Ez a nyilatkozat nem jelenthetett mást, mint hogy a

belügyminisztériumban megvan azoknak a névsora, akik Szeged város közgyűlésén 1876-ban a körtöltés létesítése ellen szavaztak.

Az igaz, hogy a közgyűlés többsége leszavazta a körtöltés építését és az is igaz, hogy a körtöltés hiánya okozta, közvetve, a katasztrofát. Ezek a tények azonban csak egyes részei az igazságnak. Szeged meg tudott volna menekülni a veszedelemtől a körtöltés nélkül is és a város legalább ugyanannyi joggal vádolhatná a kormányt, mint amennyi joggal a kormány vádolja a várost.

1876-ban Szegeden a pótdó kilencven krajcár volt minden adóforint után. Az igaz, hogy a kormány sürgette a körtöltés építését, de ilyen nagy adóteher mellett a törvényhatósági bizottságot nem lehetett rávenni arra, hogy szavazza meg a körtöltés óriási költségeit Dáni Ferenc főispán, aki tisztában volt a törvényhatósági bizottság közhangulatával, többször járt a fővárosban, hogy a körtöltés ügyében valamilyen pénzügyi megoldást találjon. Dáni közbenjárására 1877-ben Péchy Tamás közmunka- és közlekedésügyi miniszter végre kinevezett egy bizottságot, amelynek az volt a feladata, hogy a körtöltés vonalába vonja bele az Alföldi Vasul pályatestéi Algyő-ül Röszkéig s a pályatest felmagasításának költségeit illetőleg hozzon létre valami egyezséget az Alföldi Vasút és Szeged városa között.

A víz a városháza előtt.

Ezek a tárgyalások azonban semmi eredménnyel sem jártak, mert az Alföldi Vasul 1877-ben is, mint 1879-ben az árvíz küszöbén, azon a téves nézeten volt, hogy vasúti töltése elég magas és forgalmát semmiféle árvízveszelelem nem fenyegeti. Mikor Szeged város törvényhatósági bizottságának közgyűlésén, 1878 február 17-én elreferálták, hogy az Alföldi Vasút a töltésmagasítás óriási költségeihez nem akar, hozzájárulni egy krajcárral sem, a közgyűlés többsége névszerinti szavazással végleg elvetette a körtöltés tervét. A helyzet megértéséhez ismerni kell néhány szám adatot. A körtöltés az akkori tervek szerint 325 ezer forintba került volna; az Alföldi Vasúttól 92 ezer forint hozzájárulást kértek, a városnak nem volt több pénze, mint 50 ezer forint és Szeged város összes vagyonára az Osztrák Nemzeti Bank nem volt hajlandó többet folyósítani, mint egy 300 ezer forintos kölcsönt, első helyen betáblázva. A városi tanács szerint csak úgy lehetett volna megcsinálni a körtöltést, ha a városi póladót 90 százalékról fel emelték volna 145 százalékra. így történt, hogy a törvényhatósági bizottság többsége a körtöltés-építés óriási terhet nem vállalta magára.

Tisza Kálmán vádjának teljes megvilágítása érdekében hivatkozunk teli arra, hogy Szeged város kész volt megerősíteni a baktó—

macskási töltésvonalat, a közmunka- és közlekedési miniszter azonban a városi közgyűlésnek erre vonatkozó határozatát megsemmisítette. Nem lényegtelen körülmény az sem, hogy a város, mely állandóan foglalkozott a maga védelmének kérdésével, már 1876-ban elhatározta, hogy saját költségén meg fogja erősíteni a percsora—petresi vonalat, tehát éppen azt a vonalrészét, ahol 1879-ben a katasztrófa bekövetkezett, — az erre vonatkozó közgyűlési határozat aktája azonban még az 1879-iki katasztrófa idején is elintézetlenül hevert a minisztériumban.

Ily körülmények között Szeged közönségének semmivel sem volt több oka a bünbánatra, mint annak a kormánynak, amelynek elnöke Szegedet egyenesen felszólította, hogy mondja el a »*mea culpa*»-t. Ebben a kérdésben Szeged város közönségének hangulatát és véleményét híven fejezte ki a *Szegedi Napló*, mikor 1879 március 22-iki számában ezeket írta: »Szeged népét tönkretette a tudatlanság, a kapzsiság, a rosszakarat és az egres nagy családok érdekei által vezérelt Tisza-szabályozási művellet. A víz ellen védte magát hősieesen, míg tönkrement pénzügyileg s míg végre elérte a végzetes csapás! Szegedet az ország tette tönkre s újra is fogja teremteni, — nem kételkedünk benne!«

Újjá is teremtette, igaz, hogy tetemes költ-

séggel, mely azonban visszatérült az állam-
pénztárba s emellett új adó-alanyokat terem-
tett az állam javára. Az állam nem fizetett
rá Szeged feltámasztására.

XLI.

A víz nem akart mozdulni

Nem könnyű elképzelni, micsoda állapotok voltak a városban akkor, amikor a víz már itt volt és nem akart elmenni! Március 19-ről jelenti a *Szegedi Napló*: »Ma délután tartott az első tanácsülés. *Közlekedési nehézségek által akadályozva, nem értesülhettünk annak lefolyásáról.*« Pedig a szerkesztőség csak kétszáz lépésre volt a Hungáriától, hol a tanácsülést tartották.

A víz általában nagyon lassan apadt; talán csak egy napon érte el a vízszin csökkenése a hét centimétert; mikor a legnagyobb erővel és a legtöbb géppel dolgoztak a víz levezetésén, napi négy centiméter volt a legjobb eredmény. Ez nagyon szép lett volna és a városban hamarosan újra kezdődhetett volna az élet, ha újabb árvizek nem jöttek volna. Az újabb áradások pedig igen gyakran megjöttek és a petresi szakadáson betörve még jó néhányszor végigsöpörték a várost. Ezt azonban már csak azok tudták, akik pontosan

mérték a vízállást s feljegyezték, hogy »a tegnapi 5 centiméteres apadás után ma 17 centimétert emelkedett a víz.«

Szeged városával még sohasem történt akkora csoda, mint közvetlenül az árvíz után. A közegészségtan összes szabályai szerint az itt maradt lakosságnak rohamosan ki kellett volna halnia: akit nem ölt meg az árvíz, annak életét veszélyeztette az ivóvíz. Más víz nem állott rendelkezésre, mint ami bejött a városba s az fertőzve volt e nagyterületű városnak minden szennyével. Bűzös és poshadt volt a víz. A belügyminisztérium közegészségügyi osztálya szakértőket küldött ki Szegedre; a szakértők megállapították, hogy a víznek ivásra, vagy főzésre való használata rendkívül veszedelmes. »Igyék a lakosság ásványvizet!« De amennyi ásványvíz csak található volt a Hungáriában, mind elfogyott már az első napon. A szegedieknek különben is hiába magyarázta volna akárki, hogy a Tisza vize nem jó víz. Azt az iszaptól szürke, sőt néha barna vizet idegen meg nem itta volna; a szegedi nép azonban nagyon szerette. Tíz évvel az árvíz után még mindig ragaszkodott a Felsőváros népe a Tisza vizéhez. A vízvezeték nyilvános közutjai (a Fodor, utca és Kossuth-utca sarkán s a Sándor-utca elején, stb.) nem voltak kedveltek, mert minden köcsög vízért egy krajcárt kellett fizetni

s az a víz is szüretlen Tisza-víz volt. A Felső-Tiszaparton Tombáczi Mihály háza előtt egy alacsony korláttal ellátott, egy négyszögöl nagyságú tutaj volt a merítő; a vízfordó köcsög tíz literes volt, — rendszeren a leányok hordták haza a vizet, a hátukon és a mellükön egy-egy köcsögöt cipeltek s a két köcsög füle kendővel volt összekötve. Tizennégy-Lizenöt éves leányok két kilométernyire is elvitték a 24 kilónyi terhet. A közegészségügyi szakközegek rendelkezése folytán két merítő helyet jelöltek ki a Felső-Tiszaparton és mindakét mentőhöz egy-egy rendőrségi szakközeget rendeltek ki szolgálatra. A rendőrré ott a világon semmi szükség nem volt, de jelenlétük bizonyosság volt arra, hogy »a lakosságnak egészséges ivóvízzel való ellátása érdekében a hatóság részéről a legerélyesebb intézkedések megtétettek.« Hiába hirdették ki azt is, hogy »a város belterületén, az állóvizekben fogott halakat megenni veszedelmes«, — a nép nem hitte el, hogy az élve kifogott hal veszedelmes és sok embernek volt tápláléka a Sándor-utcában vagy a Hobiárt-utcában fogott halacska. A VÍZ apadtával sok volt a rák, az árvíz után egy-két évvel pedig a megmaradt pocsolyákban nagyon sok volt a esik, melyet a szegediek csak egy alakban élveztek: savanyúkáposztában, tejföllel; nem ismeretesek olyan esetek, hogy valaki meghalt volna tőle.

Hogy hol nem lehet inni a vizet, azt magától is megtudta a nép, a víz színéről és szagáról. Például mindenki tudta, hogy a Szent-Háromság-utca táján veszedelmes a víz, mert ott összedőlt a patika épülete s az összes gyógyszerek a vízbe kerültek. Nagy darabon veres, lila, zöld vagy kék foltok voltak a vizen s azon a környéken minden háziállat elpusztult. Hulláik eltakarítása sok gondot okozott a városnak.

Kiállhatatlan volt a reáliskola tájéka. Ebben az épületben két héten át állandóan ezernél több ember tanyázott s ezeknek minden szemete, konyhahulladéka, stbije úgy felgyülemlett, hogy' szinte elviselhetetlenné tette a levegőt.

Ahol a házak megmaradtak, mert csak egy-két lábnyi víz érte őket, a pincék természetesen ott is megteltek vízzel. A rothadás folyamata természetesen hamar megkezdődött s a pincék rettenetes bűzt árasztottak. A hatóság hiába fenyegette tiz forinttól ölven forintig terjedő büntetéssel a háztulajdonosokat; senki sem tudta a vizet annyira kimerni a pincéből, a rothadó anyagokat is mind el tudta volna távolítani.

Mindenütt baj volt azokkal az utcákkal is, melyekről lassankint lehúzódott a víz. Mert a víz helyén sár és iszap maradt, mely csak igen lassan száradt ki s e közben színién

búzt árasztott. Az utcák szintje nem volt egyenletes és e miatt apró tócsák mindenütt maradtak. Nyilvánvaló volt, hogy ezeket nemcsak a közlekedés, hanem a közegészség érdekében is minél sürgősebben be kell tömni. Erre a célra azonban csak szárazföldet lehetett használni. A friss földet Uj-Szegedről szállították azoknak az utcáknak a befedésére, amelyről lement a víz s e célra kétszázötven kocsit fogadtak napi ezer forint költséggel.

Az ujszegedit kivéve az összes temetők víz alatt voltak, — a szegedi polgárnak tehát nemcsak otthona nem volt, hanem még sirgödrot sem találhatott. Uj-Szegeden nyitottak egy ideiglenes temetőt az árvízi idők halottjai számára. Ugyancsak Uj-Szegeden, a »százlábú hídnak volt a híres »halál-baráka«. Azokat a hullákat, melyeket a vízből kifoglak vagy a romok alól kiszedtek, mind idevitték s negyvennyolc órára közszemlére kítették. A lakosságot felhívták, hogy legyen a hatóságnak segítségére a halottak kilétének megállapításában.

Kifacsarodott a szív, írja Lázár György, s a legerősebb idegzetű férfi szemeibe könnyek toltak azon szívszaggató jelenetek láttára, melyek e kis hevenyészett bódé rozoga falain belül lefolytak. Itt találta meg fehér lepel alatt a kétségbeesett férj felesége s gyermeke hideg tetemét, kiket a víz rohanó árja benn szorított, mielőtt ő az Alföldi nyúlgátról hazaérhetett volna. Itt találta meg, halva, eltorzult arccal,

megkékült ajakkal a szerencsétlen feleség férjét, ki Övéinek biztonságba helyezése után visszafutott az akkor még szárazon levő otthonba, hogy ágyneműt hozzon, melyre földönfutó fejüket lehajthatják, didergő tagjaikat betakarják: ott érte az ár, s abban nyomorultan elveszett...

Abban a háromszögű parcellában, mely a szeged—szőregi vasút és a Torontáli Társulat töltésének keresztezésénél van, az árvíz halottainak sirdombjai már besüppedtek; de egy emlékkövön talán még elolvasható a következő (különben elég gyenge) kis párvers:

Vészben haltatok el: Szeged él
s emlékteket őrzi,
Isieni áldásért hamvaitokra könyörg!

A zsidók azonban nem akartak ebbe a temetőbe temetkezni. Például Pollák vasúti kalauz, akinek tragédiáját már elmondottuk (s aki 1879 áprilisban az írásokban már nem mint kalauz, hanem mint >vasuli raktárkezelő* szerepel) semmiképpen sem akarta a közös temetőt igénybe venni, mikor a szerencsétlen ember a >halál-barárában< március 28-án, pénteken a felesége holttestét felismerte. Kijelentette, hogy ő vallásos ember és feleségét csak zsidó szertartás szerint, zsidó temetőbe engedi eltemetni. Szőregen nem laktak zsidók, a legközelebbi zsidó temető Gyálán volt. A hulla szállításához azonban a közigazgatási hatóság engedélye volt szükséges. Ezt más-

napra meg is szerezte Pollák — szombaton azonban a zsidók nem temetnek — várni kellett tehát vasárnapig a temetéssel. Április 12-én megkerült Pollák nyolc éves leánykájának a holtteste is; azt is Gyálán temették el; a tizenhét hónapos fiúcskájának a holtteste azonban sohasem került elő.

XLII.

Úgy éltünk, ahogy lehetett

Minden megszűnt a katasztrófa napján: a közigazgatás is, az igazságszolgáltatás is. Csak egy bíró volt, aki funkcionálhatott s az is csak Új-Szegeden, mely akkor még Torontál-megyéhez tartozott: a statárium kihirdetésének napján Salamon Zsigmond törvényszéki jegyző lett a statáriális vizsgálóbíró és helyiségül Uj-Szegeden azt a szobát jelölték ki neki, amelyben Tallián Béla törökkanizsai szolgabíró és a Szeged város törvényhatóságát a menekültek között reprezentáló Novak József tiszti főügyész tanyáztott. Szeged város és a törökkanizsai járás közigazgatása a szegedi törvényszék maradványával együtt elfért egy szobában, mely egyszersmind az egész hivatali személyzet hálósobája is volt

A szegedi járásbíróság és a telekkönyvi hivatal március 28-ikán beköltözött a Keresztutcai Mayer-házba (a »fekete házba«), a kataszteri hivatal helyiségébe és már másnap

meg is kezdte működését. A kataszteri hivalt át helyezték Szegedről Aradra.

Nem ily könnyű dolog volt a törvényszék ügye. Már több nappal a katasztrófa előtt az elitét rabokat elszállították Félegyházára, a vizsgálati foglyokat pedig Makóra. Az árvíz alkalmával a törvényszék egész személyzete Makóra menekült, de ott csak a legsürgősebb ügyekben intézkedett a törvényszék. Március végén Szegedre érkezett Berczelly Jenő miniszteri tanácsos és a kormány nevében sürgette a törvényszék visszatelepítését. Pálffy Ferenc polgármester azonban megmagyarázta neki, hogy ez lehetetlenség; akkoriban ugyanis mintegy harminc család tartozott a törvényszékhez és a polgár mester kijelentette, hogy ennyi embert még sokáig nem tud elhelyezni. A törvényszék tehát Makón kezdte meg rendes funkcióját, mely mindenestre nagyon nehézkes volt, miután a törvényszék egész levéltára Szegeden maradt a Zsóter-házban. Az ügyvédek mozgalmat indítottak, hogy legalább egy tanács, melyhez csak három bíró kell és egy jegyző, jöjjön vissza Szegedre s itt intézze el a sürgős polgári és büntető ügyeket; ez a mozgalom azonban eredménytelen volt s az ügyvédeknek hónapokig Makóra kellett járni a tárgyalásokra.

Pedig a bíróságnak lett volna elég dolga Szegeden is, mert mindig akadnak, akik a

zavarosban halászni szeretnek, Szegeden pedig akkoriban nagyon zavarosak voltak az állapotok. A *Szegedi Híradó* nagyon panaszkodott a »hollókra«; persze meg is magyarázta, hogy kiket ért »hollók« alatt:

A mindenféle üzereket értjük ez alatt, akik csakugyan, mint a hollók a dögre, úgy özönlenek a szerencsétlenség színhelyére, valamint mindazon helyekre, ahol menekültek nagyobb számban tartózkodnak. Az Istennek e nyomorult férgei nem az után néznek, hogy a szerencsétlenek könnyeit felszántani segítsék, hanem hogy mentül jobban kizsákmányolhassák nyomorúságukat, potom áron horgászván el tőlük megmentett kis terményeiket s egyéb tárgyikat Felhívjuk a helybeli rendőrséget s minden városok és községek hatóságait, hol nagyobb-számú menekültek vannak, hogy ezeket a hollókat elriasztani szíveskedjenek.

De meg kell látnunk az éremnek a másik oldalát is: voltak itten nemeslelkű »üzerek« is. Például Kiss Dávid óriási bérházának gondozóját utasította, hogy senkitől se kérje a házbért: aki tud és magától akar fizetni, attól a házbér'el kell fogadni, de kérni a házbért az 1879-ik szerencsétlen év folyamán nem szabad.

Ez volt az az idő, amikor Back Ernőnek a háza felerészben apáca-kolostor volt. A népkonyhák kezelését Pestről jött »szürke nénék« vették át, akik, miután sehol másutt nem tudtak szállást kapni: hónapokon át a Back-

Kép a Tabánból.

család vendégszeretetét vették igénybe.

Meg kell emlékeznünk Löwy Sámuel fa-kereskedőről is, aki örök időkre példaképül szolgálhat utódainak, mert felebarátainak nemcsak jó zsidó szívet nyitotta meg, hanem az erszényét is. Még itt sem volt a városban a víz, mikor a tápéi menekülők előzőn lőtték Uj-Szegedet és közülök mintegy négyszázan Löwy Sámuel fakereskedőnek a tutajait megszállották. Azok biztosabbak voltak akkor minden szárazföldnél. Löwy a menekülteket azonnal ellátta deszkával, hogy a lópokon kunyhókat csináljanak, összevásárolt annyi élelmiszert, amennyit csak kaphatott és magára vállalta négyszáz embernek az eltartását. Amikor azután Szeged is elúszott, a menekülők közül sokan a Löwy fűrészgyárában kerestek menedéket. Löwy Sámuel csak azért, hogy minél több embert el tudjon helyezni, heteken át szüneteltette az üzemet s a tápéiakon kívül azokat a szegedieket is élelmezte, akik a fatelepre menekültek, jH'dig ezeknek a száma naponkint hét-nyolcszáz között váltakozott. 1879-ben bizonyára igen rossz volt a Löwy-cég mérlege, mert Löwy Sámuel hatalmas tűzifakészletéből mindenkinek adott, aki kért belőle, de pénzt nem fogadott el senkitől.

Általában, a közigazgatásnak nagy segítségére voltak azok, akik a segítyezés munkájá-

ból kivették a részüket. Így az állam által Szegedre küldött kisegítő szervek egyelőre feleslegessé is váltak. Március 19-ikén elutazott Szegedről Kállay Ödön és Kende Kamit kormánybiztos és három képviselő, aki segítségükre volt: Horváth Gyula, Verhovay Gyula és Kende Tibor. Kállay Temesváron át utazott Budapestre, a többiek a *Csongrád* gőzös két ladikján mentek Szatymazig és ott ültek vonatra. A két Kende »emléket« is vitt magával: egy-egy árva gyereket. Az árvíz utáni napon egy kétéves fiú került valahogyan a *Csongrád* gőzösre: senki sem tudta honnan? Sem apja, sem anyja nem jelentkezett. A kis mezítlábas fiút Kende Kanut vitte magával és elnevezték Szegedi Gergely-nek. (Nyilvánvaló, hogy innen keletkezett a Szegedi Gergelyről szóló legenda, melyet már elbeszélünk.) A másik fiú, akit Kende Tibor vett magához, ötéves gyerek volt; az apja egy bevándorolt cipész, aki alig tudott magyarul, tüdővész volt és rimánkodott, hogy valaki vegye gondjaiba a fiút. Ezt a gyereket, akinek Gyuri volt a keresztnéve, a *Csongrád* gőzösről Csongrádinak nevezték el.

Pálfy polgármestertől igen sokan kértek árva gyermeket örökbe; a legtöbb árvát ilyen módon jó családokba juttatták; közülök sokan Debrecenbe kerültek.

Lukács György kormány biztos, akiről Tisza

Kálmán búcsúzáskor azt mondta, hogy három nap múlva ő is elhagyja Szegedet, még hetekig ott maradt, nem nagy öröme a szegedieknek. Április 1-én nagyon kellemetlen meglepetést szerzett a városházán: megjelent a pénztárban és minden kifizetést megtiltott azzal, hogy ő most pénztárvizsgálatot fog tartani. E miatt a hivatalnokok közül senki sem kaphatta meg a fizetését. Miután Lukács György csak déltájban szokott felkelni, kissé lassan ment a pénztárvizsgálat; a *Szegedi Napló* április 3-án panaszkodott, hogy ilyen *szuszi-muszi* eljárással három hét alatt sem lesznek készen a pénztárvizsgálattal. Lehet különben az is, hogy a pénztárvizsgálat csak ürügy volt: nem volt elég pénz a kasszában és leplezni kellett a fizetésekteleniséget addig, míg az államsegély meg nem érkezett. Lukács György csak április 12-én távozott el Szegedről.

TARTALOM

Oldd

XXVI. A katasztrófa részletei	5
XXVII. A katasztrófa Ilire a képviselőházban.....	39
XXVIII. A főváros segítsége	55
XXIX. Az árvíz legendái	62
XXX. Az árvíz hősei	73
XXXI. Akik nem menekültek el.	84
XXXII. Mit láttak a látogatók?	91
XXXIII. A kormány első intézkedései	98
XXXIV. A király látogatása	105
XXXV. Velencei élet Szegeden	119
XXXVI. Mi maradt meg a városból	126
XXXVII. Hova mentek a menekülők?.....	135
XXXVIII. Mi történnék a várossal?	141
XXXIX. Az országgyűlés első intézkedései.....	147
XL. Tisza Kálmán Szeged bűnéről.....	154
XLI. A víz nem akar mozdulni	161
XLII. Úgy éltünk, ahogy lehetett	168